

Ildebrando Scicolone OSB

EUCCHARISTIA UTVÁRA CIRKEV

Katechézy o svätej omši

© Rímska diecéza, 2010

© Liturgická komisia Konferencie biskupov Slovenska, 2019

Z talianskeho originálu *L'Eucaristia fa la Chiesa*

preložil Mgr. Ondrej Lazúr.

Slovenský preklad pripravený s láskavým dovolením

Liturgického úradu Rímskej diecézy.

OBSAH

Úvod.....	5
TEOLÓGIA SVÄTEJ OMŠE	7
1. Evanjelium zmŕtvychvstania	9
2. Štyri významy Veľkej noci (Paschy)	13
3. Tajomstvo, sviatosť, spomienka	18
4. Eucharistia – obeta a hostina	21
5. Eucharistia utvára nedeľu – deň Pána	27
6. Trochu histórie.....	35
OMŠOVÝ PORIADOK.....	51
7. Štruktúra svätej omše	53
8. Úvodné obrady	58
9. Liturgia slova.....	68
10. Obetovanie (príprava obetných darov).....	80
11. Eucharistická modlitba	87
12. Obrad prijímania	102
13. Pastoračné odporúčania.....	113
14. Podnety pre spiritualitu	117

ÚVOD

Táto pomôcka je ovocím diecézneho sympózia Rímskej diecézy uskutočneného v roku 2010 na tému *Nedelná eucharistia a svedectvo lásky*. Má pomôcť kňazom a pastoračným pracovníkom pri sprevádzaní spoločenstiev k tomu, aby lepšie chápali, slávlili a žili tajomstvo Krista a Cirkvi.

Ubehlo takmer päťdesiat rokov, odkedy Druhý vatikánsky koncil v roku 1963 v Konštitúcii o posvätnej liturgii živo odporúčal, „aby všetci veriaci boli vedení k plnej, uvedomelej a aktívnej účasti na liturgických sláveniach, ktorú si vyžaduje sama povaha liturgie a ktorá je pre kresťanský ľud na základe krstu právom a povinnosťou“ (SC 14). Musíme priznať, že hoci boli zmeny v slávení liturgie spolu s novým obradom (v rokoch nasledujúcich bezprostredne po koncile) presadzované vhodnými katechetickými programami, až na chvályhodné výnimky sme zatiaľ nedospeli k vytúženej živej múdrosti sláveného tajomstva, ktorá by zodpovedala požiadavkám liturgickej obnovy.

Pred viac ako tridsiatimi rokmi významný liturgista, Mons. Mariano Magrassi OSB, v predhovore svojej knihy s názvom *Žiť Eucharistiou* citoval myšlienku iného autora: „Dvadsať storočí opakujeme Pánovu večeru *bez toho, aby sme robili to, čo robil on.*“ A dodal: „Je to možno trochu prehnané tvrdenie, ale malo by nás to donútiť seriózne sa zamyslieť.“ Zostáva ešte veľa práce, aby sa oslava Eucharistie mohla stať zdrojom nového života pre všetkých kresťanov. K tomu chce prispieť aj táto publikácia, ktorej cieľom je vziať veriacich pomyselne za ruku a krok za krokom ich priviesť k zakúseniu radosti zo stretnutia s Pánom v úkone „lámania chleba“.

Je určená predovšetkým tým, ktorí sa zapájajú do organizovania liturgie – farárom, kaplánom, katechetom, animátorom liturgických zhromaždení – ale ponúka sa aj tým veriacim, ktorí si

jednotlivo alebo v malých skupinách želajú preniknúť k živému pochopeniu oltárneho tajomstva – k jeho významu, hodnote a dôležitosti pre ich život.

Premýšľali sme o vytvorení krátkych a základných katechéz na tému slávenia svätej omše, ktoré by boli uvedené úryvkami z Katechizmu Katolíckej cirkvi alebo z neho vychádzajúceho Kompendia. Išlo by teda o akýsi „malý eucharistický katechizmus“.

Opýtal som sa otca Ildebranda Scicoloneho OSB, ktorý nám počas prípravy minulého diecézneho sympózia venoval cenný príspevok, či by mohol zapísať niektoré svoje príhovory o Eucharistii a predložiť ich ako komentár k textom Magistéria. Zo srdca mu ďakujem za jeho ochotu.

Katechézy, ktoré nasledujú, sú rozdelené do dvoch častí: v prvej sú predstavené niektoré doktrinálne pohľady na slávenie Eucharistie so snahou odpovedať na otázky: čo sa slávi, kto slávi, prečo sa slávi a ako sa slávi. V druhej časti je vysvetlený obrad svätej omše na základe inštrukcií Všeobecných smerníc Rímskeho misála.

Verím, že mnohí veriaci pomocou tohto textu prekročia pomyselný „prah“ obradu, a budú tak mať účasť na „najväčšom poklade celej Cirkvi“.

V Ríme na Prvú adventnú nedeľu, 28. novembra 2010.

kardinál Agostino VALLINI
generálny vikár Svätého Otca pre Rímsku diecézu

PRVÁ ČASŤ

TEOLÓGIA SVÄTEJ OMŠE

1. EVANJELIUM ZMŔTVYCHVSTANIA

Zmŕtvychvstanie je vrcholom vtelenia. Potvrzuje Kristovo božstvo, ako aj všetko, čo robil a učil, a splňa všetky nám dané Božie prisľúbenia. Vzkriesený, víťaz nad hriechom a smrťou, je aj pôvodcom nášho ospravodlivenia a nášho vzkriesenia: už teraz nám získava milosť adoptovania za synov, ktoré je skutočnou účasťou na jeho živote ako jednorodeného Syna. Potom na konci čias vzkriesi naše telo (*Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*, 131).

Hlavným problémom človeka, jeho skutočným problémom, je smrť. Všetci sa cítia bezmocní pred múrom smrti a všetci sa už pokúsili vyriešiť túto dilemu. Pokusom o jej vyriešenie je koncept reinkarnácie: zomriem ja, zomrie telo, ale duch prechádza do iného bytia, potom do ďalšieho a človek tak prekoná prekážku smrti. Pri tomto spôsobe myslenia však vyvstáva otázka: Kto som? Kto je zodpovedný za moje činy? Ja, alebo duch, ktorý sa nachádza vo mne? Dobro, ktoré konám, je moja zásluha, alebo zásluha ducha? Zlo, ktoré konám, je mojou chybou, alebo ducha vo mne? Sme v pokušení povedať: „To zlé je vinou ducha a dobro je mojou zásluhou.“ No nie je to tak.

Kresťanská viera neverí, žeby mal človek viacero životov, ale iba jeden jediný, ktorý sa vyvíja v troch fázach. Prvá, na ktorú sa často zabúda, je prenatálna fáza – mesiace strávené v materinskom lone. Sú tieto mesiace ľudským životom, majú nejaký cieľ? Slúžia na prípravu dieťaťa, aby raz mohlo žiť autonómnym spôsobom. Keby bolo možné porozprávať sa s týmto dieťaťom a opýtať sa ho, či by si želalo vyjsť z maternice, čo by odpovedalo? Skôr ako by povedalo „nie“, pravdepodobne by sa spýtalo: „Čo znamená vyjsť?“ Dalo by sa mu pekne porozprávať, že vonku nájde slnko, more, hory, že sa tam môže prechádzať, behať...

Dieťa v matkinom lone však nevie pochopiť, čo to všetko znamená, lebo nemá ani najmenšiu skúsenosť s tým, čo sa nachádza mimo maternice. Intuitívne si myslí, že všetko, čo existuje, je to, čo má okolo seba. V momente pôrodu zostáva zmätené, možno so strachom, že sa všetko končí – jeho prvou reakciou je plač. Ale mimo materinského tela sú už rodičia, šťastní, že ho môžu prijať. Z pohľadu vyvíjajúceho sa dieťatka táto udalosť evokuje smrť – umieranie, zatiaľ čo rovnaká udalosť, pozorovaná zvonku, značí narodenie nového života.

Začína sa tak druhá fáza – život od narodenia až po moment smrti. Roky plynú a nakoniec človek poslednýkrát vydýchne a zomrie. A ríša smrti? Hovorí sa, že sa odtiaľ nikto nikdy nevrátil. Ale kresťania vedia, alebo veria, že je tu jeden, ktorý sa odtiaľ vrátil – Ježiš Kristus, pre ktorého je smrť prechodom z tohto stavu života, ktorý nazývame pozemským, do iného stavu života. Ježiš nám mohol povedať viac o spôsobe budúcej existencie. No keby to urobil, pochopili by sme ho? Nemáme žiadnu skúsenosť s oným svetom. Tak ako pre akváriové rybky svet končí na okraji akvária, bez toho, aby vnímali vesmír, ktorý sa rozlieha za stenou zo skla – taký je stav ľudí na tomto svete: keď tam prídeme, uvidíme. Cirkev nazýva deň, keď zomreli svätí, dňom ich narodenia. Ich sviatok slávime v deň ich smrti, pretože vtedy sa narodili pre nebo.

Ako si dovoľujeme tvrdiť, že je to tak? Kto nám chce rozprávať o živote po smrti? Základom je skúsenosť, ktorú mal Ježiš Kristus. Kresťanstvo začína v ten večer – „večer v ten istý prvý deň v týždni, keď boli učeníci zo strachu pred Židmi zhromaždení za zatvorenými dverami“ (Jn 20, 19). Jánovo evanjelium hovorí, že Ježiš, ktorého poznali ako mŕtveho a pochovaného, sa objavil a zjavil uprostred nich. Po počiatočnom období straty a strachu sa učeníci radovali, že vidia Pána.

Možno v srdci niektorého z nich skrsla otázka: „Prečo si to všetko urobil? Vydesil si nás. Tri dni tvojho a nášho utrpenia...”

Prečo si zomrel? Nemohol si sa vyhnúť smrti?“ Možno by odpoveďou mohlo byť toto: Keď sa dieťa niečoho bojí – napríklad tmy, vedie s ním jeho mama teoretickú debatu? Alebo mu hovorí: „Bojíš sa tmy? Neboj sa, ja pôjdem prvá. Ja pôjdem vpredu a ty poď za mnou – so mnou budeš v bezpečí.“ Túto úvahu vyslovil pápež Benedikt XVI. v príhovore v Turíne, pri príležitosti uctenia Turínskeho plátna.

Čeliac strachu zo smrti, ktorý prebýva v ľudskom srdci, Ježiš vzal na seba túto našu situáciu, zomrel krutým spôsobom, ktorý poznáme, a zostúpil do kráľovstva smrti – do záhrobia (do židovského *Šeolu*, t. j. do priepasti smrti). A potom vstal z mŕtvych, aby nám povedal: „Nebojte sa smrti, lebo smrť nie je koniec. Je to prechod, ktorým musíme prejsť, užší ako tunel; ale tak ako každý tunel vedie na druhú stranu, kde žiari pravé svetlo.“ Toto je hlavná udalosť histórie, ktorá dáva zmysel nielen smrti, ale aj samotnému životu na tejto zemi. Prečo tu žijeme? Na to, aby sme sa pripravili na prechod do večnosti. A čo sa tam odohráva? Ježiš povedal: „Ak neveríte, keď vám hovorím o pozemských veciach, akože uveríte, keď vám budem rozprávať o nebeských?“ „Ani oko nevidelo, ani ucho nepočulo, ani do ľudského srdca nevstúpilo, čo Boh pripravil tým, ktorí ho milujú.“ Zmysel ľudskej existencie v jej troch fázach je odvodený od cieľa: boli sme stvorení na obraz Boha, pre naše šťastie.

Kto si myslí, že sa smrťou všetko skončí, nachádza sa na rúžcestí: ak sa mu veci na tomto svete daria, mohol by si myslieť: „Celkom si život užívam. Bavím sa týchto pár dní.“ Ak sa však, naopak, nedarí (utrpenia, bolesti, obavy), nasleduje snaha čo najskôr ukončiť tento mizerný stav bez východiska. Táto koncepcia života, limitovaná len na pozemské veci, vysvetľuje mnoho, žiaľ, extrémnych rozhodnutí človeka. Kresťan však vďaka skúsenosti s Kristom vie, že tento život je časom prechodu a prípravy na nasledujúce štádium. Takto žilo mnoho svätých; mučeníci dokonca

pohrdali životom až na smrť, len aby zotrvali s Pánom; tak ako povedal Pavol: „Pre mňa žiť je Kristus a zomrieť zisk (...) túžim zomrieť a byť s Kristom...“ (Flp 1, 21. 23).

Kresťanský život má teda v úmysle osvojiť si Kristovu vlastnú skúsenosť. Ježišovo zmŕtvychvstanie je základom našej viery vo vzkriesenie človeka. Koľko kresťanov skutočne verí vo vzkriesenie? Nielen v Ježišovo, ale aj v naše vzkriesenie. Keď som raz rozprával o Panne Márii, ktorá bola vzatá do neba s telom a dušou, povedal som, že Mária mala takú istú skúsenosť ako Kristus: zomrela a vstala z mŕtvych. Vtedy som sa opýtal prítomných: „Naozaj veríte, že mŕtvi budú vzkriesení?“ Poslucháč inštinktívne odpovedal: „Nie.“ A ja som odpovedal: „Potom ste mimo Cirkvi!“ Kto neverí vo vzkriesenie človeka a vzkriesenie tela, nie je kresťan. V Kréde vyznávame „verím vo vzkriesenie tela,“ – toto je perspektíva.

O vzkriesení sa v liturgii spieva oddávna a v každom čase. Na Veľkonočnú nedeľu spievame: „Súboj divný viedli spolu život i smrť ukrutná: Pán života mrie i vstáva, smrť nás už viac nespútá.“ Prefácia svätej omše potvrdzuje: „On svojou smrťou našu smrť premohol a svojím zmŕtvychvstaním obnovil nám život.“

Viera vo zmŕtvychvstanie je základnou charakteristickou črtou kresťanstva: bez tejto viery nie je možné pochopiť nič zo svätej omše, ani z Cirkvi, ani z ničoho, čo veríme. Konečné zmŕtvychvstanie – cieľ, ku ktorému mierime – dáva zmysel našej pozemskej ceste a osviežuje ju nádejou. Kto vie, kam má dôjsť, kráča istým smerom; kto nevie, kam má dôjsť, točí sa sem a tam a končí blúdiac v kruhu bez zmyslu.

2. ŠTYRI VÝZNAMY VEĽKEJ NOCI (PASCHY)

Pamiatka podľa Svätého písma nie je len spomienka na minulé udalosti, ale aj ohlasovanie obdivuhodných skutkov, ktoré Boh vykonal pre ľudí. V liturgickom slávení týchto udalostí sa ony stávajú istým spôsobom prítomnými a aktuálnymi. Takto chápe Izrael svoje vyslobodenie z Egypta: vždy, keď sa slávi Veľká noc, udalosti exodu sa sprítomňujú pamäti veriacich, aby podľa nich stvárňovali svoj život (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1363).

Tým, že Ježiš slávil Poslednú večeru so svojimi apoštolmi počas veľkonočnej hostiny, dal židovskej Veľkej noci definitívny význam. A skutočne, Ježišov prechod k jeho Otcovi skrze smrť a zmŕtvychvstanie, čiže nová Veľká noc (Pascha), sa anticipuje v Poslednej večeri a slávi v Eucharistii, ktorá završuje židovskú Veľkú noc (Paschu) a anticipuje konečnú Veľkú noc Cirkvi v sláve kráľovstva (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1340).

Prví kresťania – apoštolí, učeníci, evanjelisti – a svätý Pavol vo svojich listoch nazývajú pojmom „Veľká noc“ (tal. „Pasqua“) smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša. Na pochopenie tohto pojmu je nevyhnutné upresniť, že termín „Veľká noc – Pascha“ môže mať štyri významy.

1. Historická židovská Pascha

Pre Židov je Pascha vyslobodením z Egypta. V časoch Mojžiša, približne v roku 1250 pred Kristom, Boh oslobodil Židov, otrokov v Egypte, keď ich previedol cez Červené more. Po štyridsiatich rokoch na púšti sa tento ľud usídlil v Palestíne. Pascha teda

znamená exodus. Ale ako je možné myslieť si, že smrť a zmŕtvychvstanie Ježiša by bolo možné nazvať Veľkou nocou (Paschou) v tomto význame exodu (prechodu)?

V hebrejskom koncepte termín „Pascha“ označuje štyri skutočnosti. Prvou je historická Veľká noc, pri ktorej sme práve povedali, že z globálneho hľadiska ide vlastne o exodus. Kniha Exodus v 12. kapitole však hovorí o inom prechode (v hebrejčine je to slovo *Pesah*, t. j. prechod), ktorý sa nespája s Červeným morom – došlo k nemu skôr. Ide o prechod anjela smrti, ktorý prechádzal Egyptom a zahubil všetko prvorodené, okrem židovských rodín, ktoré natreli veraje dverí baránkovou krvou. Toto *prejdenie ďalej* znamená, že prvorodení zo Židov boli zachránení. Táto udalosť sa oslavuje ako sviatok Paschy. Prechod cez Červené more (tretia udalosť) sa udial až po prechode anjela smrti. Faraón ich poslal preč, prešli cez Červené more a dostali sa na slobodu.

Na Sinajskom polostrove došlo k poslednej udalosti – k obradu zmluvy, pri ktorom izraelský ľud dostal svoju „ústavu“. Prikázania boli odovzdané na začiatku tejto knihy zmluvy; Mojžiš zavŕšil obrad pokropením oltára a ľudu, ktorý predstavovalo dvanásť kmeňov, krvou zvierat. Ľud sa zaviazal Bohu a Boh sa zaviazal ľudu. Toto štvorité zjednotenie udalostí predstavuje historickú paschu Židov, ktorá sa konala iba raz. Bola prvou zo štyroch druhov Paschy.

2. Rituálna židovská Pascha

Židia Paschou nenazývajú len historickú udalosť, ale aj obrad, ktorý sa opakuje každý rok a spomína sa aj v evanjeliách (napríklad v Mt 26, 17 sa apoštoli pýtajú Ježiša: „Kde ti máme pripraviť veľkonočnú večeru?“). Pascha, ktorá sa konzumuje, nie je exodus, ale veľkonočná večera. Je to pamätný obrad, t. j. taký obrad, ktorý účastníkom oslobodenia danú udalosť nielen pripomína, ale ju aj

oživuje a nanovo sprítomňuje. Počas večere hlava rodiny rozpráva o udalosti paschy. Sila rozprávania je taká evokujúca, že sprítomňuje túto udalosť v jej plnej hodnote. Text obradu hovorí: „Boli sme otrokmi v egyptskej krajine a Pán, požehnaný, nás silným ramenom a pevnou rukou vyslobodil.“ A tu je potrebné vysvetlenie. Hlava rodiny nehovorí: „Naši otcovia boli otroci v Egypte.“ Používa „my“, pretože každý Izraelita by mal sám seba osobne považovať za toho, ktorý unikol z Egypta. Táto veľkonočná večera sa nazýva jednoducho Pascha – židovský obrad, ktorý je spomienkou na udalosti Paschy, ktorá sa reálne udiala v dejinách.

3. Historická Veľká noc Krista

V Novom zákone máme historickú Veľkú noc – udalosť smrti a vzkriesenia Krista. Môžeme sa pýtať, či existujú podmienky porovnania historickej Veľkej noci Židov a historickej Veľkej noci Ježiša. Uvažujme nad slovesom „zostúpil“. Príbeh starodávnej Veľkej noci začína takto: „Mojžiš zostúpil do Egypta.“ Tam zhromažďuje hlavy židovských rodín, ženie ich do vzbury a po rozličných útrapách (desať egyptských rán) vedie ľud z faraónovho otroctva na slobodu. Písmo hovorí, že Mojžiš zostupuje do Egypta a berie odtiaľ preč šesťsto tisíc mužov schopných zaobchádzať s mečom. Spolu so všetkými ich rodinami môžeme dôjsť až k číslu tri milióny ľudí. Aký význam má tento exodus pre dejiny sveta? Je mnoho migrácií národov potvrdených dejinami... Pre Židov je táto udalosť zásadná, pretože tam sa zrodil ich národ. Ale pre zvyšok ľudstva? Pre zvyšok je dôležitá, pretože tento Pesach, tento Exodus, sa stal symbolom inej, budúcej Paschy. Židia dodnes očakávajú Mesiáša, ktorý príde počas Veľkej noci.

Ježiš, ktorý zomrel na kríži, „zostúpil“ do podsvetia – teda vstúpil do sídla smrti a nenašiel tam tri milióny ľudí, ale celé ľudstvo od Adama. Všetci spočívali v tmách a v tieni smrti. V liturgii hodín Bielej soboty počúvame krásnu homíliu. Kristus, prichádzajúci do ríše mŕtvych, stretáva ako prvého Adama, ktorý ho zdraví: „Môj pán so všetkými.“ Kristus odpovedá: „I s duchom tvojím.“ Potom Ježiš hovorí Adamovi: „Ja som tvoj Boh, ktorý som sa kvôli tebe stal tvojím synom – vyjdime odtiaľto.“ Adam sa naňho pozrie s úžasom. Ježiš mu hovorí: „Veď ty si vo mne a ja v tebe; sme jedna a nerozdielna prirodzenosť.“

Keď Ježiš vyšiel z hrobu, nevstal z mŕtvych iba on sám. V byzantskej ikone zmŕtvychvstania vidíme, ako vychádza z brán podsvetia a smrti; s jednou rukou drží kríž bez ukrižovaného, ktorý je už znakom víťazstva, a s druhou rukou ťahá muža a ženu (Adam a Eva) a mnoho ďalších za nimi, akoby chcel povedať: všetci ste slobodní! Bolo vidno, ako sa smrť vyprázdňuje. Premýšľajúc nad tým, čo by Satan mohol povedať, skúsme si dramaticky stvárať túto situáciu: „Ako je to možné? Zozbieral som ich jedného po druhom a on si príde a odvedie ich všetkých preč?“ Začala udalosť vzkriesenia. V Matúšovom evanjeliu sa nachádza trochu tajomný opis: Keď Ježiš zomrel na kríži, „chrámová opona sa roztrhla vo dvoje odvrchu až dospelku. Zem sa triasla a skaly sa pukali. Otvorili sa hroby a mnohé telá zosnulých svätých vstali z mŕtvych. Vyšli z hrobov a po jeho vzkriesení prišli do svätého mesta a ukázali sa mnohým.“ Apoštoli videli vzkrieseného Pána. Aby vedeli, že nebol len nejakým príznakom, ktorý zbadali, bez mäsa a kostí – Ježiš ich vyzval, aby sa ho dotkli. Potom, a toto je dôležité pre naše rozjímanie, zotrval s nimi, aby s nimi jedol. Zakaždým, keď sa vzkriesený Ježiš ukazuje apoštolom, je mu ponúknuté jedlo alebo oň žiada on sám. Peter pri rozhovore s Kornéliom (Sk 10, 41)

hovorí, že Ježiš sa nezjavuje „všetkému ľudu, ale svedkom, ktorých Boh vopred určil, nám, čo sme s ním po jeho zmŕtvychvstaní jedli a pili.“

Keď to zhrnieme, Mojžiš oslobodil len tri milióny ľudí; Ježiš vyslobodil celé ľudstvo – no nie z politického otroctva, akým bolo faraónove otroctvo, ale zo smrti. Je to teda udalosť, ktorá je ešte väčšia ako samotné stvorenie, pretože sme boli stворení smrteľní, zatiaľ čo vzkriesením Krista sme predurčení k nesmrteľnosti. Toto je hlavná udalosť celých dejín. Je to historická Veľká noc Krista.

4. Rituálna kresťanská Veľká noc

Aj v Novom zákone máme rituálnu Veľkú noc: je to obrad, ktorý pozostáva z večere, ktorú však Ježiš upraví v kontexte svojej poslednej veľkonočnej večere. Po vyslovení rituálneho požehnanja, ktoré samozrejme upravil a doplnil vzhľadom na svoju blížiacu sa obeťnú smrť, Kristus prikázal svojim učeníkom: „Toto robte na moju pamiatku,“ teda už nie na pamiatku vyslobodenia z Egypta.

Eucharistické slávenie, alebo svätá omša, je teda kresťanskou veľkonočnou večerou – rituálnou kresťanskou Paschou.

3. TAJOMSTVO, SVIATOSŤ, SPOMIENKA

Grécke slovo *mysterion* bolo preložené do latinčiny dvoma výrazmi: *mysterium* a *sacramentum*. V ďalšom vysvetľovaní výraz *sacramentum* (sviatosť) vyjadruje skôr viditeľný znak skrytej skutočnosti spásy, ktorá sa označuje výrazom *mysterium* (tajomstvo). V tomto zmysle je sám Kristus tajomstvom spásy: „Niet iného Božieho tajomstva, iba Kristus.“ Spasiteľné dielo jeho svätej a posväcujúcej ľudskej prirodzenosti je sviatosťou spásy, ktorá sa prejavuje a pôsobí vo sviatostiach Cirkvi... Sedem sviatostí sú znaky a nástroje, ktorými Duch Svätý šíri milosť Krista, ktorý je hlavou, v Cirkvi, ktorá je jeho telom (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 774).

Eucharistia je prameň a vrchol celého kresťanského života. Ostatné sviatosti, ako aj všetky eklezialne služby a apoštolské diela úzko súvisia so svätou Eucharistiou a sú na ňu zamerané. Veď najsvätejšia Eucharistia obsahuje celé duchovné dobro Cirkvi, totiž samého Krista, nášho veľkonočného Baránka (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1324).

1. V Starom zákone sa slovom „mystérium“ (grécky *mysterion*) vyjadruje Boží plán, ktorý Boh zjavil prorokom. Nový zákon objasňuje, z čoho tento plán pozostáva: je to univerzálny plán spásy Otca, ktorý chce, aby všetci ľudia dospeli k poznaniu pravdy a podieľali sa na božskom živote. To všetko sa uskutočnilo v dejinách prostredníctvom Veľkej noci Ježiša z Nazaretu. Preto apoštol Pavol vyhlasuje, že tajomstvom Boha je Kristus (Kol 2, 2). Ježiš, Boží Syn, nám odovzdal spásu skrze seba samého. Použil hmotnú skutočnosť – svoje vlastné telo – a urobil z neho nástroj na stretnutie sa s ním.

Môžeme teda povedať, že slovo mystérium v širšom zmysle naznačuje niečo nekonečne veľké. Niečo, čo síce presahuje ľudské

chápanie, no čo zároveň zakúšame prostredníctvom hmatateľných znakov.

V latinskom znení Biblie sa termín *mysterion* prekladá slovom *sacramentum*. Teológia neskôr tento termín vysvetlila vyhlásením, že sviatosti sú „účinné znaky milosti“, t. j. znamenia, ktoré spôsobujú to, čo naznačujú a ktoré udeľujú milosť, ktorej sú príslubom. Spasiteľná udalosť Veľkej noci sa teda každému odovzdáva prostredníctvom znakov – sviatostí. Materiálne prvky, ako voda, olej, víno, chlieb, či vkladanie rúk, sa stávajú nástrojmi, ktorými Boh odovzdáva svoj život ľuďom.

2. Eucharistia sa však líši od všetkých ostatných sviatostí, pretože okrem toho, že je účinným znakom milosti, je aj „pamiatkou“ na veľkonočné tajomstvo Ježiša.

V semitskej koncepcii – niekedy ťažko pochopiteľnej pre nás, ktorí sme dedičmi grécko-rímskej kultúry – pamiatka (hebr. *zikkaron*, gr. *anamnesis*) nie je obyčajnou spomienkou na udalosť z minulosti, ale skôr slávením, ktoré sprítomňuje danú skutočnosť, aby sa rozmnožila jej sila a celý spásonosný účinok.

Povedať, že Eucharistia je *pamiatkou* Kristovej smrti a zmŕtvychvstania znamená, že sprítomňuje a aktualizuje pripomínanú skutočnosť. Teda, že obeta kríža, raz a navždy umiestnená na vrchole ľudskej histórie, sa sprítomňuje v znakoch chleba a vína a jej slávenie rozmnožuje jej silu a spásonosný účinok. Boží ľud sa podieľa na dobrách veľkonočnej obety ohlasujúc Pánovu smrť až do jeho návratu.

Tak ako židovský ľud vzdával vďaku Bohu za vyslobodenie z otroctva, tak Cirkev vzdáva vďaku Otcovi za oslobodenie od hriechu a smrti, uskutočnené prostredníctvom Syna a sprítomnené sviatosťou, aby teraz uplatnil dobrá obety kríža všetkým ľuďom. Eucharistická pamiatka je reálnym sprítomnením toho, ktorého pamiatku slávime. Kristus je prítomný zakaždým, keď Cirkev vyslovuje slová eucharistického príslubu: „Toto je moje

telo... Toto je moja krv...“ Zvolávanie Ducha Svätého robí eucharistické slová Krista aktuálnymi a účinnými a spoločenstvo je premenené spoločenstvom s Kristom, ku ktorému reálne dochádza.

V Eucharistii sa teda prostredníctvom chleba a vína uskutočňuje veľkonočné tajomstvo Krista a človek sa môže prostredníctvom účinných znamení dotknúť spásy, ktorá bola uskutočnená touto udalosťou.

4. EUCHARISTIA – OBETA A HOSTINA

Eucharistia je veľkonočnou hostinou, lebo keď Kristus sviatostne uskutočňuje svoju Veľkú noc, dáva nám svoje telo a svoju krv ako pokrm a nápoj a vo svojej obete nás zjednocuje so sebou a medzi nami (*Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*, 287).

Omša je súčasne a neoddeliteľne obetnou pamiatkou, v ktorej pretrváva obeta kríža, a posvätnou hostinou účasti (*communio*) na Pánovom tele a jeho krvi. Ale slávenie eucharistickej obety je celé zamerané na dôverné zjednotenie veriacich s Kristom prostredníctvom svätého prijímania (*communio*). Prijímať znamená prijať samého Krista, ktorý sa obetoval za nás (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1382).

Eucharistia je teda obeta, lebo sprítomňuje (robí prítomnou) obetu kríža, je jej pamiatkou a aplikuje jej ovocie... Kristova obeta a obeta Eucharistie sú jedna jediná obeta: „Lebo jediná a tá istá je obeť, ten istý obetuje teraz službou kňazov, ktorý vtedy obetoval seba samého na kríži; rozdielny je iba spôsob obetovania.“ „A keďže v tejto božskej obete, ktorá sa koná vo svätej omši, je prítomný a nekrvavým spôsobom sa obetuje ten istý Kristus, ktorý na oltári kríža raz navždy obetoval seba samého krvavým spôsobom...“ (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1366 – 1367)

Pri vysvetlení toho, ako sa historická udalosť Kristovej paschy sprítomňuje „vo sviatosti, v tajomstve“ sme uviedli, že zúčastniť sa na obrade neznamená len byť na ňom prítomný. Dnes sa na ňom vďaka liturgickej reforme žiadanej Druhým vatikánskym koncilom zúčastňujeme častejšie a lepšie ako predtým: počúvame čítania a rozumieme im, spievame, prinášame dary, vytvárame

spoločenstvo atď. Ale toto je len rituálna účasť. Je potrebné pochopiť, že prostredníctvom obradu (*per ritus et preces*) máme vyjadriť aj našu účasť na tejto udalosti.

Ustanovenie Eucharistie

Kto chcel tento obrad? Už sme povedali, že ho v predvečer svojho utrpenia ustanovil sám Ježiš. Svedčia nám o tom štyri rozprávania: Mt 26, 26 – 28, Mk 14, 22 – 24, Lk 22, 19 – 20 a svätý Pavol v 1 Kor 11, 23 – 25. Pri ich čítaní sa dozvedáme, že Ježiš, v predvečer svojho umučenia, keď večeral so svojimi učeníkmi, zmenil význam židovskej veľkonočnej večere. Ježiš povedal: „Vezmite a jedzte: toto je moje telo... Vezmite a pite: toto je moja krv, krv zmluvy...“ a potom dodal: „Toto robte na moju pamiatku.“ Čo chcel Ježiš povedať tým: „Toto robte“? Mali by sme jednoducho opakovať jeho gestá a jeho slová, alebo by sme mali robiť to, čo tým gestom chcel naznačiť?

Výzvou, aby sme opakovali jeho gesto, nás Ježiš pozýva, aby sme ho napodobňovali v darovaní života druhým – v bezvýhradnom ponúknutí nás samých: „Robte to, čo som ja urobil vám“.¹ Vyzýva nás, aby sme do praxe uviedli to, čo nás naučil. Tak ako každý učiteľ neučil len teóriu, ale dal nám príklad. To je význam ustanovenia Eucharistie: *instituere* v latinčine neznamená ustanoviť, rozhodnúť alebo založiť, ale vyučovať. Ježiš učil vlastným príkladom a prikázal apoštolom, aby robili tak, ako robil on.

¹ Tento význam bude jasnejší, ak vezmeme do úvahy, čo povedal Ježiš po umytí nôh v Jn 13, 12 – 15: „Chápete, čo som vám urobil? Vy ma oslovujete: ‚Učiteľ‘ a: ‚Pane‘ a dobre hovoríte, lebo to som. Keď som teda ja, Pán a Učiteľ, umyl nohy vám, aj vy si máte jeden druhému nohy umývať. Dal som vám príklad, aby ste aj vy robili, ako som ja urobil vám.“

Priateľská hostina

V Prvom liste Korintánom svätý Pavol uvádza jednu dôležitú úvahu. Apoštol píše jednej rozdelenej komunite: „Počujem, že sú medzi vami sváry.“ Rovnaké sváry nachádza v zhromaždení: „Keď sa zhromažďujete, nie je to preto, aby ste jedli Pánovu večeru“ (*Pánova večera* je prvý názov, ktorý sa používal ako označenie kresťanského slávenia). Prečo to apoštol Pavol hovorí? Pretože prichádza človek, ktorý je nasýtený a opitý, zatiaľ čo iný je hladný. Potreby chudobných sa neberú do úvahy a každý myslí sám na seba. Skutočné zhromaždenie bratov však nespočíva len v tom, že sme spolu na jednom mieste, ale v tom, že sa stávame jedným, „keďže je jeden chlieb, my mnohí sme jedno telo, lebo všetci máme podiel na jednom chlebe“ (1 Kor 10, 17).

Eucharistia je slávením vďaka jej komunitárnemu charakteru, ktorý má tendenciu všetkých zhromažďovať do jednoty. Svedčí o tom aj matéria – chlieb a víno. Chlieb pripomína chlieb horkosti veľkonočnej večere, ktorú Židia jedli v Egypte. Víno pripomína radosť z oslobodenia a tiež krv zmluvy (porov. Ex 24). A z mnohých bobuliek vína pramení jediné víno. Matéria slávenia v sebe teda nesie zmysel prechodu od rozmanitosti k jednote. Aby sa komunita stala jedným, je potrebné, aby každý jeden jej člen zomrel sebe: pšeničné zrno musí byť rozdrvené a bobulka hrozna musí byť rozmliaždená.

Obetná hostina

Svätý Pavol píše, že Pánova večera je okrem priateľskej hostiny (priateľská v zmysle, že my všetci musíme navzájom rátať jedni

s druhými a spoločne stolovať) aj obetnou hostinou, pretože „keďkoľvek jeme tento chlieb a pijeme z tohto kalicha, zvestujeme Pánovu smrť“, čiže sprítomňujeme jeho smrť a obeť.

V 1 Kor 10 apoštol Pavol konfrontuje Pánovu večeru s mäsom obetovaným modlám. Obeta sa vykonávala na základe dvoch základných typológií: buď bola obeta úplne spálená na oltári (holokaust), alebo bola jedna časť spálená ako obeta Bohu a zvyšok mäsa bol zjedený jej účastníkmi (obeta spoločenstva). Svätý Pavol myslí tento druhý typ obety, keď píše: „Nemôžete mať podiel na Pánovom stole aj na stole zlých duchov,“ porovnávajúc Pánovu večeru, čiže Eucharistiu, s obetnými hostinami. Tamtie sú obety, ponúknuté Bohu alebo modlám, toto je však naša obeta: jediac tento chlieb a pijúc túto krv tvoríme spoločenstvo s Kristovou obetou. Myšlienka, že omša je obetou, sa nezrodila v štvrtom storočí, ako tvrdí protestantská reformácia. Je to viera Cirkvi už od jej počiatku. Svätý Pavol vidí v okamihu jedenia Pánovej večere účasť na obetovaní Krista.

Vytvárať jedno telo

Priateľská hostina a obetná hostina. Eucharistia z nás, roztrúsených ľudí, utvára jedno telo. Je potrebné myslieť na toto Pánovo telo, ktorým je Cirkev, pretože Pavol dodáva: „Lebo kto je a pije, a nerozoznáva telo, ten si je a pije odsúdenie“ (1 Kor 11, 29).

Pánovo telo, ktoré treba rozpoznať, nie je len Eucharistia – premenený chlieb – ale aj cirkevné telo – spoločenstvo. Inými slovami, tí, ktorí jedia tento chlieb, ale nie sú zjednotení so spoločenstvom, jedia a pijú svoje odsúdenie. Po stáročia sa vnímanie tejto cirkevnej dimenzie vytratilo vplyvom praxe slávenia viacerých omší súčasne v jednom kostole, na viacerých oltároch.

Toto je v kontraste s tým, čo hovorí Pavol, a tiež so samotnou vôľou Krista. Kristus mal na mysli komunitárnu večeru a nie ľudí, ktorí jedia na tom istom mieste, ale na rozličných stoloch, ako napríklad v reštaurácii. Odôvodnene sa na to sťažovali protestanti, až na to, že neskôr začali negovať aj mnohé pravdy. Ideálom je komunitárne slávenie, pri ktorom si celé kresťanské zhromaždenie uvedomuje, že je jedným Kristovým telom, pretože je z jediného chleba.

„Trojité“ Kristovo telo

Ježišovo telo je evidentne jedno jediné. A predsa existujú tri spôsoby, ako byť Kristovým telom: je tu fyzické telo, to, ktoré sa narodilo z Márie Panny, bolo ukrižované, mŕtve, pochované, vzkriesené a vystúpilo do neba, kde sedí po pravici Boha. Je tu sviatostná forma Kristovho tela, ktorou je Eucharistia – konsekrovaný chlieb a víno. A potom existuje tretia forma – cirkevné telo, ktoré dnes nazývame mystickým telom. V stredovekej terminológii to bolo obrátene: *corpus mysticum* označovalo Eucharistiu, vzhľadom na to, že „mystické“ vychádza zo slova *mysterium* a latinský preklad gréckeho *mysterion* (mysterium, tajomstvo) je „sviatosť“.

Takže mystické telo bolo sviatostné telo. Ale keďže Cirkev sa stáva telom, lebo sa živí sviatostným telom, výraz „mystické telo“ začal byť používaný aj na označenie Cirkvi.

Eucharistia je teda Kristovým sviatostným telom – je účinným znamením, ktoré reálne sprítomňuje fyzické telo, ktoré je v nebi, so všetkým, čo si to telo nesie so sebou – čiže s celým svojím životom, no predovšetkým so svojou smrťou a vzkriesením – a stáva sa nástrojom na realizáciu a formovanie tela Cirkvi. Toto, ako neskôr uvidíme viac detailne, je cieľom slávenia. Ježiš ustanovil túto pamiatku, tajomstvo, sviatosť svojej Veľkej noci, aby bola pre ľudí

všetkých čias miestom zosúladenia a podriadenia sa jemu. Toto je to správne slovo: stávame sa „spolu-stelesnenými“ s Kristom – stávame sa jeho telom.

5. EUCHARISTIA UTVÁRA NEDEĽU – DEŇ PÁNA

V Starej zmluve je predobrazom Eucharistie najmä každoročná veľkonočná hostina, ktorú Izraeliti slávil s nekvasenými chlebmi na pamiatku náhleho a vyslobodzujúceho odchodu z Egypta. Ježiš predpovedá Eucharistiu vo svojom vyučovaní a ustanovuje ju, keď so svojimi apoštolmi slávi Poslednú večeru počas veľkonočnej hostiny. Cirkev, verná Pánovmu príkazu: „Toto robte na moju pamiatku“ (1 Kor 11, 24), vždy slávila Eucharistiu, najmä v nedeľu, v deň Ježišovho zmŕtvychvstania (*Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*, 276).

Stredobodom liturgického času je nedeľa, základ a jadro celého liturgického roka. Nedeľa dosahuje každý rok svoj vrchol vo Veľkej noci, sviatku sviatkov (*Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*, 241).

Najstaršie pomenovanie slávenia kresťanskej obradnej Veľkej noci bolo, ako sme napísali, *Pánova večera*.

Lámanie chleba

Druhé pomenovanie – *lámanie chleba* – nachádzame v spisoch Lukáša, a to tak v Skutkoch apoštolov, ako aj v 24. kapitole jeho evanjelia. Večer na Veľkonočnú nedeľu sa Ježiš pripojil (nepoznaný) k dvom učeníkom, ktorí boli na ceste do Emauz. Počas cesty im vysvetľoval to, čo sa o ňom písalo v Písme a napokon ho rozpoznali pri „lámaní chleba“. V Sk 2, 42 sa hovorí, že sa kresťania „vytrvalo zúčastňovali na učení apoštolov a na bratskom spoločenstve, na lámaní chleba a na modlitbách.“ A navyše: „Deň čo

deň svorne zotrúvávali v chráme, po domoch lámali chlieb a s radosťou a úprimným srdcom požívali pokrm. Chválili Boha a boli milí všetkému ľudu“ (Sk 2, 46 – 47). Išlo o domácu oslavu. Aj v 20. kapitole Skutkov apoštolov Lukáš hovorí: „Keď sme sa v prvý deň týždňa zišli na lámánie chleba, Pavol s nimi hovoril, lebo na druhý deň chcel odcestovať, a pretiahol reč až do polnoci... Potom sa vrátil hore, lámal chlieb a jedol, dlho, až do svitania, ešte hovoril a potom odišiel.“

Tieto krátke úryvky poskytujú cenné informácie o tom, ako sa konalo eucharistické zhromaždenie:

a) apoštol rozprával. V Lk 24 je to sám Ježiš, kto na ceste vysvetľuje Písma: čiže je tu liturgia slova;

b) potom, ako apoštol dohovoril, sa lámal chlieb a zhromaždenie sa rozišlo;

c) všetko sa to dialo po domoch veľmi jednoduchým spôsobom;

d) dialo sa to v prvý deň týždňa (v nedeľu).

Nedeľa, deň vzkrieseného Pána

Táto periodicita má svoj základ v týždennej frekvencii zjavovania sa Zmŕtvychvstalého: večer toho istého dňa (vzkriesenia) – prvého dňa po sobote. O osem dní neskôr, keď sa apoštoli opäť zišli, Ježiš prišiel medzi nich. V Jánovom evanjeliu sa v skutočnosti zdá, že všetky udalosti sa stále konali v prvý deň v týždni. Prvý deň po sobote – potom, čo sa v tento deň učeníci tešili z prítomnosti Krista – bol nazývaný „deň Pána“ – v latinčine *dies dominica*. Tento výraz nachádzame v Zjv 1, 10, kde autor píše: „Ja, Ján... bol som pre Božie slovo a Ježišovo svedectvo na ostrove, ktorý sa volá Patmos. V Pánov deň som bol vo vyržení...“ Tento názov nahradil ten, ktorí používali Židia: prvý deň po sobote,

ktorá bola siedmym dňom týždňa, sa teraz volá deň Pána. Rimania ho nazývali „deň slnka“ a dodnes ho tak nazývajú Briti (Sunday) a Nemci (Sonntag). Pre kresťanov je však prvý deň v týždni – dňom Vzkriesenia – dňom Pána. Rovnaký výraz sa uvádza v Didache, v 10. kapitole: „Pánov deň“ – „v nedeľný deň Pána“.

Výraz „Pána“ sa nevzťahuje na Boha Otca (Otec je Pán času a všetkých dní), ale na *Kyrios* – Zmŕtvychvstalého. V ten deň kresťania stretávajú Pána v liturgickom zhromaždení: „Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi.“ Pán sa sprítomňuje svojím Slovom a pod spôsobom chleba a vína; veriaci jedia večeru s Ježišom. Nedeľa je charakteristická eucharistickým slávením: je to *corpus dominicum*, *dominicum convivium* – Pánova hostina, ktorá robí tento deň dňom Pána. Takže neslávim svätú omšu preto, že je nedeľa, ale tento deň je nedeľa, lebo slávime svätú omšu. Bez Eucharistie nedeľa nie je tým, čo vyjadruje jej pomenovanie. Prežiť nedeľu bez účasti na Eucharistii, na Pánovej večeri, je popretím jej samej.

Medzi židovskou sobotou a kresťanskou nedeľou je rozdiel. Slovo sobota, *shabat*, znamená odpočinok: je to siedmy deň – deň zavŕšenia stvorenia. My ale neslávim siedmy, ale prvý deň. Siedmy deň je ten, počas ktorého Boh odpočíval, zatiaľ čo v prvý deň stvoril svet. Odôvodnenia nedele, ako dňa Pána, nám dáva svätý Justín vo svojej prvej Apológii (kap. 67). V liste cisárovi Antoninovi Piovi píše: „Robíme to – čiže Eucharistiu – v deň slnka, pretože v ten deň Boh stvoril svet a v ten istý deň Ježiš Kristus, náš Spasiteľ, vstal z mŕtvych. Bol ukrižovaný v deň, ktorý predchádza dňu Saturna a vstal z mŕtvych v deň, ktorý nasleduje po ňom – teda presne v deň slnka a zjavil sa učeníkom.“ Význam nedele je teda trojaký: je to deň stvorenia, deň vzkriesenia Krista a deň zjavovania sa Zmŕtvychvstalého.

Nedeľný odpočinok bol stanovený až za cisára Konštantína. V roku 325 Konštantínove zákony – a neskôr aj Theodosiove –

stanovili, že „v ctihodný deň slnka by sa každý mal zdržať práce.“ Predtým kresťania v deň slnka pracovali ako ostatní. Avšak pred tým, ako šli pracovať, slávili Eucharistiu, stretli sa a lámali chlieb.

„*Sine dominico non possumus*“

Táto fráza je teraz už slávnym svedectvom mučeníkov z Abitiny. V časoch prenasledovania bolo v Abitine, v severnej Afrike, päťdesiat kresťanov odhalených políciou, keď opúšťali dom, kde slávili Eucharistiu ráno v deň slnka. Strážnici sa spýtali: „Prečo ste sa stretli?“ „Pretože sme bratia,“ odpovedali. „Čo ste tam robili?“ „Slávili sme Pánovu hostinu (*Dominicum celebravimus*).“ „Ale viete, že je to zakázané?“, naliehala stráž. Odpovedali: „Ale my nemôžeme žiť bez slávenia Pánovej hostiny. Nemôžeme žiť bez Eucharistie (*Sine dominico non possumus*).“ Tento výraz sa zvyčajne prekladá: „Nemôžeme žiť bez nedele (*domenica*)“, ale latinský text vypovedá viac. Nedela je slovo odvodené od *dominicum*: to Pánovo telo robí z tohto dňa deň Pána. O základných dôvodoch a teologických zdôvodneniach kresťanskej nedele hovorí pápež Ján Pavol II. vo svojom apoštolskom liste *Dies Domini*.

V čase prvých kresťanov, ako už bolo spomenuté, sa Pánova večera alebo lámanie chleba, konalo v súkromných domoch.² Bolo potrebné počkať až na Konštantína vo štvrtom storočí, keď sa začali stavať baziliky – náboženské budovy postavené na zhromažďovanie spoločenstva (stále početnejšieho), aby slávil ešte slávnostnejšie a organizovanejšie. Dnes už vieme, že kostoly, ba

² Predstava, stále dosť rozšírená, že kresťania v časoch prenasledovania slávili omšu v katakombách, aby sa skryli, nie je pravdivá. K jej rozšíreniu prispeli romány, ako napr. *Quo vadis*. Katakomy boli verejné cintoríny, ktoré poznali mestské orgány. Iba príležitostne, a v časoch mieru, tam kresťania slávili Eucharistiu na hrobch mučeníkov v deň ich narodenia pre nebo – t. j. na výročie ich smrti.

dokonca baziliky, v skutočnosti existovali ešte pred Konštantínom, pretože kresťanská komunita mala zo svojej prirodzenosti tendenciu byť verejná a viditeľná. Isté je však to, že veľké obradné budovy sa stali normou až v čase v Konštantína.

Slávnosť slávenia je daná tiež aj účasťou. Sláviť znamená oslavovať s ostatnými: dokonca ani individuálny sviatok ako narodeniny nemožno osláviť osamote. Slávenie je zo svojej prirodzenosti zhromaždením a slovo *sláviť* v latinčine znamená aj *navštevovať*.

Terminologické obmeny poukazujú na rôzne aspekty: Pavol hovorí o Pánovej večeri, Lukáš o lámaní chleba. Neznamená to, že chlieb sa láme na menšie kúsky z nevyhnutnosti (pretože by ho nebolo možné zjesť v celku), ale aby bolo možné podeliť sa s ním, dať ho bratom, ktorých prítomnosť je teda konštitutívnym prvkom slávenia. Už tento názov, ktorý sa neskôr stal odborným termínom, hovorí o zdieľaní, hovorí o spoločnej večeri, hostine. Je možné, že toto gesto pochádza zo židovskej večere, pri ktorej prvým gestom, ktoré robieval otec rodiny, bolo lámanie nekvaseného chleba.

Sviatosť Eucharistie

Čo je Eucharistia? Eucharistia je obeta tela a krvi Pána Ježiša. Kristus ju ustanovil, aby ňou v priebehu vekov až do svojho návratu trvale zachoval obeť kríža a aby tak zveril svojej Cirkvi pamiatku svojej smrti a svojho zmŕtvychvstania. Eucharistia je znak jednoty, puto lásky, veľkonočná hostina, pri ktorej sa prijíma Kristus, duša sa naplňuje milosťou a dáva sa nám závdavok večného života (*Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*, 271).

Tretí názov, ktoré toto slávenie dostalo v kresťanskej tradícii, je Eucharistia; tento termín v Novom zákone nenájdeme ako podstatné meno, ale ako sloveso – vzdávať vďaky, poďakovať. Podstatné meno sa však nachádza v Didaché (*Učenie dvanástich apoštolov*) – v spise z konca prvého storočia. Deviatu kapitolu začína autor takto: „Čo sa týka Eucharistie, takto vzdávajte vďaky.“ Etymologický význam slova Eucharistia je poďakovanie – teda na prvom mieste označuje modlitbu vďaky (tú, ktorú dnes nazývame eucharistická modlitba). Ale v tomto kontexte termín označuje celý obrad. Siedma kapitola hovorí „o krste“, deviata kapitola hovorí „o Eucharistii“. Ak je krst obradom a nielen obyčajnou vodou, slovo *Eucharistia* v deviatej kapitole označuje celý obrad. Takže Didaché nazýva Eucharistiou to, čo Pavol nazýva *Pánovou večerou* a Lukáš *lámaním chleba*. V tej istej kapitole sa hovorí: „Nech nikto, kto nie je pokrstený, neje a nepije z vašej Eucharistie.“ Tu termín Eucharistia označuje premenený chlieb a víno, pretože kvôli tomuto chlebu a tomuto vínu bola vytvorená eucharistická modlitba. Eucharistická modlitba Eucharistiou tiež nazýva ovocie tejto modlitby – t. j. premenený chlieb a víno. Pojem *Eucharistia* sme si počas dvadsiatich storočí cirkevnej histórie uchovali, avšak len s týmto jeho tretím významom. Stratili sme etymologický význam slova. Preto keď povieme Eucharistia, inštinktívne máme tendenciu myslieť len na premenenú hostiu.

Toto nevhodné odseparovanie môže spôsobiť veľké nedorozumenia: ak povieme Eucharistia, myslíme tým na premenenú hostiu, na tabernákulum (svätostánok), na spoločenstvo; keď hovoríme omša, myslíme na kňaza, oltár, kríž, Veľkú noc... Ale pritom ide o tú istú vec.

Toto nedorozumenie pochádza z uvažovania počas storočí nasledujúcich po staroveku. Hlbším skúmaním skutočnosti slávania sa začali robiť rozdiely a delenia, ktoré chceli byť len zdôraznením

jednotlivých aspektov, no napokon viedli k neprimeranému oddeľovaniu. Chceli sme študovať, akým spôsobom je Kristovo telo prítomné v chlebe a v akom zmysle je svätá omša obetou; výsledkom boli čiastkové vysvetlenia, ktoré skončili ako protichodné tvrdenia.

Problém nastal, a v istom zmysle bol aj vyriešený, na Tridentском koncile. Boli tu dve zásadné výhrady. Prvá: protestanti popierali skutočnú prítomnosť Ježiša v Eucharistii. Tvrdili, že v okamihu, keď jem chlieb, zjednocujem sa s Kristom, pretože toto jedenie vyjadruje spoločenstvo s ním, ale mimo tohto momentu je to len obyčajný chlieb a ním aj ostáva. Tridentský koncil (1551) to upresnil takto: my, koncilovní otcovia, veríme, že v Eucharistii je reálne, skutočne a podstatne prítomné telo, krv, duša a božstvo nášho Pána Ježiša Krista. Ale ten istý koncil odlišil: je pravda, že Kristovo telo sa vzhľadom na jeho prirodzený (gr. *fysikós*) spôsob bytia nachádza v nebi, čo ale nič nemení na tom, že sviatostne sa Kristovo telo nachádza na viacerých miestach (v tom istom čase). Práve toto odlíšenie medzi fyzickým a sviatostným telom, ku ktorému došlo na Tridentском koncile, rozlíšilo tieto dva spôsoby bytia.

Druhým problémom sa zaoberá dekrét s názvom *Najsvätejšia sviatosť Eucharistie* (slovo Eucharistia tu zodpovedá slovu sviatosť). Protestanti popierali obetnú hodnotu svätej omše, ktorá je podľa katolíckej viery obetou Krista: nie je ďalšou obetou, ani jej opakovaním, ale sprítomnením jedinej obety. Protestanti, naopak, tvrdili, že Kristova obeta je jedinečná, a máme len spomienku na ňu, pričom Eucharistia je len večera, ktorú nazývajú *Svätá večera*, požíčajúc si názov od sv. Pavla. Tridentský koncil spresnil: je pravda, že Kristus zomrel len raz, v minulosti, na Golgote, a je pravda, že touto jedinou obetou urobil dokonalými všetkých, ktorí majú byť posvätení (jasne to hovorí List Hebrejom),

ale kvôli tomu, aby tá istá obeta bola nepretržite znova predkladaná, t. j. sprítomňovaná, a aby jej pamiatka pretrvala v čase, sám Ježiš ustanovil obrad obety. Svätá omša je teda obetou, ale nie fyzickou, pretože fyzický Kristus zomrel len raz. Svätý Augustín dal odpoveď tým, ktorí sa pýtali, prečo sa hovorí, že Kristus zomrel len raz a napriek tomu sa hovorí, že zomiera každý deň. Svätý biskup povedal: „Jediný raz v sebe samom (*in se ipso*), každý deň vo sviatosti (*cotidie in sacramento*).“ Aby sme pochopili cirkevných otcov, musíme mať na pamäti, že mali koncept sviatosti omnoho širší, než ten, ktorý poznáme dnes. Tridentský koncil vysvetľuje tú istú vec, keď hovorí o dvoch rituálnych paschách: židovská Veľká noc bola nazývaná obetou, pretože pri nej obetovali baránka. My nanovo neobetujeme baránka – sprítomňujeme obetu pravého Baránka, ktorý nás spasil raz a navždy.

6. TROCHU HISTÓRIE

„Toto robte na moju pamiatku“ (1 Kor 11, 24 – 25). Tento Pánov príkaz plníme slávením pamiatky jeho obety. Keď to robíme, obetujeme Otcovi, čo nám on dal: dary jeho stvorenia, chlieb a víno, ktoré sa Kristovými slovami a mocou Duha Svätého stali Kristovým telom a krvou; takto sa Kristus stáva skutočne a tajomne prítomným (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1356 – 1357).

Už z druhého storočia máme svedectvo svätého Justína mučeníka o hlavných líniách priebehu slávenia Eucharistie. Až dodnes ostali rovnaké vo všetkých veľkých liturgických rodinách (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1345).

Aby sme pochopili súčasné eucharistické slávenie, je potrebné zrekapitulovať si dvojtisícročnú históriu slávenia omše. Urobíme to v krátkosti.

Od 1. do 3. storočia

V poapoštolskom období nájdeme isté náznaky v 9. kapitole *Didaché*, v 65. a 67. kapitole *Prvej Apológie* sv. Justína (2. stor.) a v *Apoštolskej tradícii*, pripisovanej Hipolytovi Rímskemu (3. stor.). V týchto textoch máme jasné svedectvá, že celebrant, t. j. ten, ktorý predsedá zhromaždeniu (*praepositus*, ako ho nazýva Justín), prednáša eucharistickú modlitbu „podľa svojich schopností“. Justín nám predovšetkým načrtáva obraz o slávení nedele (kap. 67, pozn. autora: v zátvorkách sú uvedené naše poznámky): „V deň slnka sa všetci schádzame z miest a z vidieka na rovnakom mieste. Najprv sa čítajú pamäti apoštolov a prorokov, nakoľko to dovoľuje čas (ešte neexistoval lekcionár, ale kontinuálne sa čítalo Písmo). Potom predsedajúci povzbudzuje k napodobovaniu

týchto ušľachtilých príkladov (homília); následne sa všetci modlíme (modlitba veriacich); po modlitbe prinášame predsedajúcemu chlieb, víno a vodu; predsedajúci prednáša modlitbu vzdávania vďaky podľa svojich schopností a všetci odpovedáme Amen; takto požehnané dary sa rozdeľujú prítomným a prostredníctvom diakonov sa posielajú tým, ktorí sú neprítomní.“ Ako možno vidieť, štruktúra slávenia je v podstate taká, akú máme aj my dnes. Jediná kniha, ktorá sa v tom čase používala, bolo Sväté písmo.

Apoštolská tradícia nám odovzdáva prvý náznak anafory, na ktorú sa odvoláva súčasná Druhá eucharistická modlitba. Uvádza však, že nie je nevyhnutné, aby ju celebrant vyslovil „úplne späť, ale podľa významu“.

Ako už bolo povedané, slávil sa v domoch, ktoré kresťania dávali k dispozícii komunite. Tieto domy sa nazývali *domus ecclesiae* (dom Cirkvi), z ktorého potom vychádza pojem *domus ecclesia* (dom – kostol). Napríklad svätý Pavol pozdravuje Nynfu a cirkev, ktorá sa zhromažďuje v jej dome (Kol 4, 15). Tieto súkromné domy boli veľmi jednoduché. Celebrant, či už biskup alebo kňaz, nemal špeciálne liturgické rúcho, ale obliekal sa ako všetci ostatní.

4. a 5. storočie

Veci sa podstatne menia vďaka Konštantínovi, ktorý kresťanom priznal slobodu prejavu a kultu. Navyše cisár daroval pápežovi Lateránsku baziliku, sám začal budovať baziliky tak v Ríme, ako i v Konštantínopole a tieto miesta sa stali typickými na slávenie svätej omše.

Bazilika

Vyhýbame sa termínu *chrám*, pretože kresťania ho nepotrebujú: chrám je podľa náboženstiev domom Boha, ale Boh nepotrebuje dom.

Veriaci oddaní pohanským božstvám ostávali mimo chrámu; vstup do chrámu bol vyhradený iba pre kňazov (aj v Jeruzalemskom chráme do veľsvätyne mohol vstúpiť iba veľkňaz, iba v jeden deň v roku – v Deň zmierenia). Ľud zostával vonku, pred chrámom (v pro-fánnom priestore, teda pred posvätným miestom). Kresťania, naopak, vedia, že Boh prebýva v Kristovi a že je prítomný tam, kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v jeho mene: my sme pravým chrámom Boha. Z tohto dôvodu kresťania potrebovali miesto na zhromaždenie, a keďže miesta stretnutia Rimanov boli nazývané *baziliky* (veľké kryté miestnosti, kde sa konali trhy, stretnutia, súdne procesy), preto kresťania nazývali bazilikami nové miesta kultu, ktoré prispôbovali potrebám slávenia.

V zadnej časti baziliky sa nachádza apside, smerujúca na východ (to je zásada, ktorá v Ríme nie je stále rešpektovaná, ale ideálne apside predstavuje vychádzajúce slnko). V strede apsidy sa často nachádza okno, cez ktoré ráno vchádza svetlo: svetlo je Kristus, Slnko spravodlivosti, ktoré stúpa; svetlo sveta. Pod triumfálnym oblúkom je umiestnená mensa, ktorú dnes predstavuje pevný kamenný oltár, ale v dávnych dobách bol vyrobený z dreva a pripravoval sa v danej chvíli slávenia. Pred oltárom je ohrada (predstavte si Baziliku sv. Klementa, Baziliku Santa Sabina alebo Baziliku Santa Maria in Cosmedin), kde sa nachádza *schola cantorum*, spevácky zbor, ohradený kamennými alebo mramorovými doskami, ktoré sú ozdobené reliéfmi vtákov, rastlín alebo zvierat; kopíruje teda záhradu na Golgote: „V tých miestach, kde bol ukrižovaný, bola záhrada a v záhrade nový hrob, v ktorom ešte

nik neležal“ (Jn 19, 41). Ak ohrada predstavuje záhradu, oltár sprítomňuje prázdny hrob. Kameňom odvaleným od hrobu, na ktorom sedel anjel, aby oznámil ženám, že Kristus vstal zmrtvých, sa stala ambóna – čiže miesto, z ktorého diakon oznamuje Vzkriesenie – radostnú zvesť (*eu-anghèlion*, teda evanjelium). Teda dokonca aj architektúra kostola slávi veľkonočné tajomstvo.

Liturgický odev

Biskupi, kňazi a diakoni dostali od Konštantína privilégium mať oblečenie a insígnie cisárskych úradníkov. Biskup, podobne ako cisár, nosí pálium, sedí na tróne, nosí sandále, tiaru, mitru... diakoni používajú dalmatiku – oblečenie senátorov. Takto sa slávenie vyvíja aj v obradnom aspekte a stáva sa slávnostnejším. Vytvára sa tiež určitý odstup medzi miestom posvätných služobníkov (ktoré sa neskôr nazvalo sanktuárium, alebo tribúna, či presbytérium) a loďou, kde majú miesto veriaci, oddelene: muži na juhu, ženy na severe; pokrstení vpredu a katechumeni vzadu.³

Popri vývoji obradov s bohatým dvorným ceremoniálom (poklony, kľaknutia, pobožkanie rúk) dochádza však k postupnému znižovaniu účasti veriacich. Zatiaľ čo predtým slávil Večeru Pána v radosť a jednoduchosti, v domácom, rodinnom duchu, za účasti všetkých, ľudia teraz majú tendenciu vzdľať sa práve preto, že slávnostný aparát vyvoláva mierne obavy a chvenie a účasť veriacich už nie je taká aktívna ako predtým.

³ Tieto nové pomery (sanktuárium, oblečenie atď.) sú odôvodňované odvolaním sa na kult Jeruzalemského chrámu, na „vysvätenie“ Árona s očistením, oblečením a pomazaním. Zatiaľ čo predtým sa biskupi, kňazi a diakoni svätily jednoduchým vkladáním rúk a modlitbou, v tejto dobe sa zavádza aj odlišné oblečenie a pomazanie (hlavy u biskupov a rúk u kňazov).

Liturgický jazyk: od gréčtiny k latinčine

V druhej polovici štvrtého storočia liturgia v Ríme prešla od používania gréckeho jazyka k latinskému. Až do tejto doby sa slávalo v gréčtine (pretože text Svätého písma bol napísaný v gréčtine), ale ľudia jej už nerozumeli. V tomto čase boli vytvorené priaznivé podmienky na zmenu v prospech hovoreného jazyka: v Ríme pápež Damaz, ktorý sám zložil oslavnú báseň na počesť mučeníkov v latinčine, poveril Hieronyma, aby zrevidoval starobylý latinský preklad Biblie. V tom istom čase v Miláne sv. Ambróz skomponoval hymny v latinčine. V Afrike (kde nerozumeli gréčtine) Tertulián, Cyprián a Augustín rozprávali a slávil svätú omšu v latinčine. V tomto šťastnom období (zlatý vek patristiky) boli biskupi veľkého intelektuálneho významu aj v iných častiach sveta: Ján Zlatouсты v Konštantínopole, Bazil Veľký, Gregor Nysský, Gregor Naziánsky v Kapadócii, sv. Martin z Tours...

Prvé liturgické knihy

Všetci títo začali v gréčtine a latinčine komponovať nielen hymny a piesne, ale aj modlitby; od spontánnych kompozícií sa začalo prechádzať k písaným textom. Vytvorili tak dedičstvo modlitieb (euchologických textov), ktoré sa aspoň čiastočne dostali až k nám. Mnohé dokumenty, počnúc od štvrtého storočia, nás privádzajú späť k týmto prvým tvorbám modlitieb, zhromažďovaným v kódexoch, ktoré sa nazývajú sakramentáre (obsahujú modlitby na vysluhovanie sviatostí – Eucharistia je prvou z nich). Spomedzi hlavných autorov euchologických textov spomenieme pápežov Leva Veľkého (440 – 461), Gelázia I. (492 – 496), Vigília (537 – 555) a Gregora Veľkého (590 – 604).

Zatiaľ čo predtým bola Biblia jediným textom k dispozícii, v tomto období sa začali zostavovať antológie čítaní: začalo sa

s indexmi, ktoré uvádzali biblické kapitoly na čítanie v rôznych dňoch, následne sa zhromaždili do celku perikopy (t. j. vybrané úryvky na čítanie v určitom období). Zrodili sa tak *evanjeliáre* a *epištoláre* a na spevy *antifonáre*.

Boli teda vytvorené rôzne knihy na celebrowanie svätej omše. To znamená, že existovali rôzne služby – každý služobník mal svoju knihu, ktorá obsahovala iba časť, ktorú mal na starosti. Celebrant (kňaz alebo biskup) používal sakramentár, diakon mal evanjeliár, lektor lekcionár a kantor antifonár: týmto spôsobom bolo slávenie vždy jedno a malo komunitárny charakter. Každú nedeľu sa v jednom kostole slúžila jedna svätá omša. Jedno slávenie vyjadrovalo stretnutie jedného Božieho ľudu. Aj dnes má znásobenie slávení zmysel iba kvôli veľkému množstvu veriacich, ktoré by nebolo možné zhromaždiť na jedinom slávení. Tam, kde to nie je nevyhnutné, by bolo znásobenie počtu svätých omší kontraproduktívne, pretože jeho dôsledkom je rozdelenie komunity. Na Zelený štvrtok, v deň, keď sa pripomína ustanovenie Eucharistie, je v každom kostole dovolená iba jedna svätá omša.

Euchologické dedičstvo sa obohatilo ešte viac, keď bol na pokyn Karola Veľkého galikánsky rítus, ktorý sa dovtedy používal vo franských krajinách, nahradený rímskym rítom. Mnísi Alcuin a Benedikt Aniánsky – cirkevní poradcovia cisára – neskôr zostavili prefácie a ďalšie texty, predovšetkým na sviatky, ktoré sa v Ríme neslávili a ktoré teda ešte nemali definitívne texty.

Kompletný misál a „súkromná“ omša

Koncom prvého tisícročia sa začali násobiť požiadavky slúženia svätých omší na získanie milosti alebo vypočutie úmyslu. Takto vznikli votívne omše pre rôzne okolnosti: za chorých, za zosnulých a za iné potreby. Došlo k tomu, že sa už neslávili omše za celé spoločenstvo, ale za jednotlivých veriacich. Rovnakým

tempom narastala nevyhnutnosť zvýšenia počtu kňazov, ktorí boli potrební na všetky tieto omše. Ak vezmeme do úvahy, že koncelebrácia už bola obmedzená takmer len na omše vysviacky kňazov, v tom istom kostole mohli byť slúžené viaceré omše súčasne. Preto narástol aj počet oltárov: centrálnym sa stal „hlavný“ oltár, ostatné sa volali „menšie“ alebo „bočné“ a na ich odlíšenie dostali názov podľa vybraného svätca.

Aký by malo v tejto situácii zmysel uchovávať veľa kníh, keď chýbali posluhujúci, ktorí by ich používali, a keď všetko robil a hovoril iba kňaz? Takto postupne došlo k zostaveniu jedinej knihy, ktorá obsahovala všetky prvky slávenia (čítania, modlitby, spevy) – všetky zverené samotnému kňazovi. Táto jedinečná kniha, misál, osobitne vo svojej zredukovanej podobe (*Missale parvum*, ktorý obsahoval iba 7 omší – jednu na každý deň), sa stal výhodou pre tých kňazov, ktorí sa museli presúvať, ako napr. františkánski kazatelia. Omša, okrem „konventuálnej“ a „kapitulárnej“ omše, nadobudla privátny charakter. Tento stav bol neskôr zavedený oficiálne. Kňaz musel čítať všetko, aj keď na omši boli prítomní posluhujúci (tak pri spievanej, ako aj pri slávnostnej omši): diakon, lektor a kantori vykonávali svoju službu, no súčasne s nimi čítal tie isté texty aj celebrant.

Pokles účasti ľudu

Postupom času sa účasť ľudu na omši zmenila z aktívnej účasti na „pasívnu“. Čo sa týka prijímania, už sv. Ján Zlatoústý na Východe a sv. Augustín na Západe sa sťažovali, že mnohí kresťania, hoci sa zúčastnili na svätej omši, neprijímali sväté prijímanie. Ján Zlatoústý povedal: „Hostina je pripravená, no nikto neprichádza pohostiť sa.“

Počnúc ôsmym až deviatym storočím vznikli neolatiné jazyky (z ktorých neskôr vznikla francúzština, taliančina a španielčina) a oficiálnemu jazyku – latinčine – mnohí prestávali rozumieť. To prispelo k vzdialeniu sa ľudu od priebehu omše: ľudia nechodili na svätú omšu, pretože jej nerozumeli. V roku 1215 Štvrtý lateránsky koncil vycítil potrebu reformy, neriešil však kľúčový problém. Stanovil len niektoré úpravy: v kánone 15 stanovil, že ten, kto v nedeľu nechodí do kostola, pácha smrteľný hriech. Zrodilo sa tak prvé cirkevné prikázanie: V nedeľu a v prikázaný sviatok sa zúčastniť na svätej omši. Ľudia sa opäť vrátili na sväté omše, no naďalej jej nerozumeli.

Na nápravu tohto problému sa hľadali možnosti na zlepšenie zrozumiteľnosti textov a gest:

a) *alegorický* výklad omše, ktorá nebola chápaná ako sprítomnenie (*rippresentazione*), ale ako stvárnenie (*rappresentazione*) Pánovho utrpenia, alebo skôr celého života Krista, či dokonca celých dejín spásy. Každá časť Eucharistie bola chápaná ako udalosť z histórie alebo zo života Krista: v tomto zmysle sa ľuďom vysvetľovalo, že až do *Kýrie* sa nachádzame v Starom zákone, Glóriou sa dostávame k Vianociam, epištola je kázaním Jána Krstiteľa (pretože ten hovoril skôr ako Ježiš), evanjelium je kázaním Ježiša – hlásanie Božieho kráľovstva. Liturgia Eucharistie bola prirovnaná k utrpeniu: odkrytie kalicha k Ježišovi vyzlečenému zo šiat; kňaz, ktorý si umýva ruky, ako gesto Piláta; rozťahnutie a pozdvihnutie rúk kňaza bolo spájané s momentom ukrižovania; a napokon moment, keď sa vkladá kúsok premeneného chleba do kalicha, bol prirovnaný k pochovaniu. O zmŕtvychvstaní sa nehovorilo.

Ľudia počas svätej omše síce premýšľali o niečom dobrom, ale nevnikli do sláveného tajomstva. Nerozumeli tomu, že nejde o alegorické konanie – t. j. o obrad, pri ktorom každý prvok na

niečo odkazuje – ale o slávenie, pri ktorom celá večera sprítomňuje celú Veľkú noc. Niekedy boli alegórie také prehnané, že sa stávali až bizarnými. Preto hovoríme o alegorizme.⁴

b) Ďalším pokusom o riešenie bol *devocionalizmus* alebo uchýlenie sa k pobožnostiam. Zatiaľ čo kňaz slávil Eucharistiu, takmer len pre seba, ľud konal svoje pobožnosti. Jednou z najrozšírenejších bol ruženec, ktorý ľudia dokonca recitovali nahlas počas toho, ako kňaz potichu recitoval texty svätej omše.

c) Hnutie *devotio moderna* vzniklo ako reakcia na pobožnosti vytvorené na základe zvykov a modlitieb. Podľa tohto prúdu pobožnosť principiálne pozostáva z meditácie, z počúvania Božieho slova a vo zvnútorneí. Klasickým príkladom tohto prúdu je známe dielo *Nasledovanie Krista*.

Od Tridentského do Druhého vatikánskeho koncilu

Otcovia Tridentského koncilu narazili na nevyhnutnosť odpovedať na niektoré zásadné námietky, ktoré mali protestantskí reformátori voči Eucharistii a jej sláveniu a ktoré spochybňovali jej zmysel: skončilo to popieraním (rôznymi spôsobmi) viery v skutočnú a stálu prítomnosť Krista v premenenom chlebe a v obetný význam omše.

Z tohto dôvodu si koncil predsavzal nanovo potvrdiť vieru Cirкви v samotnú existenciu sviatosti, a preto spresnil teologicko-dogmatickú časť. Nezaoberal sa však reformou liturgických kníh. Koncil bol ukončený 4. decembra 1563; vyhlásil: „Nemáme čas na reformu liturgických kníh, uskutoční ju Apoštolská stolica.“

⁴ Všetky tieto alegorické výklady boli zozbierané Guglielmom Durandom v 13. storočí v diele s názvom *Rationale divinatorum officiorum*.

Pokonciloví pápeži od Pia V. po Pavla V. v rokoch 1568 až 1614 vykonali reformu liturgických kníh: breviár určený na Liturgiu hodín, Rímsky misál, Pontifikál, Rituál a Ceremoniál.

Misál Pia V.

Reforma misálu, ktorú uskutočnil Pius V. v roku 1570, bola len menšou revíziou misálu publikovaného už v roku 1475 v Miláne. V skutočnosti misál zostal rovnaký ako predtým s tým rozdielom, že po Tridentском koncile sa Rímsky misál nepoužíval len v rímskej Cirkvi, ale aj vo všetkých cirkvách rímskeho obradu po celom svete. Jedinou autoritou vo veciach liturgie sa stala Apoštolská stolica, zatiaľ čo predtým si každá diecéza mohla voľne vytvárať svoju vlastnú liturgiu. V platnosti mohli zostať len tie obrady, ktoré sa v danej diecéze pýšili viac ako dvestoročnou tradíciou. Tak sa napríklad zachoval ambroziánsky obrad v Miláne. Mnohé iné obrady, ktoré boli tiež staroveké, boli v praxi nahradené Rímskym misálom. Liturgické knihy zostali v latinčine, takže stav účasti ľudu zostal nezmenený. Rozvinuli sa, naopak, formy eucharistického kultu mimo svätej omše: procesia na Božie telo, adorácia, 40-hodinová eucharistická poklona a vystavenie Sviatosti oltárnej. No pokiaľ ide o účasť na slávení Eucharistie, nič sa nezmenilo: kňaz odrecitoval omšu v latinčine a ľud si robil svoje pobožnosti vo svojom jazyku.

Zrod liturgickej vedy

Po Tridentском koncile došlo k opätovnému objaveniu najstarších prameňov; učenci nanovo objavili liturgické dokumenty prvého milénia. Boli objavené a publikované starobylé sakramentáre (najprv Gregoriánsky, potom Gelaziánsky a Veronský) a iné knihy, ktoré boli omnoho bohatšie čo do obsahu a modlitieb ako

misál vydaný Piom V. Len jeden príklad: misál Pia V. má len osem prefácií, no v najstaršej tradícii mala každá omša svoju vlastnú.⁵ Bol teda objavený euchologický repertoár rozsiahlejšieho záberu. Od Tridentského do Druhého vatikánskeho koncilu bolo niekoľko učencov, ktorí publikovali liturgické kódexy prvého tisícročia, čím dopomohli k uskutočneniu reformy liturgických kníh a k znovuobjaveniu aktívnej účasti ľudu. Spomedzi nich spomenieme niektorých Talianov: svätý kardinál Giuseppe Tomasi, Ludovico Antonio Muratori, blahoslavený Antonio Rosmini. Dlhú dobu však ich hlasy ostali osamotené a nepovšimnuté.

Liturgické hnutie

V roku 1909 sa zrodilo „liturgické hnutie“. Inšpirovalo sa vetou z motu proprio *Tra le sollecitudini* Pia X.: „Medzi starosťami našej pastoračnej služby nám nič neleží na srdci viac než aktívna účasť kresťanského ľudu na posvätných sláveniach.“ Liturgické hnutie vychádza z niektorých benediktínskych kláštorov – najmä z Belgicka, neskôr z Nemecka, Rakúska a napokon aj z kláštorov v Taliansku, ktoré vždy podporovali zapájanie sa veriacich do liturgie. Tu treba spomenúť mená, ako Lambert Beauduin, Odo Casell, Romano Guardini, Pius Parsch a v Taliansku kardinál Ildefonso Schuster a opát Emanuele Caronti.

V roku 1947 Pius XII. v encyklike *Mediator Dei* naliehal na obnovu účasti veriacich na božskej liturgii a uznal, že liturgické hnutie bolo silným vanutím Ducha Svätého v Cirkvi. Zriadil Komisiu pre všeobecnú reformu liturgie, ktorá sa v rokoch 1948 až 1960 zaoberala projektom všeobecnej reformy, ktorému sa podarilo niekoľko málo významných inovácií: obnova Veľkonočnej

⁵ Bolo publikovaných cca. 1600 prefácií západných latinských liturgií (rímskej, ambroziánskej, galikánskej a hispánskej) v *Corpus Praefationum*, ed. E. MOELLER, CCL 161, 161A.B.C.D.

vigílie v noci medzi Bielou sobotou a Veľkonočnou nedeľou (1951) a reforma celého Veľkého týždňa (1955). V roku 1958 Kongregácia pre obrady inštrukciou vyzvala k aktívnej účasti ľudu. Ľudia napokon mohli odpovedať, hoci ešte vždy v latinčine: „Amen, Deo gratias, Et cum spiritu tuo“, zatiaľ čo dovtedy odpovedal len mništrant. Tak sa rozviazali jazyky nemých!

Komisia Pia XII. ukončila svoju prácu vydaním *Nového kódexu rubrik* v roku 1960 v čase, keď už bol zvolaný Druhý vatikánsky koncil.

Druhý vatikánsky koncil

A tak sa dostávame k pápežovi Jánovi XXIII. a Druhému vatikánskeho koncilu. Otcovia Druhého vatikánskeho koncilu už vo svojich listoch požadovali reformu liturgie, a to nielen pokiaľ ide o liturgické knihy a obrad svätej omše, ale aj o jazyk, ktorý by mal byť zrozumiteľný ľuďom a prispôbostený rôznym kultúram. Perspektíva bola teda omnoho širšia ako obyčajná reforma liturgických obradov a kníh.

Presne štyristo rokov po skončení Tridentského koncilu – 4. decembra 1963 – pápež Pavol VI. schválil prvý dokument Druhého vatikánskeho koncilu, Konštitúciu o posvätnnej liturgii *Sacrosanctum concilium* (SC). V homílii toho nezabudnuteľného dňa so svätou hrdosťou vyhlásil: „Rešpektovali sme hierarchiu hodnôt: Bohu prvé miesto, modlitba ako naša hlavná starosť. Prišiel čas, aby kresťanský ľud spolu s Nami vo viere a modlitbe rozviazal svoj nemý jazyk a aby spieval chvály Pánovi.“ Liturgická konštitúcia vo svojej prvej kapitole, po predstavení liturgie začlenenej do dejín spásy a do života Cirkvi, stanovila kritériá na reformu liturgie s ohľadom na ten „rast kresťanského života veriacich,“ ktorý bol prvým cieľom koncilu (SC 1).

Po Druhom vatikánskom koncile *Rada* ustanovená Pavlom VI. vypracovala generálnu reformu liturgie na základe princípov a noriem stanovených konštitúciou. Zvlášť dôležitá spomedzi ostatných bola reforma omšového poriadku: misál už viac nebol jedinou knihou používanou pri slávení. Navrátila sa teda rozmanitosť kníh, ktorá predpokladá rozmanitosť služieb. Misál, v pravom zmysle slova, bol určený pre celebranta a obsahoval modlitby; lekciónár bol podľa inštrukcií koncilu omnoho viac obohatený („nech sa poklady Božieho slova otvárajú s väčšou veľkorysťou“) a bol rozdelený do rôznych zväzkov (sviatočný, feriálny, na omše pri spomienkach svätých...). Vznikla aj tretia kniha, ktorá bola zároveň súčasťou misála: *Ordo Cantus Missae*, kniha spevov, ktoré museli byť v jednotlivých jazykoch schválené konferenciami biskupov (v Taliansku bol nedávno schválený repertoár omšových piesní). Cirkve sa vrátila k omši, ktorá bola slávením celého kresťanského spoločenstva. Stačí si uvedomiť, že zatiaľ čo popis eucharistického slávenia, ktorý sa nachádzal v misáli Pia V., začínal slovami: „Keď si kňaz oblečie rúcho, vyjde zo sakristie...“; popis v novom misáli začína takto: „Keď sa ľud zhromažďil...“ Nebral sa do úvahy podiel ľudu na slávení, zabúdalo sa, že neslávi len kňaz. Kňaz, *in persona Christi capitis*, predsedá zhromaždeniu, ktoré je vlastným spôsobom naplno sláviace. Ide o spoločnú činnosť; v starovekej Cirkvi sa používal výraz „*synaxis*“, čo doslova znamená: spoločná činnosť, spolu-konanie; každý má robiť všetko a len to, čo mu prislúcha. Modlitby – tri predsednícke modlitby a predovšetkým eucharistická modlitba – prináležia kňazovi, čítania lektorovi, evanjelium diakonovi a spevy a žalmy žalmistovi a zboru (*schola cantorum*), ktorý celý ľud animuje. Každý sa zúčastňuje na omši a vykonáva svoju úlohu a službu. Slávenie bolo upravené nielen pokiaľ ide o texty, ale najmä aj o samotný obrad – *Ordo Missae*.

Nový obrad svätej omše

Prvou otázkou, ktorú si kládli členovia *Rady*, bola: aká je normatívna omša? Kedysi to bola spievaná omša – existovala slávnostná, spievaná a čítaná omša. Počas spievanej omše kňaz spieval jemu prináležiace časti omše. Dnes už neexistuje rozlišovanie medzi čítanou a spievanou omšou, pretože každé eucharistické slávenie – ako sme uviedli – obsahuje čítania, ktoré sa čítajú, modlitby, ktoré sa čítajú alebo spievajú a spevy. Každá časť musí byť vykonaná na základe svojho literárneho žánru. Normatívna omša dnes už nie je ani čítaná, ani spievaná, ale taká, na ktorej sa zúčastňuje Boží ľud – spoločenstvo, ktoré sa zhromažďuje, aby spoločne slávil Kristovo tajomstvo.

Tento nový omšový poriadok bol upravený tak, aby boli jednotlivé časti slávenia z hľadiska štruktúry a poriadku viac zrozumiteľné – boli vyňaté a odstránené prvky, ktoré sa k obradu pričlenili v priebehu storočí, ako napríklad viaceré osobné modlitby kňaza (*apológia*), a boli obnovené niektoré prvky, ktoré sa vytratil, ako napríklad modlitby veriacich.

Nový omšový poriadok si pred svojím publikovaním v roku 1968 – 1969 vyžadoval podrobné štúdium histórie, aby bolo vidno ako a s akým významom boli jednotlivé prvky slávenia zavedené do liturgie, a či ich treba zachovať, zrušiť alebo obnoviť. Toto historické skúmanie žiadal aj samotný koncil: „Skôr ako by bola uskutočnená akákoľvek reforma, je nevyhnutné, aby jej predchádzalo štúdium teológie a histórie jednotlivých prvkov.“ Takto bol vydaný nový omšový poriadok, ktorému predchádzalo vydanie Všeobecných smerníc Rímskeho misála.

Niektorí predsa len vzniesli námietky a vzopreli sa; niekto dokonca požiadal pápeža Pavla VI., aby nový Omšový poriadok zrušil, nakoľko obsahoval niektoré momenty blízke protestantskému spôsobu myslenia, a preto bol považovaný za heretický.

Pavol VI. ho nezrušil, ale dal ho nanovo skontrolovať a pridal k nemu úvod, v ktorom bolo vysvetlené, že nový misál rešpektuje stálu tradíciu Cirkvi. Dnešná omša sa v podstate nelíši od omše v minulosti. Nový misál je dokonca bohatší a rozmanitejší ako predošlý, ale je prispôsobený novému prostrediu, aby kresťanská pravda a viera boli slávené v súlade so súčasnou kultúrou rozličných národov.

Misál bol vydaný v typickom latinskom vydaní, pretože koncil vyhlásil, že používanie latinského jazyka sa má zachovať v latinských obradoch, avšak pripustil, že „nie zriedka sa môže použitie jazyka ľudu ukázať ako veľmi užitočné pre kresťanský ľud.“ Typické latinské vydanie bolo následne predložené jednotlivým konferenciám biskupov, aby zabezpečili jeho preklad a prípadné prispôsobenie, ktoré muselo byť následne predložené Svätej stolici. Máme tak prvé vydanie latinského misála z roku 1970 (400 rokov od vydania misála Pia V.), druhé vydanie z roku 1975 a napokon tretie vydanie schválené pápežom Jánom Pavlom II. v roku 2002. Súbežne boli stále upravované aj *Všeobecné smernice Rímskeho misála* (VSRM).

DRUHÁ ČASŤ

**OMŠOVÝ
PORIADOK**

7. ŠTRUKTÚRA SVÄTEJ OMŠE

Ako prebieha slávenie Eucharistie? Slávenie Eucharistie prebieha v dvoch hlavných momentoch, ktoré tvoria jediný úkon kultu: je to liturgia slova, ktorá obsahuje hlásanie a počúvanie Božieho slova, a eucharistická liturgia, ktorá obsahuje predloženie chleba a vína a eucharistickú modlitbu alebo anaforu, zahrňajúcu slová premenenia a prijímanie (*Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*, 277).

Všeobecné smernice Rímskeho misála (tretie typické vydanie) obsahujú viacero kapitol. Prvá, veľmi krátka, objasňuje dôležitosť eucharistického slávenia a ponúka syntézu teológie svätej omše. Druhá kapitola má názov *Stavba omše, jej prvky a časti*: predstavíme z nej niektoré kľúčové body.

Hlavná štruktúra svätej omše zahrňa dve časti: liturgiu slova a liturgiu Eucharistie; niekedy sa hovorí o dvoch hostinách: o hostine Slova a hostine Eucharistie. Možno je vhodnejšie hovoriť o dvoch spôsoboch, ktoré sa navzájom dopĺňajú, aby sprítomňovali Kristovu veľkonočnú obeť.

Do tejto všeobecnej štruktúry sa začleňujú prvky slávenia:

- predovšetkým Božie slovo, t. j. biblické čítania, slovo, ktoré Boh adresuje svojmu ľudu;
- orácie – t. j. modlitby, etymologicky „krátke rozhovory“, ktoré sú adresované priamo Bohu;
- ďalšie formuly, ktoré sa pri slávení opakujú: pozdravy, výzvy adresované ľudu;
- spev: nemožno sláviť bez spevu, nemožno Pánovi nespievať žalmy a duchovné piesne, ako hovorí sv. Pavol;
- postoje tela, ktoré tiež slúžia na to, aby sa celé zhromaždenie zjednotilo. Celé zhromaždenie je v určitých momentoch vyzvané

vstať, sadnúť si, klačať, zopnúť ruky alebo sa pridať do sprievodu. Liturgické knihy naznačujú postoj tela vhodný pre každý okamih slávenia;

– ako posledný prvok (nie však čo do dôležitosti) – posvätné ticho. Ticho v liturgii nie je absencia obsahov alebo slov, ale prisvojenie, pripodobnenie, meditácia; posvätné ticho, ktoré sa napĺňa a ktoré sprevádza celé slávenie – každá chvíľa ticha by sa mala uskutočniť v tejto intenzívnej a vážnej atmosfére posvätej počúvaním Božieho slova alebo osobnou meditáciou.

V tretej časti druhej kapitoly Všeobecné smernice uvádzajú štyri jednotlivé časti svätej omše:

- A. Úvodné obrady;
- B. Liturgia slova;
- C. Liturgia Eucharistie;
- D. Záverečné obrady.

Ide o logické členenie (úvod, dve hlavné časti a záver), čo nám ale neobjasňuje význam štruktúry slávenia. Prečo? Záverečné obrady totiž nie sú vo vlastnom zmysle slova časťou slávenia, len jej dodatkom; zahŕňajú pozdrav, požehnanie a výzvu na prepustenie zhromaždenia s povzbudením: „Choďte v mene Božom.“ Navrhujeme iné rozdelenie:

1. Vstupné obrady (od začiatku omše po modlitbu dňa – kolektu);
2. Liturgia slova (od prvého čítania po spoločné modlitby veriacich);
3. Obrady ofertória – obetovanie (od obetného sprievodu až po modlitbu nad obetnými darmi);
4. Liturgia Eucharistie (eucharistická modlitba alebo kánon);
5. Obrad prijímania a záver.

Zdôrazňujeme, že trikrát sme použili slovo *obrady* a dvakrát slovo *liturgia*. Dve základné časti sú tie, ktoré sme definovali ako *liturgie*: v týchto dvoch častiach majú rozhodujúci význam texty.

V liturgii slova sa na nás Boh obracia svojím slovom (v biblických čítaniach), v eucharistickej liturgii zasa Cirkev pozdvihuje svoje slovo k Bohu prostredníctvom eucharistickej modlitby. Počas týchto dvoch základných častí zhromaždenie ostáva bez pohnutia, aby počúvalo slovo, ktoré mu adresuje Boh, alebo aby sa zjednotilo v modlitbe, ktorú kňaz prednáša v mene celého zhromaždenia prostredníctvom eucharistickej modlitby.

Tri obrady (vstup, obetovanie, prijímanie) sú, naopak, charakteristické pohybom. Počas týchto troch obradov sú viac ako slová dôležité gestá, čiže to, čo sa vykonáva.⁶ Každý z týchto momentov je charakteristický procesiou. Vo svätej omši sú tri⁷ procesie: pri vstupe, na obetovanie a na prijímanie.

V týchto procesiách sa nezúčastňujú vždy tie isté osoby: vo vstupnej procesii prichádzajú služobníci: kňazi, diakoni a miništranti (výnimočne aj celé zhromaždenie – napr. na Veľkonočnú vigíliu). Procesiu na obetovanie tvoria veriaci, ktorí prinášajú obetné dary; v procesii na prijímanie pristupujú všetci veriaci, ktorí idú na prijímanie.

Tieto tri procesie sú sprevádzané spevom v tomto poradí: vstupný spev, spev na obetovanie a spev na prijímanie. Všetky tri

⁶ To, čo sa má povedať, je v liturgických knihách napísané čiernou, zatiaľ to, čo sa má urobiť, je napísané červenou: odtiaľ pochádza termín „rubrika“, z lat. *ruber* – červený.

⁷ Alebo skôr tri a pol: „polovičná procesia“ sa vykonáva uprostred liturgie slova s evanjeliárom, ktorý diakon nesie z oltára na ambónu, pričom ľud spieva alelujový spev (alebo v pôste iný spev).

sú zakončené modlitbou kňaza: sú to tri „predsednícke“ modlitby. Vstupné obrady sa končia „kolektou“, obrady obetovania uzatvára „modlitba nad obetnými darmi“ a obrady prijímania „modlitba po prijímaní“.

Ďalším spoločným prvkom všetkých troch obradov je litániová modlitba. V úvodných obradoch je litániová prosebná modlitba: „Pane, zmiluj sa. Kriste, zmiluj sa.“ Zdá sa, že pri príprave obetných darov nie je prítomná litániová modlitba. Ak ale nezačneme obetovanie sprievodom s obetnými darmi, ale už spoločnými modlitbami veriacich, nájdeme ju. Nie je to prehnané tvrdenie: spoločné modlitby veriacich sú oficiálne poslednou časťou liturgie slova, ale ich samotný názov nám odhaľuje ich charakter. Volajú sa tak, lebo sa ich modlia veriaci. Až do kázne môžu byť prítomní aj tí, ktorí (ešte) nie sú veriaci: ide napríklad o katechumenov, ktorí sa pripravujú na sviatosť krstu a ktorí sú po liturgii slova vyprevadení. Od toho momentu ostávajú v kostole iba veriaci, ktorí sa modlia ako kňazský ľud.

Prosby sú modlitby prednášané „veriacimi“ – názov odkazuje na to, že sa vzťahujú na moment, keď vyšli katechumeni von z kostola. Liturgia slova sa týmto momentom končí: spoločné modlitby veriacich sú akoby spojivom medzi dvomi liturgiami a uvádzajú liturgiu Eucharistie. Takže aj obrad obetovania začína litániovou modlitbou: „Pane, vyslyš nás“ alebo „Prosíme ťa, vyslyš nás.“ V obradoch prijímania je litániová forma evidentná: „Baránok Boží, Baránok Boží, Baránok Boží.“

Toto rituálne členenie dáva sláveniu svätej omše charakter veľkého diptychu: dva obrazy sú dve liturgie obklopené trojitým rámom alebo jedným rámom rozdeleným na tri časti, ktorý je

daný tromi obradmi. Jeden súčasný odborník definoval eucharistické slávenie ako *Snubný prsteň nevesty*⁸: svätá omša je snubným prsteňom, ktorý Ježiš Kristus odovzdal Cirkvi, svojej neveste – prsteň s tromi krúžkami a dvomi perlami. Dve perly predstavujú dve liturgie a tri krúžky predstavujú tri obrady.

⁸ Porov. VALENZIANO, C.: *L'anello della Sposa*. CLV, Roma 2005.

8. ÚVODNÉ OBRADY

Zhromaždenie sa má pripraviť na stretnutie so svojim Pánom, má byť dobre pripraveným ľudom. Táto príprava srdca je spoločným dielom Ducha Svätého a zhromaždenia, najmä jeho vysvätených služobníkov. Milosť Ducha Svätého sa usiluje vzbudiť vieru, obrátenie srdca a súhlas s Otcovou vôľou. Tieto dispozície sú predpokladom na prijatie ďalších milostí poskytovaných pri samotnom slávení a na ovocie nového života, ktoré má potom slávenie priniesť (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1098).

Pri čítaní svedectiev z dávnych storočí zisťujeme, že úvodné obrady neboli také rozvinuté ako dnes. Svätý Augustín v rozprávaní o zázraku, ku ktorému došlo v jeho kostole v Hippo, hovorí: „Ľud bol zhromaždený, oltár bol na svojom mieste, vstúpil som, pozdravil som ľud a sadol som si,“ aby som počúval čítania. Justín opísal začiatok slávenia takto: „Všetci sa zhromažďujeme a najskôr čítame spomienky apoštolov a prorokov.“ Čiže začínalo sa hneď čítaniami. Úvodné obrady sa postupne rozvinuli z jedného jasného dôvodu, ktorý je uvedený vo Všeobecných smerniciach, v bode 46: „Ich úlohou je utvoriť spoločenstvo zo zhromaždených veriacich a správne ich pripraviť na počúvanie Božieho slova a na dôstojné slávenie Eucharistie.“ Úvodné obrady majú za cieľ to, aby si celé zhromaždenie uvedomilo, že sme jeden ľud, Božia rodina, jedno telo.

Úvodný sprievod

„Keď sa ľud zišiel a prichádza kňaz s diakonom a posluhujúcimi, začína sa spievať úvodný spev“ (VSRM 47). Tento sprievod kňaza s diakonom a posluhujúcimi by mal prejsť loďou stredom

zhromaždenia: každý vstup stále pripomína vstup Ježiša do Jeruzalema. Pritom keď Ježiš vstupoval do svätého mesta, aby sa šiel obetovať, prešiel stredom zástupov, ktoré ho vítali zvolaním: „Hosanna, hosanna!“ Preto kňaz, ktorý prechádza stredom veriacich, je znamením Krista, ktorý vstupuje do Jeruzalema. Keď prechádza stredom zhromaždenia, akoby dával veriacim možnosť chytiť sa ho, aby ich doviedol k oltáru. Na ornáte sv. biskupa Apolinára, zobrazenom na mozaike v Bazilike sv. Apolinára v Classe (blízko Raveny), je 107 včiel, ktoré symbolizujú veriacich, ktorí sa ako včely pripojili k biskupovi, keď prechádzal; takže biskup so sebou nesie k oltáru celé zhromaždenie, a keď sa modlí, nemodlí sa ako jednotlivá osoba, ale ako zástupca – a to nielen ako zástupca Krista, ale aj celého zhromaždenia.

Vstupný spev

Počas vstupného sprievodu sa spieva vstupný spev. Všeobecné smernice uvádzajú jeho štyri ciele (porov. č. 47):

- otvára slávenie: ako akási znelka; slávenie sa začína spevom;
- utužuje jednotu zhromaždených: spoločný spev, súzvuk hlasov, vyjadruje súlad srdc a radosť z možnosti spoločne spievať Pánovi;

- uvádza myseľ veriacich do tajomstva slávnosti alebo liturgického obdobia. Každý sviatok, každá nedeľa by mala mať vlastný vstupný spev a tak to v tradícii aj vždy bolo. Niekedy je spev tvorený veršami žalmov alebo iných biblických textov; niektoré nedele majú prevzatý názov z prvého slova vstupného spevu – napr. nedeľa *Gaudete* (Tretia adventná nedeľa), nedeľa *Laetare* (Štvrtá pôstna nedeľa); môžeme spievať omšu *Puer* alebo omšu *Resurrexi*. Všetci poznajú omšu *Requiem* – zádušnú omšu (názov podľa prvého slova vstupného spevu). Zdôrazňujeme, že neslávim len

prostredníctvom počúvania a hlasu (slovo a zvuk) – slávime celým telom, zrakom, farbami... Odevy kňaza alebo diakona môžu byť biele, zelené, červené, fialové... Prečo? Lebo farba nám už od prvého vizuálneho vnemu pomáha vstúpiť do atmosféry daného špecifického dňa alebo sviatku. Rovnaký efekt má aj kvetinová výzdoba miesta slávenia. Do hry vstupuje aj čuch, nielen s vôňou kvetov, ale aj s vôňou incenzu: na byzantskom východe sa používajú vône podľa sviatku. Veľkonočný incenz s vôňou gardénie sa nazýva *anàstasis* – čiže zmŕtvychvstanie... V iné dni sa používa vôňa ruží, nardu, jazmínu... Podľa vône sú veriaci pri vstupe do chrámu vovádzaní do atmosféry konkrétneho sviatku. Zapojenie všetkých piatich zmyslov nám umožňuje sláviť celým svojím bytím: dušou, myslou a telom;

– štvrtým cieľom je sprevádzanie vstupnej procesie.

Pozdravenie oltára a zhromaždeného ľudu

Po príchode k oltáru ho kňaz s posluhujúcimi pozdravia hlbokým úklonom. Potom na znak úcty kňaz a diakon oltár pobožkajú. Oltár, ktorý pozdravujú a je uctený bozkom, je základným kameňom budovy. Táto „budova Cirkvi“ (pozn. slovo *chiesa* v taliančine označuje kostol, ale aj Cirkev) chce byť obrazom spoločenstva Cirkvi. Prvý Petrov list hovorí: „Prichádzajte k nemu, k živému kameňu (...) a dajte sa vbudovať aj vy ako živé kamene do duchovného domu, do svätého kňazstva, aby ste prinášali duchovné obety, príjemné Bohu skrze Ježiša Krista“ (1 Pt 2, 4 – 5). Čiže pobožkať oltár znamená pobožkať Krista – základný kameň stavby. Oltár je možné aj incenzovať, a to najmä vo sviatky.

Po pozdravení oltára a po príchode k sedesu, od ktorého celebrant predsedá prvej časti svätej omše, kňaz pozdraví zhromaždený ľud. Tomuto pozdravu však predchádza znak kríža. Znak kríža najprv nebol oficiálnou časťou obrady. Kňaz sa prežehnával

pri východe zo sakristie a pod oltárom, zatiaľ čo zbor spieval vstupný spev. Dnes sa prežehnávajú všetci spolu. Symbolizuje to, že všetci môžu sláviť Eucharistiu, keďže všetci sme boli pokrstení v mene Otca, Syna i Ducha Svätého. Vždy, keď sa prežehnáme, predovšetkým vtedy, keď sa prežehnáme so svätenou vodou, pripomíname si svoj krst. V celom omšovom obrade sú prítomné aj ďalšie prvky krstu: kropenie svätenou vodou, Krédo a modlitba Otče náš.

Po znaku kríža nasleduje pozdrav zhromaždeného ľudu, ktorý je veľmi dôležitý pre vytvorenie spoločenstva, čo je cieľom úvodných obradov, teda aby veriaci utvárali komunitu. Pozdrav vytvára spoločenstvo. Liturgický pozdrav má dvojaký význam: na prvom mieste má kristologický význam, lebo „kňaz pozdravom oznamuje zhromaždenému spoločenstvu Pánovu prítomnosť“ (VSRM 50). „Pán (*nech je*) s vami“ – konjunktívna forma v taliančine (*Il Signore sia con voi*) vyjadruje akoby prianie, no v latinskom origináli je sloveso zamlčané, nevyjadrené: „*Dominus vobiscum.*“ Dalo by sa to preložiť aj ako: „Pán *je* s vami.“ Je to oznámenie a vyhlásenie kňaza zhromaždeniu, že Kristus je tu prítomný: „Lebo kde sú dvaja alebo traja zhromaždení v mojom mene, tam som ja medzi nimi“ (Mt 18, 20). Pri eucharistickom slávení sa uskutočňujú všetky formy prítomnosti Krista, o ktorej hovorí liturgická konštitúcia Druhého vatikánskeho koncilu *Sacrosanctum concilium*. V nej sa hovorí, že Kristus je stále prítomný vo svojej Cirkvi, predovšetkým v liturgickom slávení. V prípade svätej omše je prítomný tam, kde sú zhromaždení dvaja alebo traja – čiže v zhromaždení. Je prítomný vo vysluhovateľovi (v kňazovi), ktorý koná *in persona Christi*. Je prítomný v Božom slove a vo významnej forme pod spôsobom chleba a vína.

Vráťme sa na okamih k prítomnosti v osobe riadne vysväteného vysluhovateľa. Na liturgický pozdrav zhromaždenie odpovedá: „I s duchom tvojím.“ Zdalo by sa, že tým duchom by

v tomto prípade bol Duch Svätý, ktorý bol udelený kňazovi pri jeho vysviacke. Kňazovi, ktorý oznamuje zhromaždeniu, že Pán je v ňom prítomný, veriaci odpovedajú: áno a je aj v tebe, keďže si vysluhovateľ. Toto je teda kristologický význam úvodného pozdravu: oznamuje prítomnosť Pána – vzkrieseného a osláveného Krista.

Pozdrav má však aj druhý význam – ekleziologický, t. j. týkajúci sa spoločenstva. „Týmto pozdravom a odpoveďou ľudu sa vyjadruje tajomstvo zhromaždenej Cirkvi“ (VSRM 50). Herci v divadle na začiatku predstavenia nezdravia obecenstvo, lebo oni sú aktéri – teda aktívni účastníci, pričom ostatní sú len diváci. Liturgia je však spoločnou činnosťou, v ktorej sú všetci – kňazi aj veriaci – aktérmi, každý svojím podielom. Je to tajomstvo zhromaždenej Cirkvi.

Príhovor na začiatku omše

Po pozdrave môže kňaz alebo iný posluhujúci veľmi krátko uviesť veriacich do omše dňa. Toto uvedenie je vždy užitočné a niekedy je dokonca nevyhnutné. Môže sa oznámiť to, čo sa slávi, najmä ak na ten deň pripadá osobitý sviatok. Ako sa vôbec dá hneď na začiatku nepovedať „dnes slávime sviatok Nanebovstúpenia... nedeľu Krista Kráľa... nedeľu Najsvätejšej Trojice“? Nie všetci veriaci to totiž vedia. Toto živé slovo kňaza, alebo iného posluhujúceho, slúži na zainteresovanie veriacich a na ich uvedenie do deja. Podobné príhovory možno urobiť na začiatku každej z piatich častí svätej omše.

Úkon kajúcnosti

Aj úkon kajúcnosti bol zavedený len nedávno. Existoval stále, ale predtým mal súkromnú formu. Kňaz ho vykonával spolu

s posluhujúcimi, s miništrantom, ale bez výrazného zapojenia zhromaždenia. Dnes sa, naopak, koná nahlas a zapájajú sa doň všetci. Tento úkon kajúcnosti má biblický základ: v Jak 5, 16 sa hovorí: „Vyznávajte si teda navzájom hriechy a modlite sa jeden za druhého, aby ste ozdraveli.“ Tento úryvok preberá aj *Didaché* práve v kontexte eucharistického slávenia: „Vyznávajte jedni druhým svoje hriechy a modlite sa jedni za druhých, aby vaša obeta bola čistá.“ Priznávame, že pred Bohom sme všetci hriešnici a aj toto vytvára spoločenstvo. Zhromaždenie nie je rozdelené na spravodlivých a hriešnikov – pred Božou tvárou sme hriešnikmi všetci. Aj pápež hovorí: „Vyznávam všemohúcemu Bohu i vám, bratia a sestry, že som veľa zhrešil...“ Krehkosť a potreba odpustenia nás spájajú a nútia nás modliť sa jedni za druhých.

Úkon kajúcnosti tvoria rozličné obradné prvky:

- predovšetkým je to výzva kňaza: „Bratia a sestry, uznajme svoje hriechy...“;
- v tomto momente všetci zostávajú nakrátko v tichosti, aby vyznali Bohu svoje hriechy. Tento moment ticha je kajúcný moment vo vlastnom zmysle slova: každý si uzná, že je hriešnik;
- nasleduje všeobecné vyznanie hriechov, ktoré sa môže vykonať tromi spôsobmi: spoločným recitovaním „Vyznávam, všemohúcemu Bohu...“ veršami: „Zmiluj sa nad nami, Pane. Lebo sme sa prehrešili proti tebe.“ alebo invokáciami ku Kristovi Pánovi („Pane, zmiluj sa...“) spolu s príslušnými zvolaniami, ktoré vyjadrujú nejaký atribút alebo nejaké dielo

Krista, napr.: „Pane, ty si cesta... ty si naša Veľká noc... ty si prišiel uzmierniť svet so sebou... zmiluj sa nad nami.“);⁹

- po vyznaní nasleduje všeobecné rozhrešenie: „Nech sa zmiľuje nad nami všemohúci Boh, nech nám hriechy odpustí a privedie nás do života večného.“ Naozaj toto všeobecné rozhrešenie odpúšťa hriechy? Ťažké hriechy, ktoré vylučujú z cirkevného spoločenstva a ktoré uvádzajú do rozporu s komunitou, musia byť vyznané a uzmierené vo sviatosti zmierenia. Ale všedné hriechy, menšie nedostatky, ktoré nastali z nepozornosti a niekedy sú takmer neodvratné, sú týmto úkonom kajúcnosti odpustené. Sviatosť zmierenia zostáva nenahraditeľná v prípade ťažkého hriechu.

Pokropenie vodou

Namiesto obvyklého úkonu kajúcnosti sa môže každú nedeľu konať požehnanie vody a pokropenie ľudu podľa obradu, ktorý je v misáli. Tento obrad sa robieval aj v minulosti, a to pred začiatkom hlavnej omše. Tento obrad je, ako sme už povedali, pripomienkou krstu a pripomína tiež posvätenie krstnej vody na Veľkonočnú vigíliu: každá nedeľa je Veľkou nocou.

Oslavný hymnus – „Glória in excelsis“

Po úkone kajúcnosti nasleduje na slávnosti, sviatky a v nedele (okrem Adventného a Pôstneho obdobia) *Glória*. Nazýva sa aj *veľká doxológia*, t. j. veľké velebenie výsostnej moci Boha (malá

⁹ V stredoveku boli tieto *Kýrie* s krátkymi zvolaniami mienené v trinitárnom význame: prvé *Kýrie* bolo obrátené k Otcovi, *Christe* k Synovi a posledné k Duchu Svätému. Ale *Kýrios* je zmŕtvychvstály Kristus Pán (porov. Sk 2, 36).

doxológia je „*Sláva Otcu, i Synu, i Duchu Svätému...*“). Glória je pradávny, ctihodný chválospev, ktorým zhromaždená Cirkev veebí a úpenlivo prosí Boha Otca a Baránka. Je pradávny, lebo pochádza zo IV. storočia – prvýkrát sa s ním stretávame v diele *Apoštolské konštitúcie*. Keďže ide o hymnus, má sa spievať. Častokrát sa spieva *Kýrie*, no nespieva sa *Glória*. Prečo? Hovorí sa, že preto, lebo *Kýrie* je krátke, zatiaľ čo *Glória* je dlhá. Toto však nemôže byť kritériom. Správne kritérium je dané literárnym žánrom textu. *Glória* je hymnus. Skúsme si predstaviť recitovanú národnú hymnu! Nemalo by to zmysel – hymny sa spievajú. Samozrejme, ak sviatok pripadá na pracovný deň a na omši je len málo ľudí, ktorí ani nevedia spievať, môže sa aj recitovať, ale je to núdzové riešenie. V každom prípade tón hlasu má byť plný entuziazmu – nemá znieť ako otrávené opakovanie spamäti.

Kolekta

Úvodné obrady uzatvára tzv. kolekta. Historicky tento termín označoval modlitbu, ktorú sa ľud modlil, keď sa zhromažďoval v menšom kostole, aby sa v procesii pohol do štáciového kostola, kde sa potom slávila svätá omša. V Pôstnom období sú v Ríme tzv. pôstne štácie. Všetci sa zhromaždia v jednom kostole, odtiaľ sa odchádza v procesii, pričom sa spievajú Litánie k svätým a procesia smeruje do štáciového kostola.

Modlitba pred začiatkom procesie sa volala „kolekta“, čo znamená *stretnutie*. Tento pojem naďalej označuje, že kňaz *zhromažďuje* (lat. *colligit*) modlitby jednotlivých veriacich.

Aj táto modlitba pozostáva z rozličných častí.

– Predovšetkým je to výzva kňaza: *Modlime sa*.

- Potom nasleduje krátke ticho. Všetci chvíľku mlčia, aby si uvedomili, že stoja pred Bohom, a aby si vo svojich srdciach mohli sformulovať svoju osobnú modlitbu. Je nutné počkať v tichu niekoľko sekúnd kvôli osobnej modlitbe.
- Následne kňaz v mene všetkých prednesie modlitbu. Ety-mologický význam slova „orácia“ nie je modlitba, ale reč prednesená ústami (orálna), ktorá je v našom prípade obrá-tená k Bohu a v ktorej je vyjadrený motív, pre ktorý sa ve-riaci zhromaždili na slávenie Pánovej Paschy. Kolekta vždy pripomína motív alebo okolnosť zhromaždenia (sviatok, alebo svätého, ktorý sa slávi). Pozor: všetky modlitby Cir-kvi sú stále nasmerované k Bohu Otcovi. Aj počas sviatkov svätých. Modlíme sa k Bohu Otcovi, ktorý vykonal veľké veci prostredníctvom Panny Márie alebo svätých. Aj na Turíce sa modlíme k Otcovi, ktorý zosiela Ducha Svätého. Liturgická modlitba má túto štruktúru: je vždy nasmero-vaná k Otcovi, *skrže* Syna v Duchu Svätom.
- Toto je jasne vyslovené v kristologicko-trinitárnom závere modlitby (*Skrže nášho Pána Ježiša Krista...*). Všetko máme *od* Otca, *skrže* Syna, *v* Duchu Svätom a všetko sa vracia *k* Otcovi, *skrže* Syna, *v* Duchu Svätom.
- Na konci kolekty ľud zvolá: *Amen*. Ľud, zjednotený v mod-litbe (a vyjadrujúci svoj súhlas), prednáša svoju modlitbu zvolaním *Amen* – t. j. „je to naozaj tak; súhlasíme“. Svätý Augustín to nazýva naším „podpisom“. Je to akoby kňaz napísal list v mene všetkých a všetci ho podpísali. Slovo *amen* pochádza z hebrejského slovesa *amèn*, čo znamená

byť pevný a neochvejný ako skala.¹⁰ Toto *amen* teda vyjadruje náš súhlas s modlitbou. Ak toto platí pre kolektu, ešte dôležitejšie je potom *amen*, ktoré uzatvára a potvrdzuje veľkú eucharistickú modlitbu – je to komunitné *amen* „par excellence“.

¹⁰ V skutočnosti je pravda, že keď Ježiš hovorí: „amen, amen“ v taliančine sa to prekladá „naozaj, naozaj“ – t. j. „s pevnou istotou vám hovorím“.

9. LITURGIA SLOVA

Liturgia slova obsahuje „spisy prorokov“, t. j. Starý zákon, a „pamäti apoštolov“, čiže ich listy a evanjeliá. Po homílii, ktorá vyzýva prijať toto slovo také, „aké naozaj je – ako slovo Božie“ (1 Sol 2, 13), a uvádzať ho do života, nasledujú prosby za všetkých ľudí podľa slov Apoštola: „Predovšetkým teda žiadam, aby sa konali prosby, modlitby a orodovania a vzdávali sa vďaka za všetkých ľudí, za kráľov i za všetkých, čo sú na vyšších miestach“ (1 Tim 2, 1 – 2) (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1349).

Ohlasovanie Božieho slova sa neobmedzuje iba na poučenie, ale vyžaduje odpoveď viery ako súhlas a záväzok vzhľadom na zmluvu medzi Bohom a jeho ľudom. A je to znova Duch Svätý, ktorý dáva milosť viery, posilňuje ju a dáva jej rásť v spoločenstve. Liturgické zhromaždenie je predovšetkým spoločenstvom vo viere (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1102).

Úvodné obrady pozývajú spoločenstvo uvedomiť si, že nie je iba skupinou ľudí, ktorá sa ocitla na jednom mieste (na námestí je veľa osôb, ale netvorí spoločenstvo, lebo každý z tých ľudí má svoje vlastné záujmy), ale organickou jednotou – Božím ľudom. K tomuto ľudu, k tejto rodine, sa prihovára Boh. Vstupujeme tak do liturgie slova.

Boh k nám hovorí

Prečo sa počas svätej omše (a v súčasnosti aj počas iných liturgických slávení) oddávna hlásalo Božie slovo? Myslelo sa, že Božie slovo bolo pridané do svätej omše kvôli vzdelávaniu ľudu. Táto

časť sa kedysi nazývala aj „didaktická omša“. No omša nie je vyučovacia hodina, ale slávenie. Oslavuje sa Boh. Počas slávenia neštudujeme Bibliu pred tvárou Boha. Ohlasovanie a počúvanie Božieho slova je momentom slávenia, pretože v tom momente k nám hovorí Boh. A fakt, že *k nám hovorí Boh*, je udalosťou. Je udalosťou, ktorú treba osláviť. V Starom zákone sa rozpráva o obnovení Knihy zákona, ktorú čítali pred kráľom Joziášom. Kráľ si roztrhal rúcho a povedal: „Ale ako to, že Boh hovoril a my sme o tom ani nevedeli?“ Boh dnes, tak ako vtedy, hovorí k svojmu ľudu.

Samozrejme, Sväté písmo môžeme čítať v súkromí, je dokonca dobré, že ho čítame, študujeme, meditujeme a praktizujeme *Lectio divina*. Ale iné je čítať Bibliu a iné je počúvať – zdôrazňujem sloveso *počúvať* – slovo, ktoré sa počas liturgie stáva živým Slovom. Príklad: iné je čítať text príhovoru pápeža vo vatikánskom denníku *Osservatore Romano* a iné nachádzať sa na Námestí svätého Petra a počúvať pápeža naživo. Hlásané slovo je živým slovom. Písomná forma, kniha, slúži na jeho uchovávanie, ale pri slávení, keď ho riadne ustanovený služobník číta, znova je živým slovom. Hovorí k nám Boh.

Na pochopenie zmyslu „sláveného“ slova, by sme si okrem VSRM mali vziať do rúk aj inú knihu. Je potrebné poznať *Úvodné smernice k lekcionáru* (kniha, ktorá obsahuje biblické texty na rozličné dni a sviatky). Prvý diel Lekcionára na nedele a sviatky obsahuje 40 strán úvodu. Spomenieme si niektoré jeho body.

V treťom bode sa hovorí: „V samom liturgickom slávení, ktoré je pevne zviazané s Božím slovom a ním sa aj prehlbuje, sa prejavuje nové dianie a samo slovo sa obohacuje novým vysvetlením a účinnosťou.“ Je to udalosť. Ideme počúvať Boha, ktorý k nám hovorí. Predstavme si, s akou radosťou išli traja pastierikovia z Fatimy počúvať Pani. Utekali z väzenia, aby išli za Paňou, lebo

s ňou mali dohodnuté stretnutie. My kresťania máme každú nedeľu dohodnuté stretnutie s Bohom, ktorý k nám hovorí.

Boh k nám hovorí dnes. Ale to slovo Ježiš povedal *v tom čase*. Mnohé evanjeliá v lekcionári začínajú slovami „v tom čase“. Ktorý je to čas? Je to pôvodný čas – teda ten, v ktorom hovoril Ježiš. Napriek tomu sa slovo, ktoré vyšlo z Ježišových úst pred 2000 rokmi, dostáva dnes k nám. Preto „vtedy Ježiš povedal svojim učeníkom,“ možno preložiť ako: „dnes Ježiš hovorí nám, svojim učeníkom“.

Tri čítania

A čo sa vlastne hlása? Boh nehovorí veľa slov; ohlasuje svoje tajomstvo – slovami sv. Pavla – svoj obraz spásy, svoj plán spásy zrealizovaný v Kristovi. A centrom a vrcholom tohto spásonosného plánu Boha – ako sme už spomenuli na začiatku – je Kristova Pascha. Poslal svojho Syna, ktorý za nás zomrel a vstal zmŕtvych, aby sme pochopili, že všetci máme vstať zmŕtvych. Slovo ohlasuje tento spásny projekt.

Každú nedeľu sa čítajú tri čítania. Ale hoci vychádzame zakaždým z troch rozličných bodov, máme pochopiť podstatu celého Božieho projektu, ktorú vyjadruje celá Biblia. Je to ako známy geometrický zákon: rovina prechádza tromi bodmi – v našom prípade sú tri body každú nedeľu rôzne, ale rovina je tá istá – spásonosná rovina Boha.

Na pochopenie toho, aké posolstvo z nedele na nedeľu a zo sviatku na sviatok nám chce Pán odovzdať, je potrebné spojiť tri čítania. Vo veľkých obdobiach (Advent, Pôst, Veľká noc) alebo na veľké sviatky čítania predkladajú jednotnú tematiku. Ale v nedele v Cezročnom období sa evanjelium číta viac-menej kontinuálne. Kalendár stanovuje trojitý cyklus (rok A, B, C): Evanjelium podľa

Matúša (A), Marka (B) a Lukáša (C). Aj druhé čítanie (listy apoštolov) sa číta pomerne kontinuálne: začne sa čítať niektorý list svätého Pavla a pokračuje sa v ňom z nedele na nedeľu až do konca. Je teda náročné nájsť prepojenie medzi druhým čítaním a evanjeliom. Avšak prvé čítanie (zo Starého zákona, okrem Veľkonočného obdobia, v ktorom sa čítajú Skutky apoštolov) je vybraté každú nedeľu tak, aby objasňovalo evanjelium. Na pochopenie posolstva evanjelia, ktoré môže obsahovať rozličné zdôraznenia a zvýraznenia, je potrebné konfrontovať ho s prvým čítaním.

Po prvom čítaní nasleduje responzóriový žalm. Volá sa *responzóriový* z dvoch dôvodov: obyčajne je napísaný v responzóriovej forme, s refrénom; druhým dôvodom je, že tento žalm predstavuje odpoveď zhromaždeného ľudu na vypočuté Slovo. Čiže Boh hovorí a ľud odpovedá. Nie je dobré, aby lektor, ktorý čítal prvé čítanie, potom čítal aj žalm, pretože nie je vhodné, aby lektor odpovedal sám sebe. Okrem toho lektor a žalmista majú odlišnú úlohu: žalm je spev – mal by teda byť spievaný. Ak náhodou nie je nikto, kto by ho mohol spievať, má sa zaspievať aspoň refrén. V prípade, že by bol prítomný iba jeden lektor, ten prečíta prvé a druhé čítanie, zatiaľ čo niekto druhý zaspieva alebo prečíta žalm. Keď je žalm odpoveďou na prvé čítanie, zvyčajne odpovedá rovnakými alebo aspoň podobnými slovami. Odpovedáme Bohu tak, akoby sme mu hovorili: „Pochopili sme tvoje posolstvo, ďakujeme ti za to, čo si nám povedal, chválime ťa za to, čo si nám odovzdal.“ Ak si dáme dokopy evanjelium, prvé čítanie a žalm a pozrieme si ešte aj alelujový verš (ktorý uvádza tému evanjelia), pochopíme posolstvo dňa.

Dnes sa uskutočňuje toto Písmo

Je tiež potrebné pozrieť si antifónu na prijímanie. Taliansky misál okrem spevu na prijímanie, ktorý je uvedený v latinskom

misáli a ktorý normálne pozostáva z niektorého verša žalmu, ponúka ako alternatívu verš evanjelia, ktoré sa číta počas danej omše. Prečo? Lebo práve v momente prijímania sa uskutočňuje Slovo, ktoré nám bolo adresované. Jeden príklad: na Druhú veľkonočnú nedeľu vo Veľkonočnej oktáve evanjeliová stať pripomína zjavenie sa Zmŕtvychvstalého na Veľkonočnú nedeľu a o osem dní neskôr, keď je pritom aj Tomáš, ktorému Ježiš hovorí: „Vystri ruku...“ V momente prijímania spev nanovo vyzýva: „Vystri ruku a vlož ju do môjho boku! A nebuď neveriaci, ale veriaci“ (Jn 20, 27). Ku komu sa Ježiš prihovára? Hovorí to Tomášovi alebo zhromaždeniu? Hovorí k celému zidenému spoločenstvu, ktoré v tejto chvíli vstáva z miesta, ide k oltáru, vystiera ruku alebo otvára ústa a „dotýka sa“ ho. Dokonca nielen že sa ho dotýka, ale ho aj konzumuje. Tomáš sa Zmŕtvychvstalého po jeho slovách pravdepodobne ani nedotkol; Ježiš mu povedal: „Uveril si, pretože si ma videl.“ My sme v momente prijímania v roli Tomáša a dotýkame sa Pána. Ako to, že stále neveríme?

To, čo hlása Božie slovo, sa vo sviatosti uskutočňuje pre nás (*Úvod do Lekcionára*, 10). Na konci čítania sa hovorí výzva: „Počuli sme Božie slovo.“ Na konci evanjelia zas diakon hovorí: „Počuli sme slovo Pánovo.“ Odpovedáme nadšeným zvolaním: „Bohu vďaka.“ Ale výzva po čítaní si skôr vyžaduje odpoveď viery, napr. „Amen, verím.“ Potvrdili by sme tak, že si uvedomujeme, že slovo, ktoré sme počuli, je naozaj Božím slovom.

Homília

Ježiš v Nazarete po prečítaní úryvku zo zvitku Knihy proroka Izaiáša „Duch Pána je nado mnou...“ (Lk 4, 18) zvinul zvitok, vrátil ho sluhovi a začal komentár: „Dnes sa splnilo toto Písmo, ktoré ste práve počuli“ (Lk 4, 21). Je to model kázne.

Homília je na omši povinná v nedeľu a v prikázané sviatky a v ostatné dni sa odporúča. Jej úlohou je ukázať, akým spôsobom je nám Božie slovo adresované a ako sa dnes na nás vyplňa. VSRM hovoria, že homília „má byť výkladom niektorého bodu Svätého písma, ktoré sa číta, alebo iného textu ordinária, alebo propria omše dňa.“ Koncil o homílii napísal veľmi účinné slová: homília má byť ohlasovaním obdivuhodných Božích diel v dejinách spásy alebo v tajomstve Krista (porov. SC 35). Táto veta bola prebratá v *Úvode do Lekcionára* z roku 1981, v čl. 24.

Ak je homília hlásaním obdivuhodných vecí, ako sa má robiť? Zodpovednosť za ohlasovanie evanjelia, radostnej zvesti, by mal mať predovšetkým ten, ktorý bol ustanovený za hlásateľa dobrej zvesti. Možno obdivuhodné veci ohlasovať s tvárou ako na pohrebe, alebo vyvolávajúc vo veriacich nudu, otrávenie alebo ospalosť? Evidentne nie. Homília nie je komentárom liturgie, ale je jej súčasťou. Ba čo viac – ona sama je liturgiou, ona sama je slávením.

Možno si položiť otázku: Je aj homília Božím slovom? Je Kristus tým, kto hovorí počas kázne? Článok 7 Konštitúcie o posvätnéj liturgii hovorí, že Kristus je prítomný „vo svojom slove, lebo to on sám hovorí, keď sa v Cirkvi číta Sväté písmo.“ V jednom z prípravných dokumentov bolo pridané slovo navyše: „...lebo to on sám hovorí, keď sa v Cirkvi číta *a vysvetľuje* Sväté písmo.“ Pravdepodobne bolo neskôr toto vložené slovo vyňaté preto, lebo by bolo nerozvážne pripisovať Kristovi chabú kvalitu niektorých kázní. Ale myšlienka, že Kristus je prítomný vo svojom slove aj pri kázaní Cirkvi, zostala a znova sa spomína v 24. bode Úvodných smerníc Lekcionára: „V kázaní svojej Cirkvi je Kristus vždy prítomný a trvale pôsobí.“

Homília nesmie byť moralizovaním a ani katechézou. Má byť ohlasovaním zázrakov, ktoré v nás dnes Boh koná spájajúc

nás s jeho Paschou. Má byť aktualizovaným Božím slovom – reinterpretáciou Božieho slova na dnešné pomery. Samotní evanjelisti mali pri zapisovaní Ježišových slov pred sebou situáciu odlišnú od tej, v ktorej sa nachádzal Ježiš niekoľko desiatok rokov predtým – nemali pred sebou farizejov, saducejov, zástupy a učeníkov, ale kresťanov pochádzajúcich z judaizmu alebo pohanstva, z komunit, ktoré žili v špecifických pomeroch s konkrétnymi problémami. Keď písali, rozprávali o podobenstvách alebo zázrakoch a odpovedali na potreby svojej doby. Teda tak, ako to robili evanjelisti, tak je aj dnes oprávnené, aby bolo Božie slovo adaptované do súčasných pomerov. Niektorí povedali, že pri kázaní je potrebné v jednej ruke držať evanjelium a v druhej noviny. Prirodzene nie kvôli čítaniu novín, ale na to, aby Božie slovo preniklo do aktuálnych pomerov.

Liturgia slova je teda slovom, ktoré nám adresuje Boh, aby nám dnes ohlásil svoj spásonosný plán; kňazova homília ju aktualizuje na naše pomery a to nám dovoľuje oslavovať Boha, ktorý k nám hovorí. V knihe Nehemiáš kňaz a zákonník Ezdráš hlásal Božie slovo z pódia. „Všetok ľud stál, aby počúval,“ a všetci boli zaujatí počúvaním a dojatí k slzám (porov. Neh 8, 1 – 12). Toto znamená zjednotiť sa s Bohom, ktorý hovorí, a vzbudiť si radostnú odpoveď prostredníctvom spevu, vyznania viery a modlitby.

Knihy Božieho slova

Keď sme hovorili o liturgii slova, povedali sme, že sa jedná o slávenie. Na vyjadrenie tohto aspektu Božieho slova je potrebné upozorniť na rozličné skutočnosti. Predovšetkým na knihy, ktorých obsahom je Božie slovo. Sú dve: lekciónár a evanjeliár. V evanjeliári sú zozbierané texty evanjelia: je to liturgická kniha

diakona. Lekcionár zasa zahŕňa čítania, ktoré predchádzajú ohlasovaniu evanjelia: čítanie zo Starého zákona, čítanie z apoštola, responzóriový žalm, alelujový verš.

Tieto knihy musia byť dôstojne upravené, ba dokonca pekné. V historickej tradícii a vo východných cirkvách je evanjeliár vzácnou knihou s obalom zo zlata, striebra a vzácných kameňov, lebo jeho obsahom je Božie slovo – Slovo, ktorým je Boh. Preto je aj samotná kniha predmetom úcty: nesmie sa s ňou narábať ako s hocijakou knihou. Tým skôr sa nemôže hlásať Božie slovo čítajúc ho z papierika. Liturgická kniha, zvlášť evanjeliár, bola takpovediac prirovnávaná k posvätným nádobám – čiže k cibóriu, monštrancii a kalichu. Ak cibórium obsahuje Kristovo telo, liturgická kniha – a zvlášť evanjeliár – obsahuje to Slovo, ktoré je Božím slovom, Božou múdrosťou, Božou mocou. Je nevyhnutné, aby vo všetkých kostoloch boli (aktualizované) liturgické knihy v peknom vydaní, neopotrebované časom a neuchovávané uprostred papierov a registrov.

Služobníci slova

Dôležití sú aj služobníci slova. Sú traja:

Predovšetkým diakon, ktorý je služobníkom ohlasovania evanjelia. On je anjelom, ktorý od ambóny ohlasuje radostnú zvesť – evanjelium – zmŕtvychvstanie Krista a celé mystérium Krista, ktoré Písmo obsahuje.

Druhým služobníkom je lektor. Lektori môžu byť buď riadne ustanovení obradom, alebo aktuálne určení. Je nevyhnutné, aby si lektor uvedomil, že zapožičiava hlas Bohu, ktorý hovorí. Je teda veľmi potrebná dôkladná príprava lektorov. V prvom rade je potrebná biblická formácia, aby vedeli, čo čítajú, a teda aby poznali rozličné knihy Písma a ich literárne žánre – iný je historický text, iný je poetický text, iné je proctvo, alebo rozprávanie... Takto

bude ich spôsob čítania adekvátny vzhľadom na literárny žáner textu. Okrem toho musí mať lektor technickú prípravu. Musí vedieť čítať a vyslovovať tak, aby Božie slovo poslucháči počuli v jeho čistote a zrozumiteľnosti. Lektor si musí dopredu pripraviť čítanie, aby sa stalo efektívnym nástrojom pre bratov. Jeden odborník na dikciu hovorieval: „Keď čítaš pre ostatných, čítaj očami, vo svojom vnútri pozoruj scénu, o ktorej čítaš, a ostatným vyrozprávaj to, čo vidíš vo svojej myšli.“ Škola pre lektorov je teda nevyhnutná: nesmú to byť lektori „na poslednú chvíľu“ – osoby, ktoré vystúpia na ambónu na poslednú chvíľu, bez toho, aby si text už dopredu pripravili a poznali ho, bez toho, aby ho niekedy čítali a pochopili.

Tretím služobníkom je kantor, žalmista. Musí byť zdatný nielen v čítaní, ale najmä v spievaní a v usmerňovaní odpovede zhromaždenia. Žalmista intonuje rezponzórium, čiže refrén, ktorý celé zhromaždenie opakuje za každou strofou žalmu. Služba žalmistu v tradícii nebola nikdy zriadená, ale v skutočnosti ju nájdeme od dávnej minulosti. Jeden čas žalmista spieval žalm zo „schodíkov“ (*gradus*) ambóny – odtiaľ pochádza termín *graduál*, ktorým bol neskôr tento žalm nazvaný.

Miesto Božieho slova

Ambóna je ďalším dôležitým prvkom slávenia liturgie slova – je miestom jeho ohlasovania. Nie je to obyčajný stojan, ale stabilná konštrukcia. Keď diakon pristúpi k ambóne, ohlasuje evanjelium ako anjel, ktorý sedel na odvalenom kameni hrobu a oznámil ženám dobrú novinu (doslovne *eu-anghèlion*) zmŕtvychvstania Pána. Jeden odborník definoval ambónu ako *pamätník zmŕtvychvstania*. Od ambóny sa hlása evanjelium a ostatné čítania; celebrant odtiaľ môže predniesť homíliu; môžu sa odtiaľ predkladať úmysly všeobecnej modlitby veriacich; prednáša sa

odtiaľ ohlásenie Veľkej noci (*Exultet* na Veľkonočnú vigíliu) a oznámenie dátumu Veľkej noci a Zjavenia Pána. Pokiaľ chceme, aby veriaci správne chápali jej význam a dôstojnosť, nemala by sa používať na iný účel (oznamy, dirigovanie, komentáre...).

Božie slovo je „slávené“

Slávenie si vyžaduje určitú rituálnosť. Evanjeliár na začiatku sprievodu nesie diakon alebo v jeho neprítomnosti lektor; položí ho na oltár a v momente čítania evanjelia diakon požiadá hlavného celebranta o požehnanie (hlavný celebrant má tiež úlohu pri liturgii slova – predsedá jej), príde sa k oltáru a pozdvihne evanjeliár, zatiaľ čo sa celé zhromaždenie postaví a spevom Aleluja velebí Krista prítomného v evanjeliu. Následne diakon, ktorého predchádza turiferár s dymiacou kadidelnicou, v procesii prinesie evanjeliár na ambónu, pri ktorej stoja dvaja posluhujúci so zažatými sviecami. Potom knihu otvorí a incenzuje. Po prečítaní evanjelia diakon pobožká evanjeliár, alebo ho odnesie pobožkať biskupovi, ktorý tým istým evanjeliárom požehná ľud. V niektorých východných obradoch evanjeliár na znak úcty zvyknú pobožkať aj niektorí veriaci. Celý tento obrad hovorí, že Božie slovo nečítame, ale *slávime*, nakoľko je v ňom Kristus, ktorý ešte aj dnes hovorí k svojmu ľudu.

Je potrebné ešte veľa práce, aby sa v našich kostoloch takto slávil Božie slovo. V mnohých kostoloch chýba diakon či evanjeliár. Niekedy chýba ambóna, alebo je ambóna zredukovaná na chabý stojan... Všetko to končí oslabením a vytratením slávnostného aspektu.

Veriaci musia Božie slovo počúvať. Viera vychádza z počúvania. Preto nie je dobré, aby veriaci počas hlásania Božieho slova súčasne čítali text z papiera. Lístok je pomôckou, ktorá slúži na

prípravu pred omšou alebo reflexiu po svätej omši, ale nie na čítanie počas svätej omše. O to viac by ho nemali používať posvätní služobníci. Je nemysliteľné, aby kňaz alebo lektor čítal čítania, alebo evanjelium z papierika. Len si predstavte „obradnosť“ procesie s papierikom namiesto evanjeliára: takéto gesto by bolo komické, bolo by takmer znesvätením.

Chvíľa ticha po homílii

Po homílii sa predpokladá, a je nevyhnutná, istá chvíľa ticha. Ticho po počúvaní Božieho slova je tichom meditácie, prijatia a aplikovania do vlastného života i do života spoločenstva.

Vyznanie viery

Liturgiu slova uzatvára *Krédo* – symbol viery. Je ďalším krstným prvkom. *Krédo* vstúpilo do svätej omše pomerne neskoro – okolo roku tisíc. Ani dnes počas feriálneho slávenia nie je predpísané. Svätá omša sa teda môže sláviť bez prednesu vyznania viery. Krst však nie. Vyznanie viery je teda krstným prvkom a my vyznávame vieru nielen preto, že odpovedáme na Božie slovo, ktoré sme počuli, ale aj kvôli tomu, aby sme vyjadrili, že môžeme sláviť Eucharistiu, pretože sme pokrstení, vyznali sme svoju vieru a obnovujeme si ju pred začiatkom slávenia eucharistickej časti svätej omše.

Modlitba veriacich

Po vyznaní viery liturgická reforma nanovo zaviedla modlitbu veriacich. Už skôr bolo vysvetlené, že začiatkom eucharistického slávenia, t. j. začiatkom obradu obetovania, by mohla byť práve modlitba veriacich. VSRM ju ale považujú za záver liturgie slova.

Bohu, ktorý hovoril, veriaci odpovedajú modlitbou. Modlitba veriacich znamená, že veriaci, t. j. pokrstení, ako Boží ľud a kňazské telo orodujú u Boha za potreby celého sveta. Nasledujú tak povzbudenie Pavla a Timoteja: „Predovšetkým teda žiadam, aby sa konali prosby, modlitby a orodovania“ za tých, čo vládnu, za tých, čo sú v núdzi... Spoločenstvo kresťanov zjednotené v zhromaždení, teda v jednote s celou Cirkvou, prosí a stavia sa tak medzi Boha a ľudstvo. Modlitba veriacich je uvedená a riadená kňazom; úmysly modlitby sú prednášané diakonom, lektorom alebo niektorým z veriacich. Odpoveď ľudu, zvolanie ku Kristovi alebo k Bohu Otcovi (Pane, vyslyš nás alebo Kriste, vyslyš nás), je účinnou modlitbou veriacich. Toto zvolanie môže byť tiež nahradené tichou modlitbou. Táto forma modlitby je prebratá z východných a ambroziánskych modelov, ktoré sú odlišné od dávnej rímskej tradície zachovanej v liturgii Veľkého piatku. Podľa rímskeho modelu kňaz alebo diakon vyslovuje úmysel (za svätú Cirkev, za pápeža, za kresťanov, za katechumenov, za Židov, za kresťanské spoločenstvá, za tých, čo spravujú štát atď.), ľud sa v tichosti modlí a potom kňaz vysloví kolektu, t. j. modlitbu, na daný úmysel.

Po skončení liturgie slova sa centrum slávenia mení. Kňaz opúšťa sedes a prejde k oltáru. Tým sa začína druhá veľká časť liturgie omše – obetovanie, obetná hostina, Pánova večera.

10. OBETOVANIE (PRÍPRAVA OBETNÝCH DAROV)

Cirkev, ktorá je Kristovým telom, má účasť na obete svojej hlavy. S ním je aj ona celá obetovaná. Spája sa s jeho príhovorom u Otca za všetkých ľudí. V Eucharistii sa Kristova obeta stáva aj obetou údov jeho tela. Život veriacich, ich vzdávanie chvály, ich utrpenie, ich modlitba a ich práca sa spájajú s Kristovým životom, s jeho vzdávaním chvály, utrpením, modlitbou, prácou a s jeho dokonalou obetou, a tak nadobúdajú novú hodnotu. Kristova obeta prítomná na oltári dáva všetkým generáciám kresťanov možnosť spojiť sa s jeho obetou (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1368).

Druhou časťou svätej omše je liturgia Eucharistie rozdelená na tri časti: obrad obetovania, eucharistická liturgia vo vlastnom zmysle slova (čiže eucharistická modlitba) a obrad prijímania.

Tri časti zodpovedajú tomu, čo Ježiš vykonal pri Poslednej večeri: Kristus totiž vzal chlieb a víno, vzdával vďaky v modlitbe požehnania, rozlomil chlieb a dal ho aj s vínom učeníkom.

Slovesu *vzal* zodpovedá obrad obetovania; slovesu *vzdával vďaky* zodpovedá eucharistická modlitba; a slovesám *lámal a dával* zodpovedá obrad prijímania.

Možno ho nazvať „obetovanie (ofertórium)“?

Mnohí liturgisti neradi používajú slovo „obetovanie“, pretože tvrdia, že Bohu Otcovi neprinášame chlieb, víno a vodu, ale Kristovu obetu. Tá je prednášaná Otcovi v eucharistickej modlitbe, keď sa po slovách ustanovenia hovorí: „Keď teda slávime pamiatku smrti a zmŕtvychvstania tvojho Syna, obetujeme ti, Otče, chlieb života a kalich spásy“ (Druhá eucharistická modlitba). Je pravou

obetou. Uprednostňuje sa teda nehovoriť o „obetovaní“, ale o „predkladaní“ alebo o „príprave obetných darov“.

To je však nielen v rozpore s tradíciou,¹¹ ale ani to nevyjadruje podiel, ktorý má na obeť zhromaždenie. Ofertórium je naša obeť, ktorá sa potom spája s Kristovou obeťou. Takýmto spôsobom Kristus v eucharistickej modlitbe ponúka Otcovi nielen obeť seba samého ako jednotlivej osoby, ale seba samého ako celistvé telo Krista s jeho nasledovníkmi – hlavy a tela Cirkvi. Obeť chleba a vína a ostatných vecí (v naturálnej alebo finančnej podobe), ktoré je možno obetovať, slúži tak eucharistickému telu Krista, ako aj mystickému telu. Chlieb, víno a voda slúžia eucharistickému telu a transsubstanciáciou sa premieňajú na Kristovo eucharistické telo; ostatné dary, či už vecné alebo peňažné, slúžia mystickému telu – teda pre potreby chudobných.¹² Preto bolo obetovanie tiež nazývané obrad lásky. Ak úvodné obrady slúžia na to, aby vytvorili zo zhromaždenia spoločenstvo, pri obetovaní sa zhromaždenie stará o potreby spoločenstva – najmä tých najnúdznejších. Tradičný spev na obetovanie má názov „Kde je láska opravdivá“, „Ubi caritas est vera“.¹³ Lásku k chudobným odporúčal už svätý Pavol, ktorý v Prvom liste Korinťanom hovorí: „Nech

¹¹ Ani samotné VSRM sa nedokážu vyhnúť tomuto pomenovaniu: hovoria totiž o „speve na obetovanie“, o modlitbe „nad obetnými darmi“ a mnohé z týchto modlitieb obsahujú výraz „obetné dary“.

¹² Keďže sa jedná o gesto lásky, nemá zmysel predkladať to, čo neslúži ani eucharistickému, ani mystickému telu. Aký má význam priniesť ako dar Bibliu (to Boh ju dal nám), konštitúcie náboženskej inštitúcie (mali by sme ich dodržiavať my) alebo obraz? Často sa jedná o čistý protagonizmus alebo o prázdnu teatrálnosť.

¹³ V misáli sú uvedené texty úvodných antifón a antifón na prijímanie, pretože ak sa nespieva spev a nikto ich neprečíta, musí ich prečítať kňaz. Neuvádza však antifónu na obetovanie, lebo ak sa nespieva, nerecituje sa. Iba v jednom prípade je v misáli zaradený spev vhodný na obetovanie – a to na večernú omšu na Zelený štvrtok: je ním práve „Ubi caritas“, pretože obrad obetovania je obradom lásky.

dá každý z vás v deň Pána, v prvý deň týždňa, bokom to, čo môže, pre potreby chudobných.“ A sv. Justín odporúča: „Tí, ktorí môžu, nech obetujú niečo pre potreby chudobných a komunity.“ Obetovanie sa teda stáva obradom lásky a spev, ktorý toto gesto sprevádza, zdôrazňuje tento rozmer.

Obeta nás samých

Navyše, predkladané obety sú predovšetkým znakom, symbolom, obety nás samých. Tak hovorí sv. Pavol (Rim 12, 1): „Bratia, pre Božie milosrdenstvo vás prosím, aby ste svoje telá prinášali ako živú, svätú, Bohu milú obetu, ako svoju duchovnú bohoslužbu.“ Obetovať seba samých neznamená zabiť sa, obetovať sa alebo sa nechať spáliť, aby sme boli obetovaní Bohu,¹⁴ ale ponúknuť Bohu celý život. Často nie sme schopní obetovať všetky momenty svojho života: momenty hriechu, pochybení, pokleskov. Nemožno Bohu obetovať momenty nevery.

Takže kresťan má mať za cieľ žiť každý moment svojho života tak, aby mohol byť obetou príjemnou Bohu – obetou, ktorú vyjadruje a ktorá *nadobúda význam* v momente obradu. Predkladať obety na oltár znamená obetovať sa Bohu.

Ale kto sme my? Sme ničím. Čo môže Boh robiť s našou biedou? Napriek tomu Kristus berie do svojich rúk toto naše nič, ktoré je pre nás všetkým, zjednocuje ho s obetou seba samého, a robí tak z neho veľkú obetu. V premenení pri konsekrácii sa nepremieňa len chlieb a víno, ale aj všetko to, čo symbolizujú – premieňame sa teda my sami. V eucharistickej modlitbe prosíme Boha, aby sme sa stali „jedným telom a jedným duchom“ a aby „z nás urobil

¹⁴ Mučeníci tak učinili v doslovnom zmysle, keď obetovali svoje telá. Spomeňme si na mučenie Polykarpa, Maximiliána Kolbeho a na všetkých ostatných mučeníkov všetkých čias.

ustavičnú obeť“ pre neho. Naďalej teda môžeme tento moment slávenia nazývať *obetovanie* pri pomyslení, že je momentom našej obety.

Obrady obetovania

Ako prvé sa pripravuje oltár. Oltár je eucharistickým stolom. Je stolom prestretým na večeru. Obrus sa rozloží ešte pred začiatkom slávenia a na omši sa potom rozloží korporál – malý obrus, na ktorý sa položí chlieb a víno, ktoré sa stanú Kristovým telom a krvou.

Potom veriaci prinášajú obetné dary. Tento pohyb je procesiou, ktorú znovu objavila a ocenila liturgická reforma. Kňaz ich prijme, gestom a modlitbou požehnania ich predkladá Bohu a položí ich na korporál.¹⁵ Počas procesie s obetnými darmi sa spieva prislúchajúci spev. Potom kňaz predkladá chlieb a víno a potichu¹⁶ sa modlí niektoré modlitby.

Pred reformou tieto osobné modlitby kňaza vyjadrovali obetovanie, anticipujúc tak tému obety: „Suscipe, Sancte Pater, hanc immaculata[m] hostiam – Prijmi, svätý Otče, túto nepoškvrnenú obeť,“ ktorá ale v tom momente ešte nie je obeťou, ale iba chlebom. Alebo „Offerimus tibi, Domine, calicem salutaris – Obetujeme ti, Pane, kalich spásy,“ ktorý ešte nie je kalichom spásy, ale iba kalichom vína, a stane sa kalichom spásy až po premenení. Súčasné modlitby, s menšou obmenou pri chlebe a pri víne, sú, naopak, formuly požehnania: „Požehnaný si, Pane, Bože všetkého

¹⁵ Keď sa nekoná procesia s obetnými darmi, obetné dary sa pripravujú na bočný stolík. Miništrant ich prinesie kňazovi, ktorý ich najprv predkladá Bohu a potom ich položí na korporál. Nie je správne, ak ich kňazovi poslúhajúci položia priamo na korporál.

¹⁶ Ak sa nespieva, kňaz môže tieto modlitby povedať nahlas a ľud môže odpovedať: „Požehnaný Boh naveky.“

stvorenia...“ Táto formula je inšpirovaná židovskými modlitbami požehnaní – *berakot*. *Berakà* je modlitba, ktorou človek vzdáva vďaky Bohu, oslavuje ho a chváli (tak ako na *Glóriu*: „Chválime ťa, velebíme ťa, klaniame sa ti, oslavujeme ťa, *vzdávame ti vďaky*...“).

Naša modlitba hovorí: „Požehnaný si, Pane, Bože všetkého stvorenia, pretože sme z tvojej štedrosti prijali tento chlieb. Obe-
tujeme ti ho...“ Slovenským „obetujeme“ sa prekladá latinské *quem tibi offerimus*. Takže aj tam je prítomná obeta – obeta chleba.

Týmto modlitbám bol ponechaný charakter apológie (t. j. cha-
rakter osobnej modlitby) vyslovenej potichu. Zdôrazňuje sa tak význam modlitby nad obetnými darmi, teda význam slov, ktoré sprevádzajú gesto predkladania a ktoré jasne vyjadrujú tému obetovania: „Pane, vypočuj naše prosby a láskavo prijmi naše dary, aby to, čo každý z nás obetoval na slávu tvojho mena, všetkým slúžilo na spásu“ (XXIV. nedeľa v Cezročnom období).

Do kalicha sa dáva pár kvapiek vody, lebo Ježiš pri Poslednej večeri podľa židovského obradu nepoužíval čisté víno, ale víno zmiešané s vodou. To je základný historický motív. Neskôr bolo toto gesto predmetom alegorizujúcich výkladov: tieto kvapky vody predstavujú našu ľudskosť, zatiaľ čo víno predstavuje samotnú osobu Ježiša Krista. Zdôrazňuje to modlitba, ktorá sprevádza zmiešanie vody s vínom: „Tajomstvo tejto vody a vína nech nám dá účasť na božstve toho, ktorý láskavo prijal našu ľudskú prirodzenosť.“ Jedná sa o adaptáciu vianočnej kolekty skomponovanej svätým pápežom Levom Veľkým, ktorý je teológom *obdivuhodnej výmeny* (*mirabile commercium*) – teda úžasnej záměny, ku ktorej došlo pri vtelení: Slovo Boha vzalo na seba našu ľudskosť a dalo nám svoju božskosť (porov. prvá antifóna prvého januára). Kvapky vody zjednotené s vínom predstavujú našu ľudskosť a víno jeho božskosť. Keď sa toto víno premieňa na Kristovu krv, aj tých pár kvapiek vody, t. j. naša ľudskosť, sa premení a zjednotí v jedinej Kristovej krvi.

Incenzovanie

Na slávnosti alebo pri slávnostnejších omšiach je vhodné incenzovať obetné dary, kríž, oltár, kňaza a celé zhromaždenie. Incenz sa obetuje Bohu. V tomto prípade je Boh prítomný v Kristovi a incenzuje sa všetko to, čo je symbolom Krista: dary, ktoré sa stanú jeho telom a krvou, kríž, ktorý je jeho obrazom, kňaz, ktorý ho zastupuje a zhromaždenie, ktoré je jeho telom. Neincenzujú sa teda jednotlivé osoby, ale prítomnosť Krista vo všetkých týchto znakoch.

Umyvávanie rúk

Potom si kňaz umýva ruky. Toto gesto malo pôvodne účelový charakter: potom čo kňaz prevzal všetky dary (podľa apoštolskej tradície z tretieho storočia to mohli byť okrem chleba, vína a vody aj syr, olej, olivy), si pravdepodobne potreboval umyť ruky. Toto gesto neskôr pretrvalo nielen vtedy, keď bolo nevyhnutné (po požehnaní popolom a po pomazaníach), ale stále, ako dodatočný znak kajúcnosti. Pri umývaní rúk kňaz hovorí: „Pane, zmy zo mňa moju vinu a očisť ma od hriechu.“

Obrad svätej omše zahŕňa veľa kajúcnych momentov či vyjadrení: kajúcny akt na začiatku – *Kýrie*; slová „ty snímaš hriechy sveta, zmiluj sa nad nami“ v *Glórii*; umývanie rúk; celý *Baránok Boží*; slová pred prijímaním: „Pane, nie som hoden...“. To všetko sú vyjadrenia, ktorými v prítomnosti Boha uznávame, že sme hriešnici.

Modlitba nad obetnými darmi

Kňaz uzatvára prípravu obetných darov modlitbou „nad obetnými darmi“, v ktorej sa akoby anticipuje obetovanie obety (často

sa opakujú slová: „Pane, prijmi tieto dary“). Je jasné, že sa tým odkazuje na obeť, ktorá sa neskôr uskutoční pri eucharistickej modlitbe.

11. EUCHARISTICKÁ MODLITBA

V srdci slávenia Eucharistie je chlieb a víno, ktoré sa Kristovými slovami a vyzývaním Ducha Svätého stávajú Kristovým telom a jeho krvou. Cirkev verná Pánovmu príkazu naďalej robí na jeho pamiatku až do jeho slávneho návratu to, čo urobil v predvečer svojho umučenia: „vzal chlieb...“, „vzal kalich s vínom...“ Keď sa znaky chleba a vína stanú tajomným spôsobom Kristovým telom a jeho krvou, aj naďalej naznačujú, že stvorenie je dobré. A tak na ofertórium dobrorečíme Stvoriteľovi za chlieb a víno, „plod práce ľudských rúk“, ale ešte prv „plod zeme“ a „viniča“, teda Stvoriteľove dary. Cirkev vidí v úkone kráľa a kňaza Melchizedecha, ktorý „priniesol chlieb a víno“ (Gn 14, 18), predobraz svojej vlastnej obety (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1333).

VSRM uvádzajú túto časť slávnostnými slovami: „Teraz sa začína ústredná a vrcholná časť celého slávenia – eucharistická modlitba, modlitba vzdávania vďaky a posvätenia“ (VSRM 78). Naša Eucharistia, naša obeta, spočíva v modlitbe, v eucharistickej modlitbe, t. j. v modlitbe vďaky.

V rímskom obrade sme mali od štvrtého storočia jednu jedinú eucharistickú modlitbu nazývanú Kánon, čo znamená „norma, miera“. Čoho? V *Gelaziánskom sakramentári*, v ktorom ho nachádzame prvýkrát, sa nazýval *Canon Actionis*: omša je úkonom, ktorý sa vykonáva podľa tejto „normy“. V byzantskom obrade sa používajú dva kánony nazývané *Anafora*, čiže vyvýšenie (*anà-fero* – dvíhať hore); ostatné východné obrady majú iné eucharistické modlitby nazvané odlišne.

Okrem toho, že sa reforma Druhého vatikánskeho koncilu zľahka nanovo dotkla Rímskeho kánonu, pripravila aj ďalšie tri eucharistické modlitby: druhú eucharistickú modlitbu, ktorá

s úpravami preberá tú, ktorú nachádzame v *Apoštolskej tradícii*, tretiu eucharistickú modlitbu s novou kompozíciou a štvrtú eucharistickú modlitbu, ktorá je inšpirovaná Anaforou sv. Bazila. V treťom vydaní latinského Rímskeho misála boli pridané ďalšie, ktoré boli schválené už skôr: dve eucharistické modlitby za zmierenie, eucharistická modlitba za rozličné potreby so štyrmi variantmi a eucharistické modlitby pri svätej omši za účasti detí. Nemáme tu priestor na to, aby sme preskúmali všetky jednotlivo. Pozastavíme sa iba pri všeobecnej schéme a predstavíme jednotlivé časti eucharistickej modlitby.

Úvodný dialóg

Kňaz začína modlitbu dialógom s ľudom: „Pán s vami.“ Tento pozdrav uprostred omše by mohol vyvolať údiv: je logickým pozdravom na začiatku a na konci, ale je ťažké pochopiť, prečo sa kňaz vracia k pozdravu uprostred slávenia, keď sú už všetci spolu takmer pol hodinu. Tento pozdrav – *Dominus vobiscum* – nachádzame už v *Apoštolskej tradícii* Hipolyta. Tam je však motív evidentný: hovorí o novom biskupovi, práve vysvätenom, ktorý predsedá liturgii; po prvý raz ako biskup vyslovuje modlitbu, a preto začína pozdravením svojho ľudu. Tento pozdrav, ustanovený na zvláštnu príležitosť a zvečnený v jednom z najstarších liturgických prameňov, prešiel do spoločného užívania a dosvedčujú ho všetky liturgické tradície.

Mohol by znamenať: „Teraz vstupujem (ako hovorí výraz v *Ordo Romanus*) do mystickej modlitby“, akoby sme sa takmer izolovali od celého kontextu okolo, aby sme vstúpili do mystickej modlitby. Nasleduje pozvanie: „Hore srdcia,“ t. j. odpútajme sa od pozemských vecí a dajme srdce Bohu. Následne konečne začína pozvanie k Eucharistii: „Vzdávajme vďaky Pánovi, nášmu Bohu.“ *Vzdávajme vďaky*, sa po grécky hovorí *eucharistisomen*:

toto sloveso (ktoré tvorí koreň slova Eucharistia) obsahuje a vyjadruje tému vďakyvzdania.

Po odpovedi ľudu: „Je to dôstojné a správne,“ kňaz pokračuje: „Je naozaj dôstojné a správne, dobré a spásonosné *vzdávať vďaky*...“ Vzdávať vďaky je našou povinnosťou; Ježišovi záležalo na poďakovaní sa. Spomeňme si na evanjelióvú udalosť desiatich uzdravených od malomocenstva, keď sa len jeden jediný vrátil poďakovať sa. Aj sv. Pavol povzbudzuje: „Ustavične vzdávajte vďaky za všetko Bohu Otcovi v mene nášho Pána Ježiša Krista“ (Ef 5, 20).

„*Vždy a všade*.“ Niekedy tieto slová môžu znieť paradoxne, ale nie je to tak. Vezmime si pohrebnú omšu: aj pred rakvou a pred plačúcimi príbuznými má kňaz trúfalosť vyzvať zhromaždenie k vzdávaniu vďaky. Samozrejme nevzdávame vďaky za to, že náš brat alebo naša sestra sú mŕtvi, ale pretože, ako pokračuje prefácia – „tým, čo veria v teba, Pane, život sa neodníma, iba mení“ (Prefácia O zosnulých I.). Pri kresťanských pohreboch Cirkev slávi veľkonočné tajomstvo uskutočnené v konkrétnom kresťanovi. Neoslavuje smrť, ale zmŕtvychvstanie kresťana – prechod do pravého a nového života.

Prefácia

Po úvodnom dialógu modlitba pokračuje vyjadrením dôvodu vďakyvzdania, ktorý môže byť dvojaký. Prvý je konkrétny, spojený s daným dňom a s daným slávením. Vzdávajú sa vďaky, lebo je nedeľa, lebo sú Vianoce, lebo je sviatok preblahoslavenej Panny Márie alebo niektorého svätého, lebo sa slávi sobáš, krst... Tento konkrétny dôvod, ktorý sa mení zo dňa na deň a od sviatku k sviatku, je vyjadrený v prvej časti eucharistickej modlitby, ktorá sa nazýva prefácia (v lat. *praeafatio*, doslova úvod alebo predhovor). Z hľadiska rozmanitosti okolností by bolo normálne, keby

mala každá omša vlastnú prefáciu – tak ako to zo začiatku aj bolo. V misáli Pia V. zostalo len päť prefácií na celý rok; v aktuálnom misáli máme viac ako sto prefácií a mnoho ďalších sa nachádza vo vlastných omšiach jednotlivých diecéz a cirkevných reholí. Len samotná Zbierka omší o Panne Márii zahŕňa 46 formulárov svätých omší so svojou vlastnou prefáciou. Prefácia je rozdelená na tri časti:

- Úvod, ktorý je viac-menej štandardný (Je naozaj dôstojné a správne, dobré a spásenosné...);
- Nasleduje centrálna časť nazývaná *corpus* alebo embolizmus, v ktorej sa vysloví dôvod, za ktorý dnes vzdávame vďaky;
- Tretia časť – záver, ktorý je podobne ako prvá časť typizovaný: „Preto s anjelmi aj archanjelmi, s trónmi a panstvami spievame...“ „Prosíme ťa, pripoj k nim aj naše hlasy...“ Záver prefácie je úvodom ku Sanktus.

Sanktus

Sanktus spievajú anjeli: tak to je uvedené pri povolaní Izaiáša (porov. Iz 6). Boh sedel na tróne a okolo neho cherubíni a serafíni spievali „Svätý, svätý, svätý“. Na nebi sa stále spieva „Svätý, svätý, svätý“. A liturgické zhromaždenie sa tu na zemi pripája k nebeskému spevu. Dalo by sa povedať, že na zemi sa koná nácvik spevu, aby sme potom spievali spolu s anjelmi; ale už tu sa tešíme z nebeskej liturgie, ako hovorí koncil: „V pozemskej liturgii máme účasť a vopred okusujeme tú nebeskú liturgiu, ktorá sa slávi vo svätom meste Jeruzaleme...“ (SC 8). Spolu s anjelmi s jasotom chválime svätosť Boha a prosíme, aby sme jedného dňa mohli žiť so svätými v nebi. Sláviť, „kým očakávame splnenie blaženej nádeje,“ je eschatologickým rozmerom každej Eucharistie.

Eucharistická hostina je zakúšaním nebeskej hostiny opísanej v Apokalypse (budeme to vidieť pri obrade prijímania).

Anamnéza

Po *Sanktus* sa modlitba rozširuje o ďalší dôvod vďakyvzdávania, ktorý je všeobecný – vzdávame vďaky za celé dejiny spásy. Za všetko, čo Boh vykonal pre človeka: od stvorenia po vtelenie Božieho Syna, cez jeho smrť a zmŕtvýchvstanie, až po slávny príchod na konci sveta. Štvrtá eucharistická modlitba to predstavuje takto: „...ty si pred vekmi a zostávaš naveky a bývaš v neprístupnom svetle... stvoril si všetko... Človeka si stvoril na svoj obraz a dal si mu na starosť celý svet, aby vládol nad všetkým tvorstvom... Viac ráz si ľuďom ponúkol zmluvu... v plnosti času poslal si nám za Spasiteľa svojho jednorodného Syna... sám seba vydal na smrť... poslal ako prvý dar veriacim Ducha Svätého...“ Ostatné modlitby spomínajú len podstatu. Neexistuje však eucharistická modlitba, ktorá by nebola pripomienkou smrti a zmŕtvýchvstania Pána, teda jeho Veľkej noci.

Slová ustanovenia

Ježiš Kristus je prítomný v Eucharistii jedinečným a neporovnateľným spôsobom. Je totiž prítomný opravdivo, skutočne a podstatne: so svojím telom a so svojou krvou, so svojou dušou a so svojím božstvom. Je v nej teda prítomný sviatosťným spôsobom, t. j. pod eucharistickými spôsobmi chleba a vína, celý Kristus: Boh a človek.

Prepodstatnenie (transsubstanciácia) značí premenu celej podstaty chleba na podstatu Kristovho tela a celej podstaty vína na podstatu jeho krvi. Táto premena sa uskutočňuje v eucharistickej

modlitbe účinnosťou Kristovho slova a pôsobením Ducha Svätého. Ale zmyslami vnímateľné charakteristické vlastnosti chleba a vína, čiže „eucharistické spôsoby“, zostávajú nezmenené (*Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*, 282 – 283).

Na tomto mieste sa vkladajú slová ustanovenia – teda opis toho, čo Ježiš vykonal „v predvečer svojho umučenia“, „v tú noc, keď bol zradený“. Slová ustanovenia sú častou, ktorú všeobecne nazývame „premenenie“. V skutočnosti modlitba vyjadruje to, čo Ježiš vykonal večer na Zelený štvrtok. Slová ustanovenia sú *anamnézou*, spomienkou. Ale komu sa to pripomína? Kňaz sa tu neprihovára zhromaždeniu – stále sa obracia na Otca. Všetky eucharistické modlitby sa obracajú na Otca. Už Koncil v Kartágu (411) stanovil: „Keď stojíme pri oltári, v modlitbe sa vždy máme obracať na Otca.“ Otec však dobre vie, čo vykonal: načo mu to znova rozprávať?

V taliančine povedať „pamätám si ťa“ znamená to isté ako „sprítomňujem si ťa“. Ak teda mám niečo na pamäti, existuje to len v mojej myšli, ale objektívne to neexistuje mimo mňa. Ale to, čo je prítomné v Bohu, jednoducho existuje. My sami existujeme, lebo Boh na nás myslí. Keď teda v eucharistickej modlitbe hovoríme: „Ty si urobil to a to“, to, čo sprítomňujeme Bohu, to sa objektívne sprítomňuje. Sila modlitby tkvie v sprítomnení toho, čo sa síce historicky udialo pred dvetisíc rokmi, ale má večnú hodnotu, lebo to jestvuje v Bohu. Pripomínať si to znamená nanovo to predstaviť Otcovi – znamená to ponoriť sa do dejín spásy.

V Prvej eucharistickej modlitbe (Rímsky kánon) sa zdá, akoby slová ustanovenia narúšali chronologickú ucelenosť, keď sa hovorí: „Podobne po večeri vzal¹⁷ (minulý čas) do svojich svätých

¹⁷ V latinčine sa minulý čas volá „perfektum“. Takisto aj v hebrejčine je „perfektum“ a „imperfektum“ podľa toho, či je činnosť dokončená alebo nedokončená, bez ohľadu na čas. Boh teraz robí všetko „dokonaným“, ale neznamená to minulosť (minulý čas).

a ctihodných rúk tento (prítomnosť) preslávný kalich.“ Minulosť sa stáva prítomnosťou; svetlo, ktoré prišlo na svet pred dvetisíc rokmi, prichádza k nám dnes, nie aby tú udalosť sprítomnilo v jej neopakovateľnej historickosti, ale v jej spasnej hodnote.¹⁸

Slová ustanovenia nasledujú po anamnéze v úzkom zmysle slova – po slovách, ktoré explicitne pripomínajú Pánovu smrť a zmŕtvychvstanie. „Preto, Pane, keď slávime ... prinášame ti.“ Pamiatkou je smrť a zmŕtvychvstanie Krista. Ako už bolo naznačené, Štvrtá eucharistická modlitba rekapituluje celé dejiny spásy, ako keby sa ňou chcelo povedať, že Eucharistia je ich koncentrátom. Toto je význam výrazu *tajomstvo viery*. Slovo *tajomstvo* neznamená pravdu, ktorej nerozumieme, no akceptujeme ju kvôli viere, ale skôr chce povedať: táto Eucharistia, ktorú slávime, je *tajomstvom* našej viery v zmysle, ktorý dal tomuto slovu sv. Pavol – *tajomstvo* ako spásny plán Boha realizovaný prostredníctvom Krista. Tak ako je cez fotografický objektív možné vidieť širokú panorámu, tak je v Eucharistii vidno realizáciu a sprítomnenie celého spásneho plánu Boha – celé dejiny spásy. A presne tak odpovedá zhromaždenie, pričom jasne vyjadruje toto tajomstvo: „Smrť tvoju, Pane, zvestujeme a tvoje zmŕtvychvstanie vyznávame, kým neprídeš v sláve.“

Po tejto anamnéze (pripomienke) sa Bohu predkladá obeta. Obeta má dvojitý rozmer: na prvom mieste je to rozmer Krista na kríži; spolu s ním – keďže aj veriaci sú zjednotení s jeho obetou ponúknutou Otcovi – je tu obeta, ktorú veriaci vyjadrili počas obetovania a ktorá je v tomto momente v jednote s Kristovou obetou. Preto sa ako obeta Bohu predkladá celé telo Krista (hlava aj telo – Kristus aj Cirkev).

¹⁸ Slová ustanovenia sa nachádzajú vo všetkých liturgiách okrem jednej liturgie východnej tradície: Anafory Addai e Mari. V tejto anafore sa nenačádzajú slová ustanovenia, ale je tu celá spomienka – alebo pamiatka – Pánovej smrti a zmŕtvychvstania.

Po anamnéze, ako už bolo spomenuté, nasleduje druhá *epikléza*. Pred slovami ustanovenia sa zvolával Duch Svätý na chlieb a víno, aby sa stali telom a krvou Krista. Tu sa Duch Svätý zvoláva na zástup zhromaždený okolo oltára: „a všetkých, ktorí sa živíme telom a krvou tvojho Syna, naplň Duchom Svätým, aby sme boli v Kristovi jedno telo a jeden duch.“

Epikléza

V epikléze Cirkev prosí Otca, aby zoslal svojho Svätého Ducha (alebo moc svojho požehnania) na chlieb a víno, aby sa jeho mocou stali telom a krvou Ježiša Krista a aby tí, čo majú účasť na Eucharistii, boli jedno telo a jeden duch. (Niektoré liturgické tradície umiestňujú epiklézu za anamnézou.) (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1353)

Epikléza je spolu s anamnézou srdcom každého sviatostného slávenia a osobitným spôsobom slávenia Eucharistie. (...) Pretvárajúca moc Ducha Svätého v liturgii urýchľuje príchod kráľovstva a završenie tajomstva spásy. Duch Svätý nám v očakávaní a v nádeji umožňuje skutočne anticipovať plné spoločenstvo s Najsvätejšou Trojicou. Duch Svätý, poslaný Otcom, ktorý vždy vyslyší epiklézu Cirkvi, dáva život tým, čo ho prijímajú, a je pre nich už teraz „závdavkom“ ich dedičstva (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1106 – 1107).

Pokiaľ ide o moment premenenia chleba a vína na Kristovo telo a krv, západná a východná tradícia zdôrazňujú odlišné prvky. Latinský Západ, formovaný rímskou právnou kultúrou, vždy dával dôraz na presný moment. Tridentský koncil čerpal terminológiu z aristotelovsko-tomistickej filozofie.

Definoval túto transformáciu termínom *transsubstanciácia* (zmena podstaty, ktorá ponecháva nedotknuté akcidentálne

vlastnosti, ako je farba, chuť, váha...) a pripísal ju slovám, ktoré Ježiš vyslovil nad chlebom a vínom (sv. Tomáš Akvinský vraví, že chlieb sa stáva Kristovým telom *vi verborum*, t. j. silou slov premenenia). Východní bratia striktnejšie spájajú premenenie so vzývaním Ducha Svätého, s epiklézou: v podstate v každej eucharistickej modlitbe sa obraciame na Otca, dovolávajúc sa daru Ducha Svätého. Tento moment nazývame epikléza, teda doslova „naliehavá prosba hore, nad (*epi*)“. Sú to dve odlišné tradície, ale obe sú legitímne a teologicky opodstatnené.

Kde sa v eucharistickej modlitbe nachádza epikléza? Aj tu liturgické tradície sledujú dve odlišné cesty. Podľa antiochijskej tradície (Antiochia v Sýrii, všetky rodiny, ktoré vychádzajú zo sýrskeho rítu: sýrsky, maronitský, melchitský, byzantský obrad atď.) je epikléza len jedna – zahŕňa zvolanie Ducha na obetné dary a na zhromaždenie a nachádza sa v časti po slovách ustanovenia. Podľa alexandrijskej (Egypt) a rímskej tradície je epikléza dvojité: Duch Svätý je zvolávaný na dary pred slovami ustanovenia a na zhromaždenie po slovách ustanovenia.

Epikléza je naozaj centrálnou časťou. Prečo? Eucharistická modlitba je modlitbou vďaky. Ale o niečo sa v nej aj prosí – prosí sa o to, o čo nás sám Ježiš učil prosiť: „Keď teda vy, hoci ste zlí, viete dávať dobré dary svojim deťom, o čo skôr dá nebeský Otec Ducha Svätého tým, čo ho prosia!“ (Lk 11, 13). V eucharistickej modlitbe žiadame Ducha Svätého, aby premenil chlieb a víno na telo a krv Krista a naše zhromaždenie – Cirkev – na telo Krista.

Aké účinky má toto vzývanie? Sloveso dvoch epikléz, aspoň v taliančine, je to isté – „stať sa“:

1. „...láskavo posväť svojím Duchom tieto dary, ktoré sme ti priniesli na obetu, aby sa stali telom a krvou (...) Ježiša Krista...“;
2. „...a všetkých, ktorí sa živíme telom a krvou tvojho Syna, naplní Duchom Svätým, aby *sme boli* (v talianskom preklade: aby *sme sa stali*) v Kristovi jedno telo a jeden duch.“

Pri chlebe a víne platí dogma viery, že mocou Ducha sa skutočne stávajú telom a krvou Krista. Chlieb a víno sa nechávajú premieňať Duchom. Druhá epikléza žiada rovnakú transformáciu pre veriacich: aj my by sme sa mali stať jedným telom a jedným duchom. Ale stávame sa nimi naozaj? Skúsenosť by nás mohla priviesť ku skonštatovaniu: „možno“! To preto, lebo ľudská sloboda môže brániť Duchu Svätému v konaní. Zámerom, plánom, Boha je, aby sme sa stali jedným telom a jednou dušou – to je dôvodom slávenia.

Neslávime svätú omšu každú nedeľu a každý deň preto, aby „poslúžila“ Otcovi (aj keď mu tým vzdávame slávu).

Slávenie slúži nám, našej premene. Ak necháme účinkovať Ducha, ako Mária, keď povedala anjelovi „nech sa mi stane podľa tvojho slova“, tak ju Duch Svätý z času na čas a od slávenia k sláveniu realizuje. Ak sa to nestáva vždy, je to preto, lebo sme tvrdší ako stvrdnutý chlieb, ba tvrdší ako železo. Vyvstáva otázka, ako sa dá vyformovať železná palica? Nevyhnutný je oheň. Železo sa dá do ohňa, aby sa rozžeravilo, a potom sa kladivom opracováva na nákovu, kým nenadobudne želanú formu. A ak sa vychladí, vráti sa do ohňa. Zakaždým, keď slávime Eucharistiu, Duch Svätý nás vkladá do svojho ohňa a postupne nás formuje podľa Kristovej podoby. Lebo my sme boli predurčení, hovorí sv. Pavol (Rim 8, 29), aby sme sa stali „podobnými obrazu jeho Syna“. Dúfame, že skôr ako ukončíme svoju životnú púť, nadobudneme Kristovu podobu. Nielen ako jednotlivci, ale aj ako Cirkev sme pozvaní stále viac sa stávať Kristovým telom.

Ktorá z týchto dvoch premien je dôležitejšia: premenenie chleba a vína na telo a krv Krista alebo naša premena na telo Krista? Evidentne sú dôležité obe. Výsledkom prvej, transformácie chleba a vína, je telo Kristovo vo sviatosti ako znak a nástroj. Eucharistia je v podstate znamením fyzického tela Krista, ktorý

sedí po pravici Otca v nebi a stáva sa nástrojom, pretože jeho prijatím sa stávame telom a krvou Krista. Čiže cieľom slávenia je práve táto druhá premena – naša premena v Kristovi. Ak svätá omša nemení život toho, kto sa na nej zúčastňuje, ostáva prostým obradom.

Príhovory

V príhovoroch (po latinsky *intercessionones*) Cirkev vyjadruje, že Eucharistia sa slávi v spoločenstve s celou Cirkvou, nebeskou i pozemskou, s Cirkvou živých i zosnulých a v spoločenstve s pastiermi Cirkvi: s pápežom, s diecéznym biskupom, s jeho kňazmi a diakonmi a so všetkými biskupmi sveta spolu s ich cirkvami (*Katechizmus Katolíckej cirkvi, 1354*).

Eucharistická modlitba má ďalšie dva elementy: príhovory a záverečnú doxológiu.

Príhovory. Kňaz sa modlí za Cirkev, za pápeža, za biskupa, za prítomných, za všetkých, ktorí sa zjednocujú na našej obete, za „všetkých, čo ťa hľadajú s úprimným srdcom“ (Štvrtá eucharistická modlitba).

A nemáme sa modliť aj za tých, ktorí nehľadajú Boha? Áno, no nie v eucharistickej modlitbe, ale skôr pri spoločných modlitbách veriach. Príhovory eucharistickej modlitby nechápme ako modlitbu za *niekoho* druhého, ale ako modlitbu zhromaždenia *v jednote s celou Cirkvou*, v jej trojitej dimenzii: pozemská Cirkev putujúca do vlasti (tu má pôvod spomienka na pápeža, biskupa, našich bratov a tých, čo hľadajú Boha s úprimným srdcom); Cirkev, ktorá sa očisťuje (naši zosnulí bratia a sestry, čo zomreli v Kristovom pokoji...); nebeská Cirkev (preblahoslavená Panna Mária, apoštoli, mučeníci, svätí). Teda každú Eucharistiu slávi

celá Cirkev a veriaci, zhromaždení okolo oltára, sú v spoločenstve s celou Cirkvou, rozptýlenou po svete a oslávenou v nebi.

Medzi prosbami modlitieb veriacich a eucharistickej modlitby je tento rozdiel: zatiaľ čo sa v eucharistickej modlitbe každé zhromaždenie modlí „v spoločenstve s celou Cirkvou“, v modlitbách veriacich sa Cirkev modlí za celý svet.

Doxológia

Eucharistická modlitba sa končí *doxológiou*: „Skrze Krista, s Kristom... všetku úctu a slávu...“. Grécke slovo *doxa* znamená „sláva“. Vzdávame slávu Bohu Otcovi skrze Krista v Duchu Svätom. Všetky modlitby (nielen žalmy!) „sa končia vzdávaním slávy“: posledná strofa hymnov je doxologickou strofou, obyčajne trinitárnou. Veľmi rozšírenou modlitbou je *Sláva Otcu i Synu i Duchu Svätému* (malá doxológia); na nedeľnej omši a vo sviatky spievame veľkú doxológiu (Sláva Bohu na výsostiach). Doxológia odpovedá na výzvu sv. Pavla: „Všetko robte na slávu Boha Otca.“

A zhromaždený ľud radostne zvolá *Amen*. Toto *Amen*, ktoré je naším zborovým (je vhodné zaspievať ho) podpisom za modlitbou, vyjadruje náš súhlas, našu vieru a znamená: „Veríme tomuto všetkému, nech sa toto všetko splní.“

Rímsky kánon (Prvá eucharistická modlitba)

Časti, ktoré sme vysvetlili, sú jednotlivými prvkami každej eucharistickej modlitby. Týmito prvkami sú:

- eucharistia, t. j. vzdávanie vďaky;
- dôvod vďakvzdávania, tak špecifický motív konkrétneho dňa, obdobia alebo sviatku (Prefácia), ako aj všeobecný

- motív – *anamnéza*, celé dejiny spásy so svojím vrcholom v Pánovej Veľkej noci;
- slová ustanovenia;
 - obetovanie;
 - *epikléza*, teda zvolávanie Ducha Svätého kvôli našej premenene;
 - príhovory alebo skôr – spoločenstvo s celou Cirkvou;
 - *doxológia*.

Vzhľadom na túto štruktúru je Rímsky kánon (Prvá eucharistická modlitba) trochu nepravideľný. Pravdepodobne bol skomponovaný a viackrát preformulovaný v období druhej polovice štvrtého storočia. V určitej variante ho cituje napríklad sv. Ambróz vo svojom traktáte *De mysteriis* (O tajomstvách). Text, zdá sa, začína skôr prosbou („Teba teda, najláskavejší Otče, pokorne vzývame a prosíme...“), než vzdávaním vďaky. Tento výklad vyplýva z faktu, že spoločný text kánonu začína s *Te igitur*. Na tomto mieste je spojka *igitur* (*teda*) dôsledková a naznačuje, že modlitba už bola započatá v prefácii, ktorá začína vzdávaním vďaky. No vzhľadom na to, že prefácia (variabilná) sa nachádza pri jednotlivých omšiach, názov *Omšový kánon* sa nachádza na začiatku *Te igitur*. V kódexoch bolo začiatkové T ozdobené miniatúrou, a tak bolo jednoduché, aby sa do neho prímaloval kríž, a neskôr sa táto ilustrácia uvádzala na samostatnej strane.

Kánon sa teda začína prosbou za pokoj a jednotu Cirkvi. Následne sa modlí v spoločenstve s Cirkvou putujúcou na tejto zemi (*príhovor za živých*) a s Cirkvou oslávenou (*Communicantes*). Modlitba za očisťujúcu sa Cirkev (*príhovor za zosnulých*) a za služobníkov sa nachádza po premenení. Skrátka, všetky eucharistické modlitby majú rovnaké prvky, len sú inak usporiadané.

Najzvláštniejšia vec je, že sa explicitne nespomína Duch Svätý, preto je epikléza ťažko rozpoznateľná – teda obe epiklézy, ktoré

sa tu nachádzajú. Prvá je: „Prosíme ťa, Bože, láskavo urob túto obeť vo všetkom požehnanou, dokonalou, prijatou, duchovnou a lúbeznou, aby sa nám stala Telom a Krvou tvojho milovaného Syna, nášho Pána Ježiša Krista.“¹⁹ Pred reformou ju však bolo ťažké rozpoznať, pretože kňaz nevystieral ruky (epikletické gesto) pri tejto modlitbe (lat. *quam oblationem*), ale pri predchádzajúcej (*hanc igitur*). Druhá epikléza je rozpoznateľná preto, že ju kňaz vyslovuje hlboko sklonený k oltáru: „Pokorne ťa prosíme, všemohúci Bože, prikáž svojmu svätému anjelovi preniesť tieto dary na tvoj nebeský oltár, pred tvár tvojej božskej velebnosti, aby nás všetkých, ktorí máme účasť na tejto oltárnej obete a prijmeme presväté Telo a Krv tvojho Syna, naplnilo hojné nebeské požehnanie a milosť.“

Ako prednášať eucharistickú modlitbu?

Eucharistická modlitba je rezervovaná kňazovi, ktorý ju vyslovuje *in persona Christi*. Samotný Ježiš ústami kňaza pozdvihuje túto modlitbu k Bohu Otcovi.

Ľud vstupuje do tejto modlitby iba v štyroch momentoch:

- v úvodnom dialógu prefácie,
- zapojením sa, spolu s anjelmi a svätými, do spevu *Svätý*,
- v odpovedi na výzvu „Hľa, tajomstvo viery“,
- záverečným *Amen*.

Nie je teda správne vyzývať veriacich, aby hovorili doxológiu alebo iné časti eucharistickej modlitby spolu s kňazom.

¹⁹ Originálny latinský text je tvorený sériou prídavných mien právneho obsahu, ktoré sú typické pre rímsku kultúru: *Quam oblationem tu, Deus, in omnibus benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem acceptabilemque facere digneris, ut nobis Corpus et Sanguis fiat Domini nostri Iesu Christi.*

Keďže je eucharistická modlitba centrom a srdcom celého slávenia, má byť prednesená príslušným tempom a s dôstojnosťou jej vlastnou; nikdy nie uponáhľane. Niekedy sa stáva, že po vstupných obradoch, po liturgii slova a dlhej kázni, si kňaz všimne, že je neskoro, a tak sa začne pri eucharistickej modlitbe ponáhľať. Táto modlitba je však najdôležitejšou, a preto je potrebné, aby jej prednesenie napomáhalo vnútornú účasť celého zhromaždenia.

Eucharistická modlitba sa môže celá spievať, lebo je to lyrický text. Misál uvádza dva nápevy pre niektoré časti: prefáciu, slová ustanovenia a doxológiu.

12. OBRAD PRIJÍMANIA

Pri prijímaní, ktoré predchádza Modlitba Pána a lámanie chleba, veriaci prijímajú „chlieb z neba“ a „kalich spásy“, telo a krv Krista, ktorý dal seba „za život sveta“ (Jn 6, 51) (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1355).

Eucharistia utvára Cirkev. Tí, čo prijímajú Eucharistiu, sú užšie zjednotení s Kristom. Preto ich Kristus spája so všetkými veriacimi do jedného tela – Cirkvi. Prijímanie Eucharistie obnovuje, posilňuje a prehlbuje toto včlenenie do Cirkvi, ktoré sa uskutočnilo už krstom. V krste sme boli povolani, aby sme tvorili jedno telo (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1396).

Čo spôsobuje hmotný pokrm v našom telesnom živote, to obdivuhodným spôsobom uskutočňuje sväté prijímanie v našom duchovnom živote. Účasť na tele vzkrieseného Krista, tele „oživenom Duchom Svätým a oživujúcim“, zachováva, zveľaďuje a obnovuje život milosti prijatý v krste. Tento rast kresťanského života sa potrebuje živiť eucharistickým prijímaním, chlebom nášho putovania, až do chvíle smrti, keď ho dostaneme ako viatikum („pokrm na cestu“) (*Katechizmus Katolíckej cirkvi*, 1392).

Eucharistická modlitba je centrálnou časťou slávenia, pri ktorej slávime Kristovu obeť, alebo skôr, pri ktorej sa uskutočňuje pamiatka Kristovej Veľkej noci a pri ktorej vzývame Ducha Svätého, aby formoval telo Cirkvi.

Obrad prijímania je podstatnou časťou slávenia, lebo svätá omša je obetná hostina, ale aj priateľská hostina; táto obeť je zároveň „holokaust“ (celá obeť je venovaná Bohu) a zároveň „obeta spoločnosti“ (kde zúčastnení prijímajú z predloženej obety). Je teda logické („je vhodné“ – hovoria *Všeobecné smernice*),

aby „vhodne disponovaní veriaci“ mali účasť na slávení prijatím tela a krvi Pána, t. j. aby mali účasť na obete.

Prípravné obrady

Na to, aby sme boli vhodne pripravení, je potrebné byť v spoločensťve. Spoločenstvom sa nemyslí len spoločensťvo s Kristom, ktoré dostávame pod spôsobom chleba a vína, ale aj spoločensťvo s Otcom, lebo táto obeta a naše spoločensťvo – tvoríme jedno telo, lebo jeme z jedného chleba (porov. 1 Kor 10, 17) – boli ponúknuté Otcovi. Na bezprostrednú prípravu veriacich na sväté prijímanie sú ustanovené tri obrady:

Otče náš

Modlitba Pána bola zaradená do tejto časti omše pápežom Gregorom Veľkým, ktorý dobre poznal *Regulu* sv. Benedikta. V nej sa hovorí, že pri každej hodinke liturgie hodín mnísi končili modlitbu Otčenášom, vysloveným šepotom. Pri večerách a ranných chválach ale opát recitoval Otče náš nahlas: „Kvôli trňom pohoršenia, ktoré zvyknú vzniknúť. Aby sa očistili od tejto neresti, keď počujú, odpust' nám naše viny, ako i my odpúšťame svojim vinníkom.“ Otče náš je ďalším kajúcny m prvkom. Nemožno vojsť do spoločensťva s Kristom, ak nie sme pripravení tvoriť jedno telo s bratmi a sestrami a vzájomne si odpustiť urážky.

VSRM rozvíjajú túto motiváciu. Odvolávajú sa na verš „chlieb náš každodenný daj nám dnes“ a dodávajú: „aby sa sväté veci dávali naozaj svätým“. Tieto slová pochádzajú z byzantskej liturgie. Hovorí ich kňaz pri predkladaní chleba a vína, premenených pre spoločensťvo veriacich. Sú inšpirované spisom Didaché, kde sa hovorí: „Kto je svätý, nech pristúpi, kto nie je, nech sa obráti.“

Otče náš recituje alebo spieva celé zhromaždenie.²⁰

Po modlitbe Otče náš kňaz sám²¹ pokračuje s modlitbou nazývanou embolizmus (čiže rozvinutie poslednej prosby Otčenáša): „Prosíme ťa, Pane, zbav nás všetkého zla...“ Veriaci odpovedajú doxologickým zvolaním: „Lebo tvoje je kráľovstvo a moc...“ Táto doxológia je prevzatá z Didaché (VII), kde uzatvára Otče náš a dodáva: „Takto sa modlite tri razy za deň.“ A naozaj, Cirkev sa oficiálne modlí Otče náš trikrát za deň: pri ranných chválach, pri svätej omši a pri večerách.

Obrad pokoja

Druhou bezprostrednou prípravou je obrad pokoja, alebo aj znak pokoja, či bozk pokoja. Je to veľmi starobylé gesto: už svätý Pavol odporúčal kresťanom, aby sa vzájomne zdravili svätým bozkom (Rim 16, 16). V prvej Justínovej *Apológii* (65. kapitola) sa stretávame po obrade krstu a ešte pred obetovaním s bozkom pokoja novým kresťanom. Neskôr toto gesto nachádzame v *Apoštolskej tradícii* a vo všetkých liturgických obradoch. V rímskom obrade bol prítomný vždy, ibaže prinajmenšom od vydania misála z roku 1570 zostalo jeho použitie obmedzené len pre klérus, pre kanonikov v katedrálnom zbore alebo pre mníchov v kláštorňoch zboroch.

Veriaci si nevymieňali znak pokoja až do liturgickej reformy požadovanej Druhým vatikánskym koncilom v súlade so starodávnou praxou a so všetkými ostatnými liturgiami východu a západu. S jedným rozdielom: ostatné obrady vykonávajú toto gesto pred prinášaním darov, lebo Ježiš povedal v evanjeliu: „Keď teda prinášaš dar na oltár a tam si spomenieš, že tvoj brat má niečo

²⁰ Až do roku 1958 spieval alebo recitoval *Pater noster* iba kňaz.

²¹ Nesprávne teda robia tí kňazi, ktorí vyzývajú ľud, aby s ním recitoval embolizmus.

proti tebe, nechaj svoj dar tam pred oltárom a choď sa najprv zmieriť so svojim bratom; až potom príď a obetuj svoj dar“ (Mt 5, 23 – 24). Jeho umiestnenie pred prijímaním, vlastné rímskemu obradu, mu, zdá sa, dáva iný význam: nevyjadruje pokoj, ktorý dávame *my*, ale pokoj, ktorý nám dal *Kristus*. A tiež to, čo vyjadruje modlitba, ktorú kňaz hovorí v úvode obradu pokoja: „Pane Ježišu Kriste, ty si povedal svojim apoštolom: Pokoj vám zanechávam, svoj pokoj vám dávam.“ Po eucharistickej modlitbe sa z oltára daruje Kristov pokoj, ktorý si vymieňame medzi sebou.

Znak pokoja si vymieňame len s tými, ktorí sú vedľa nás.

Skôr ako sa zastavíme pri tomto geste, je obzvlášť dôležité pochopiť ducha, ktorého chce vyjadriť. Talianski biskupi napísali: „Znak pokoja, ktorý si veriaci vymieňajú s tými, ktorí sú vedľa nich (teda nie je potrebné dávať znak pokoja všetkým) a ktorý je v duchu zmierenia a bratského spoločenstva potrebný na prístupenie k prijímaniu (teda ten, kto nie je s niekým zmierený, *nemôže ísť na prijímanie*), sa môže vyjadriť rôznymi spôsobmi, vzhľadom na kultúru a druh zúčastnených veriacich.“ Toto gesto môže byť preto vykonané rozlične v závislosti od toho, kto stojí vedľa. Ak je to neznámy človek – je to brat v Kristovi, ale nepoznám ho – môže postačiť pozdravenie úklonom hlavy alebo podanie ruky. Ale ak ide napríklad o manželku alebo vlastné dieťa, objatie by bolo určite výrečnejšie.

Lámanie chleba

Tretím prípravným obradom je lámanie chleba. Kňaz láme hostiu. Toto gesto v prvom období Cirkvi dávalo pomenovanie celému sláveniu omše (Lk 24, 35; Sk 2, 42. 46; 20, 7). Gesto lámania chleba je symbolom podelenia sa. Kristus je ten, ktorý láme chlieb pre nás. Je to gesto, ktoré nemá len účelný, praktický význam (kňazova hostia je veľká a nebolo by ju možné zjesť celú

naraz), ale zároveň naznačuje, že všetci veriaci tvoria jedno telo, lebo sa delia s jedným chlebom. Malé hostie sú chlebom, ktorý už je rozlomený: VSRM upresňujú, že „ich použitie sa nevylučuje, pokiaľ si to vyžaduje počet zhromaždených veriacich, alebo iné dôvody.“ Ale ak je to možné (omše v rehoľných domoch, omše pre malé skupiny veriacich, feriálne omše a pod.), malo by väčší význam použiť len jeden chlieb, ktorý by kňaz nalámal pre všetkých.

Pri lámaní chleba zbor alebo zhromaždenie spieva *Baránok Boží*. Týmto litániovým spevom (sú to tretie litánie v slávení svätej omše) sa chce vyjadriť viera v Krista, ktorý je živý: aj keď sa láme hostia, neláme sa Kristus, lebo on je Baránok a „kosť mu nebude zlomená“ (Jn 19, 36). Spev *Baránok Boží* sa môže opakovať aj viac ako trikrát, až do skončenia obradu. Posledná invokácia sa zakončí slovami *daruj nám pokoj*.

Po nalámaní premeneného chleba z neho kňaz odlomí jeden kúsok a vpustí ho do kalicha. V dejinách kňaz nedával do kalicha kúsok hostie, ktorý on sám konsekroval, ale kúsok Eucharistie, ktorý mu poslal biskup. Biskup pri slávení omše poslal kúsok konsekrovaného chleba kňazom svojej Cirkvi, ktorí ho vkladali do svojho kalicha ako znak spoločenstva s Eucharistiou biskupa. Už Ignác Antiochijský hovoril: „Bez biskupa by to nebola Eucharistia.“ Tento kúsok Eucharistie bol nazývaný *fermentum*, t. j. kvas. Akoby Eucharistia biskupa prekvasila celú miestnu Cirkev. Všetky sväte omše slávené v diecéze boli tak v spoločenstve s Eucharistiou biskupa. Biskup dával kúsok zo svojej Eucharistie aj novokňazom, ktorých vysvätil, a tí z neho po dobu niekoľkých dní dávali do svojho kalicha práve ako svedectvo spoločenstva s kňazstvom biskupa, ktorý ich vysvätil. Raz za rok, na vigíliu Kvetnej nedele, pápež posielal Eucharistiu ako symbol spoločenstva ostatným biskupom v okolí Ríma.

Postupom času táto prax ustúpila do úzadia, ale kňaz naďalej vkladal do kalicha kúsok hostie, no nie z hostie premenenej biskupom, ale zo svojej premenenej hostie. Týmto spôsobom sa však zabudlo aj na pôvodný význam tohto gesta a rozšírili sa interpretácie alegorického typu. Hovorilo sa napríklad: keďže v slovách premenenia sú dva elementy (telo a krv) oddelené („mečom“ Slova), gesto *immixtio* (zmiešanie premeneného chleba a vína) má vyjadrovať vieru, že Kristus je živý, slávny, a nie mŕtvy. Sú to neskoršie teologické rozpracovania zamerané na navrátenie zmyslu gestám, ktoré sa naďalej používali bez pochopenia ich pôvodného významu.

Pozvanie na hostinu

Pred prijímaním kňaz (potichu) hovorí modlitbu osobnej prípravy (je dobré, aby aj veriaci robili to isté) a následne ukáže chlieb a víno zhromaždeniu, pričom hovorí: „Hľa, Baránok Boží, ktorý sníma hriechy sveta. Blažení tí, čo sú pozvaní na hostinu Baránkovu.“

Slová „blažení tí, čo sú pozvaní na hostinu Baránkovu“ odkazujú na úryvok z Apokalypsy (Zjv 19, 9): po hymne, ktorý sa končí slovami: „nadišla Baránkova svadba a jeho nevesta sa pripravila“ (Zjv 19, 7), anjel hovorí Jánovi: „Napíš: Blahoslavení sú tí, čo sú pozvaní na Baránkovu svadobnú hostinu!“ (Zjv 19, 9).

Večný život je tu teda predstavený ako hostina – eschatologická hostina. Táto svadobná hostina je anticipovaná a zakúšaná pri eucharistickej hostine. Veriaci sa zakúšaním tejto hostiny zúčastňujú liturgie, ktorá sa slávi v nebeskom Jeruzaleme (SC 8). Je predzvesťou večného života.

Kto je na tejto svadobnej eschatologickej hostine ženíchom a kto nevestou? Ženíchom je Baránok a nevestou je Cirkev. My nie sme pozvaní hostia, ale sme pozvaní byť nevestou – Cirkvou. A čo

sa na tejto hostine konzumuje? Baránok. Nejde tu o symboliku kanibalizmu, ale intímnej jednoty: nie že by nevesta zjedla ženícha, ale ženích vstúpil do nevesty takým spôsobom, že dvaja sa stávajú jedným. Eucharistické spoločenstvo je aktom manželskej lásky – je mystickou jednotou. Túžime byť jedno s Kristom. To budeme vo večnosti, ale túto hostinu zakúšame v sviatostnom znaku Eucharistie. Prostredníctvom svätej omše sme jednou nohou v raji, zatiaľ čo náš život plynie „kým očakávame blaženú nádej,“ teda nielen v očakávaní toho, že sa s ním stretneme, ale že sa budeme môcť zjednotiť s ním.

Moment prijímania sa teda stáva zakúšaním eschatologickej hostiny. Keď potom kňaz hovorí „Telo Kristovo,“ *amen* veriaceho nie je len obyčajným aktom viery (čiže veríme, že je to naozaj telo Krista), ale je to „sobášne“ *áno*. Je to akoby Pán povedal ústami kňaza: „Chceš zjednotiť svoj život s mojím?“ A veriaci by odpovedal: *Amen – áno*. A tak sa stane. Prijímaním sviatostného tela Krista sa stávame s ním jedno. On, väčší od nás, je ten, ktorý premieňa náš nepatrný život na jeho božský život, darujúc nám svoje duchovné telo: v Eucharistii, naopak, neprijímame len telo Krista, ale aj ducha – Ducha Svätého. Vyzývame ho v eucharistickej modlitbe a darúva sa nám v momente prijímania.

Eucharistia je teda celoživotným uchovávaním kresťanskej iniciácie. Raz sme prijali Ducha pri krste, druhý raz sme ho prijali pri birmovaní, ale prijímame ho nepretržite pri slávení Eucharistie – všetci spoločne pri eucharistickej modlitbe a jednotlivo v momente prijímania.

Počas procesie na prijímanie – ktorá jasne vyjadruje, že celý život kresťana je kráčaním v ústrety spoločnému stretnutiu s Pánom, ktoré bude definitívne vo večnom živote – sa spieva. Pre spev na prijímanie sa používa verš žalmu s antifónou. V momente prijímania sa toto slovo napĺňa. Spev vyjadruje radosť. Nedá sa

zúčastniť na svadobnej hostine v tichu. A to, že Eucharistia je takouto hostinou, hovorí samotný misál v kolekte Zeleného štvrtku: „...zveril svojej Cirkvi novú a večnú obetu ako hostinu svojej lásky.“ Spevy by mali vyjadrovať eschatologickú radosť svadobnej hostiny. Klasickým spevom na prijímanie je Žalm 34: „Na neho hľadte a budete žiariť a tvár vám nesčervenie hanbou... Skúste a presvedčte sa, aký dobrý je Pán.“

Poďakovanie po prijímaní

Sväté prijímanie prehlbuje naše zjednotenie s Kristom a s jeho Cirkvou, zachováva a obnovuje život milosti prijatý v krste a pri birmovaní a dáva nám rásť v láske k blížnemu. Keďže v nás posilňuje lásku, zotiera všedné hriechy a chráni nás pred budúcnymi smrteľnými hriechmi (*Kompendium Katechizmu Katolíckej cirkvi*, 292).

Po rozdání svätého prijímania sa predpokladá chvíľa ticha. Nie moment, ale chvíľa. Ticho dáva priestor na vnútorné prijatie a poďakovanie. Poďakovanie, ktoré bolo kedysi odporúčané po svätej omši, sa teraz nachádza vo vnútri slávenia. Po speve nasleduje ticho, počas ktorého každý uvažuje, rozpráva sa a stretáva so svojím Pánom, t. j. so svojím Ženíchom. Počas tohto ticha môže zhromaždenie ostať sedieť alebo si možno kľaknúť.

Ak zhromaždenie nie je schopné zachovať ticho – nevie ho „naplniť“ (napr. zhromaždenie detí), môže sa ticho nahradiť spevom na poďakovanie.

Je dôležité, aby spoločenstvo veriacich nebolo chápané len ako spoločenstvo s Ježišom a s Otcom, ale aj ako spoločenstvo s bratmi a sestrami. Malo by byť teda chápané vo svojom komunitárnom rozmere. Čo by to inak bolo za spoločenstvo? Niekedy sa stretávame s veriacimi, ktorí po prijatí svätého prijímania odídu bokom, napríklad do kaplnky s Najsvätejšou sviatosťou, aby

sa osobne poďakovali. Separovať sa od spoločenstva práve v momente prijímania je protirečením samo osebe. Mali by sme si uvedomiť, že všetci sme jedným telom, pretože sa živíme jedným chlebom.

Modlitba po prijímaní

Kňaz zakončí obrad prijímania modlitbou „po prijímaní“. V tejto modlitbe sa ďakuje Bohu. Niekedy text hovorí: „Pane, prijali sme sväté tajomstvá a ďakujeme...“ Tajomstvami je v tomto prípade práve sviatosť Eucharistie: zúčastnili sme sa na tajomstve viery, boli sme zahrnutí do dejín spásy. Po poďakovaní Bohu za sväté tajomstvá sa žiada jedna z týchto dvoch vecí: buď prejsť od eucharistickej hostiny k nebeskej hostine, pričom prvá je predzvestou druhej, alebo prejsť od slávenia k životu.

Od slávenia k misii

Táto modlitba je pravdepodobne časťou, ktorá najlepšie vyjadruje misijný rozmer Eucharistie. Misia sv. Pavla sa začala zoslaním Ducha Svätého počas liturgického slávenia – pravdepodobne eucharistického. V Sk 13, 2 – 4 sa jasne hovorí: „Ako slúžili Pánovi a postili sa, povedal Duch Svätý: Oddelte mi Barnabáša a Šavla na dielo, na ktoré som ich povolal. ... A oni, vyslaní Duchom Svätým, došli do...“ Misia kresťana vo svete sa rodí práve z jeho kontaktu s Eucharistiou: po stretnutí s Pánom sa nedá nehovoriť o tom, čo sme videli a počuli.

Tak apoštoli Ján a Ondrej po zanechaní Jána Krstiteľa nasledovali Ježiša a ostali s ním celý deň. Deň potom stretáva Ondrejovho brata Šimona Petra a volá: „Našli sme Mesiáša!“ (Jn 1, 41).

Misia Cirkvi sa rodí zo skúsenosti nadobudnutej počas slávenia. V Eucharistii sme prijali zmŕtvychvstalého Pána. Ako sa dá

nešíriť túto skúsenosť, túto radosť? Misia sa stáva svedectvom a nielen obyčajným hlásaním teoretických právd.

Záverečné obrady

VSRM ďalej opisujú záverečné obrady: pozdrav, požehnanie a prepustenie ľudu.

Pred týmto zakončením (nie počas homílie!) môže kňaz povedať oznamy nevyhnutné pre život komunity.

Požehnanie možno udeliť tromi spôsobmi. Prvým je obyčajné požehnanie: „Nech vás žehná všemohúci Boh, Otec i Syn i Duch Svätý.“ Ďalšou možnosťou je slávnostné požehnanie. Na veľké sviatky misál uvádza formuláre požehnania s trojitou invokáciou, niekedy trinitárnou. Ľud odpovedá *Amen*.

Tieto slávnostné požehnania nie sú pôvodom rímske, ale sú charakteristické pre západné liturgie: galikánsku a hispánsku. Boli to požehnania, ktoré biskup udeľoval pred lámaním chleba na rozlúčku s tými, ktorí neboli na prijímaní a ktorí teda neostávali v kostole počas prijímania.

Tretí spôsob požehnania je najtypickejším z rímskych spôsobov: modlitba nad ľudom. Kňaz sa obracia k Bohu modlitbou a žiada, aby Boh požehnal svoj ľud. Modlitba je nasmerovaná k Bohu. Misál uvádza 24 takýchto modlitieb požehnania nad ľudom.

Z tohto posledného požehnania pochádza oficiálna formula prepustenia. Tradične ňou bola: *Ite, missa est*. Slovo *Missa* pochádza práve z tejto vety. Táto veta sa rovná *Ite, dimissio est*. Choďte... je to prepustenie v zmysle – zhromaždenie je ukončené. Je to oficiálna protokolárna formula, ktorou sa prepustí ľud.

Pápež Benedikt XVI. v apoštolskej exhortácii *Sacramentum caritatis* hovorí, že táto veta, napriek pôvodnému zmyslu, postu-

pom storočí nadobudla misionársky význam: *Ite, missio est*. Nie *dimissio*, rozpustenie zhromaždenia, ale poslanie do misie. Prepustenie v tomto zmysle rozvíja motívy modlitby po prijímaní.

Posledné slovo, ktoré sa vyslovuje pri omši, t. j. odpoveď ľudu na prepustenie je eucharistiou. Ľud odpovedá vzdávaním vďaky: „Bohu vďaka.“ Stále by sme mali Bohu vzdávať vďaky a práve vďaka Eucharistii sa učíme žiť v neprestajnom vzdávaní vďaky.

13. PASTORAČNÉ ODPORÚČANIA

Eucharistia „je prameňom a vrcholom celého kresťanského života“ (*Lumen gentium*, 11). Ostatné sviatosti, ako aj všetky cirkevné služby a apoštolské diela úzko súvisia so svätou Eucharistiou a sú na ňu zamerané. Veď najsvätejšia Eucharistia obsahuje celé duchovné dobro Cirkvi, totiž samého Krista, nášho veľkonočného Baránka (*Presbyterorum ordinis*, 5).

Účasť na božskom živote a jednota Božieho ľudu, ktoré robia Cirkev Cirkvou, sa v Eucharistii vhodne naznačuje a obdivuhodne uskutočňuje. V nej vrcholí tak činnosť, ktorou Boh posväcuje svet v Kristovi, ako i úcta, ktorú prejavujú ľudia Kristovi a skrze neho Otcovi v Duchu Svätom (*Eucharisticum mysterium*, 6).

Napokon slávením Eucharistie sa už spájame s nebeskou liturgiou a anticipujeme večný život, v ktorom bude Boh všetko vo všetkých. Skrátka, Eucharistia je zhrnutím a súhrnom našej viery (*Katechismus Katolíckej cirkvi*, 1326 – 1327).

Obrad, tak ako je definovaný v liturgickej knihe, je projektom, ktorý sa má vykonať pri slávení. Na to, aby realizácia projektu dosiahla svoj cieľ, ktorým je utvoriť spoločenstvo, ktoré má rásť a čoraz viac sa stávať Kristovým telom, je nevyhnutné, aby každý robil všetko, čo je v jeho silách.

Slávenia sa majú pripraviť

Slávenie si vyžaduje dôkladnú prípravu: všetko musí byť starostlivo pripravené. Príprava sa nesmie týkať len kňaza. Samozrejme, jemu prislúcha hlavná úloha; myslím si, že úspech slávenia, čiže dosiahnutie cieľa, závisí na 80% od vysluhujúceho

kňaza, ktorý predsedá zhromaždeniu. Bolo by dobré, aby kňaz pripravil slávenie spoločne s ostatnými posluhujúcimi a zainteresovanými veriacimi: akolytmi, lektormi, kantormi (alebo aspoň s dirigentom zboru) a všetkými tými, ktorí sa podieľajú na slávení. Prípravu je možné začať s *Lectio divina* nad textami čítaní, aby bolo pochopené ich posolstvo; v ich svetle sú vyberané piesne, zostavujú sa krátke príhovory a komentáre (po dohode s kňazom, ktorý prednesie homíliu) a pripravujú sa úmysly modlitieb veriacich.

Slávenie

Po neodmysliteľnej príprave sa dostávame k samotnému sláveniu. Prvým dôležitým prvkom na to, aby sa komunita zhromaždila v jednote, je *prijatie*. Mnohí vstupujú do kostola tak, akoby vchádzali do domu nikoho: je treba podporiť prax privítania veriacich – ukázať im miesto a vyhnúť sa tomu, aby si sadali na zem, alebo aby sa rozptýlili po priestore tak, že sa vzdialia od ostatných. Tento zvyk nevytvára zjednotené zhromaždenie.

Slávenie musí byť prepracované do jednotlivých detailov. *Miesto slávenia* musí byť vkusne ozdobené: nie pompézne, ale s ušľachtitou jednoduchosťou, ako hovorí koncil. Čistota a vôňa čistého kostola, čisté obrusy, vhodne ozdobený oltár a ambóna, ale tak, aby sa veriacim nebránilo vidieť oltár a sviatostné spôsoby. Teda nie príliš veľa kvetov a svietnikov na oltári (liturgické normy uvádzajú, že svietniky môžu byť položené aj vedľa oltára), aby na slávení mohli mať účasť všetci veriaci.

Osobitnú pozornosť treba venovať spevu. V našich kostoloch zvyčajne spievame, ale nie vždy primerane. Je potrebné vychovávať veriacich k tomu, aby v prvom rade spievali srdcom: spev je radosť, ktorá prichádza zo srdca. „Kto spieva,“ hovorí sv. Augustín, „dvakrát sa modlí.“ Spev by nemal rušiť zhromaždenie,

k čomu dochádza vtedy, ak sa zle zaspieva. Spieva sa srdcom, áno, ale treba sa navzájom počúvať a neprekrikovať sa. Farár by mal najst' speváka, ktorý by sformoval skupinu alebo zbor, aby animoval zhromaždenie.

Aj lektori majú byť pripravení: je to služba, pri ktorej nemožno improvizovať. Lektor by mal nejaký čas dopredu vedieť, kedy a čo prečítať, aby mohol znútorniť toto slovo a odkomunikovať ho zhromaždeniu efektívnym a zrozumiteľným spôsobom, bez potreby použitia letákov a iných pomôcok (v rukách veriacich počas čítania). Božie slovo sa počúva a rezponzóriový žalm, alebo aspoň jeho refrén, sa spieva.

Dôležité sú aj príhovory: kňaz začína slávenie po úvodnom pozdrave; tak isto aj počas slávenia, keď je to nevyhnutné, so zdravým úsudkom a zdravou striedmosťou, môže vo vhodných momentoch povedať príhovor, ktorý by zainteresoval zhromaždenie, vzbudil pozornosť a duchovné napätie. Odporúčajú sa vhodne vložené chvíle ticha, cez ktoré každý môže reflektovať slovo, ktoré počul, alebo znútorniť prežívané slávenie.

Eucharistická modlitba by mala byť prednášaná pomaly (bez zveličovania a bez teatrálnosti), aby si zhromaždenie mohlo vychutnať všetky jej jednotlivé časti. To isté platí aj pre modlitby: niekedy sa vyslovujú tak rýchlo, že zhromaždenie ani nemá čas venovať im pozornosť. Texty sú krátke a existuje riziko, že budú dočítané skôr ako by ľud zbystril sluch.

Ten, kto je zodpovedný za organizáciu a predsedanie liturgie, musí „dbať, aby sa pri liturgických úkonoch nielen zachovávali predpisy o platnom a dovolenom slávení, ale aby sa veriaci zúčastňovali na nich vedome, aktívne a s úžitkom“ (SC 11). Procesie a pohyby musia byť usporiadané: nie príliš pomalé, ani uponáhľané, ale predovšetkým bez zmätku – najmä v momente prijímania.

S privítaním v úvode korešponduje chvíľa bratskosti po slávení pred kostolom na vstupnom nádvorí, ktoré je miestom prispôsobeným na prijatie a stretnutie. Je potrebné, aby to, čo slávime pri svätej omši, pokračovalo v našom živote; a ak je cieľom slávania tvoriť spoločenstvo, nemôžeme ho zredukovať len na moment slávania – je potrebné, aby komunita vytvárala spoločenstvo aj v bežnom každodennom živote. Slovo *farnosť* znamená „dom blízko domácností“, vzhľadom na to by sme mohli povedať, že rodiny farnosti sú malé komunity, ktoré tvoria jednu veľkú komunitu. Ak sa dvaja prísediaci, ktorí majú miesto vedľa seba v kostole, pred omšou nepoznali a nespoznajú sa ani po nej, komunita sa nebuduje.

Nedeľná omša nemá byť vnímaná ako dodržiavanie predpisov, ktoré narúša bežný život – musí byť dušou života spoločenstva v tom zmysle, aby bola budovaná kresťanská komunita, v ktorej by sa jednotlivci v kostole cítili ako vo vlastnom domove, a nie ako v dome nikoho.

14. PODNETY PRE SPIRITUALITU

V jednej starodávnej modlitbe Cirkev s jasotom pozdravuje eucharistické tajomstvo: „*O sacrum convivium in quo Christus sumitur: recolitur memoria passionis eius, mens impletur gratia et futurae gloriae nobis pignus datur – Ó svätá hostina, pri ktorej prijímame Krista: slávi sa pamiatka jeho umučenia, duša sa naplňa milosťou a dostávame závdavok budúcej slávy.*“ Keďže Eucharistia je pamiatkou Pánovej Veľkej noci a našou účasťou na oltárnej obete sme naplnení všetkým nebeským požehnaním a milosťou, Eucharistia je aj anticipovaním nebeskej slávy (*Katechizmus Katoľickej cirkvi, 1402*).

Potom čo sme videli, aké je slávenie svätej omše bohaté, vráťme sa k otázkam, ktoré sme si položili v úvode.

Slávime, ale čo slávime? Odpovedali sme, že slávime veľkonočné tajomstvo alebo skôr celé dielo našej spásy: od stvorenia až po koniec sveta v centre s Kristovou smrťou a zmŕtvychvstaním.

Prečo sa slávi svätá omša? Nie preto, žeby tento obrad potreboval Boh, ale preto, že je to sviatosť (znak a nástroj), ktorá utvára Cirkev. Cieľom slávenia je, aby všetci ľudia boli jedno v Kristovi, a tak vytvárali telo Cirkvi: Eucharistia utvára Cirkev viac, než by Cirkev utvárala Eucharistiю. Stávame sa Kristovým telom, lebo sa zúčastňujeme na Pánovej hostine – prijímame telo Krista.

Toto tajomstvo sa uskutočňuje v rôznych častiach slávenia. Vstupné obrady slúžia na vytváranie spoločenstva – na uvedomenie si toho, že sme jedným ľudom. K tomuto ľudu, ako k jednému človeku, hovorí Boh a zvestuje svoju spásonosnú zvesť. Táto komunita si pri obetovaní uvedomuje potreby ostatných bratov (s pozornosťou k chudobným) a obetuje sa Bohu, aby sa zjednotila na Kristovej obete; v eucharistickej modlitbe je premieňaná Duchom

Svätým, ktorý ju robí jedným telom a jednou dušou, a pri obrade prijímania vyjadruje jednotu: komunita sa naozaj stáva vzájomnou jednotou (com-unità = spoločná jednota).

Svätá omša je sviatosťou Kristovej obety, ale tiež sviatosťou Cirkvi: pri obrade je vyjadrené to, čo bežne kresťan alebo kresťanská komunita prežíva. Liturgia si teda žiada autentickosť. Kto pri liturgii vykonáva službu, môže tak robiť preto, že touto službou žije aj v spoločenstve. Bolo by absurdné, keby lektor, teda niekto, kto číta Božie slovo, ani nevedel, aké knihy obsahuje Biblia. Ak si nikdy nerobí starosti s čítaním Biblie, akým právom ho potom ohlasuje bratom a sestram? Bolo by absurdné, keby niekto, kto sa nikdy nezaujíma o chudobných a myslí len na seba, niesol obetné dary. Obradný prvok vyjadruje to, čo sa žije v komunite, v každodennom živote: to, čo od nás chce Boh, je priniesť celú našu existenciu na obeť spolu s obetou Ježiša.

V Starom zákone Boh nežiadal od izraelského ľudu, aby priniesol obety: v Ex 19, 3 – 6 hovorí Mojžišovi: „Toto povieš Jakubovmu domu a zvestuješ Izraelitom: Vy sami ste videli, čo som urobil Egypťanom a ako som vás niesol na orlích krídlach a priviedol sem k sebe. Ak teraz budete poslúchať môj hlas a ak zachováte moju zmluvu, tak mi budete medzi všetkými národmi zvláštnym majetkom (...) a budete mi kráľovským kňazstvom a svätým národom!“ Celý Izraelský ľud je teda nazývaný „kráľovským kňazstvom“ alebo kňazským ľudom, nie preto, že mal priniesť obety, ale preto, že mal počúvať Pánov hlas a zachovávať zmluvu. Samotný život ľudu bol obetou, oslavou Boha.

Keď kult prestal brať ohľad na život a zredukoval sa na obyčajné materiálne obety, proroci sa proti tejto materializácii ohradili. Tento koncept je tiež dobre vyjadrený v troch žalmoch: Žalm 40 hovorí: „Obety a dary si nepraješ, lež uši si mi otvoril... Hľa, prichádzam... plniť tvoju vôľu.“ Plniť Božiu vôľu je dôležitejšie ako obety (porov. 1 Sam 15, 22). To isté uvádza aj Žalm 50: „Tvoje

žertvy stále sú predo mnou... Lebo mne patrí všetka lesná zver... Aj keď budem hladný, nebudem pýtať od teba; veď moja je zem i s tým, čo ju naplňa. Vari ja hovädzie mäso jedávam alebo pijem krv kozľaciu? Obetuj Bohu obeť chvály...“ Alebo Žalm 51: „Pane, otvor moje pery a moje ústa budú ohlasovať tvoju slávu. Veď ty nemáš záľubu v obete, ani žertvu neprijmeš odo mňa. Obetou Bohu milou je duch skrúšený.“

Boh chce srdce človeka. Materiálne obety mali byť len symbolom obety srdca – obety lásky k Pánovi a poslušnosti jeho slovu.

Toto je Pánov príklad: zomrel fyzicky, ale jeho smrť je obeťou, pretože Ježiš ju prijal dobrovoľne. Ponúkol sa Otcovi ešte pred smrťou na kríži: na Zelený štvrtok večer, keď vyslovil modlitbu požehnania, nedobrorečil Otcovi len preto, že vyslobodil Židov z Egypta, ale aj preto, že prijal obeť jeho života, hoci cítil všetku bolesť a úzkosť, ktoré vyvrcholili v potení sa krvou v Getsemanoch. Nespasil nás len svojou fyzickou smrťou, ale aj svojou poslušnosťou až na smrť.

Pekne to vyjadruje kristologický hymnus Listu Filipanom: „Uponížil sa, stal sa poslušným až na smrť, až na smrť na kríži.“ Centrálné sloveso je „stal sa poslušným“ (Flp 2, 8).

Aj List Hebrejom (v 10. kapitole), keď komentuje Žalm 40, hovorí: „Nechcel si obeť ani dar, ale dal si mi telo. (...) Hľa, prichádzam, aby som plnil tvoju vôľu.“ Autor listu komentuje: Najprv hovorí: „Obety ani dary, ani obety zápalné, ani obety za hriech si nechcel, ani sa ti nepáčili“ – a ony sa prinášajú podľa zákona. Potom povedal: „Hľa, prichádzam, aby som plnil tvoju vôľu.“ Ruší prvé, aby ustanovil druhé. V tejto vôli sme posvätení obeťou tela Krista Ježiša raz navždy.

Už sme rozprávali o Ježišovom príkaze: „Toto robte na moju pamiatku.“ Čo by sme mali teda robiť? Nejde tu o jednoduché

opakovanie obradu – t. j. Ježišových slov a gest – mali by sme napodobňovať to, čo urobil Kristus: obetovať svoj život Bohu pre bratov.

Už svätý Pavol pozýval kresťanov: „Bratia, pre Božie milosrdenstvo vás prosím, aby ste svoje telá prinášali ako živú, svätú, Bohu milú obeť, ako svoju duchovnú bohoslužbu“ (Rim 12, 1). Mučeníci skutočne a dobrovoľne obetovali svoje telá: biskup Polykarp, už takmer vo veku staroby, skôr než sa chytil oheň na hranici, požiadal o chvíľu ticha a pomodlil sa modlitbu vďaky: „Pane, ďakujem ti, že si ma dnes uznal za hodného umrieť pre Krista.“ O niekoľko storočí neskôr otec Maximilián Kolbe spontánne hovorí svojim katom v koncentračnom tábore Auschwitz: „Som už starý a chcem zomrieť namiesto neho, lebo má ženu a deti.“

Mučeníctvo sa nežiada od všetkých. Ako môžu odpovedať na naliehavú výzvu apoštola Pavla „obetovať vlastné telo“ tí, ktorí nie sú povolani k mučeníctvu krvi – k položeniu života za Krista? Jednoducho: možno obetovať vlastný život, teda žiť tak, aby každý moment našej existencie mohol byť obetovaný Bohu. To je to, čo účasť na svätej omši robí autentickou. Kresťanský kult musí byť *v duchu a pravde*, t. j. duchovný a pravdivý.

Ak gesto vyjadrené v liturgii nekorešponduje so životom, je falošné. Ak niekto dáva znak pokoja, ale nie je v ňom pokoj, nekoná pravdivo. Ak niekto prijíma sväté prijímanie, ale nevytvára spoločenstvo, nekoná pravdivo. Kto počúva Božie slovo, ale podľa neho nežije, je ako ten, čo stavia na piesku.

Liturgický obrad má byť znamením, môžeme povedať – sviatosťou (účinným znakom) života. To je spiritualita slávenia. Mali by sme sa „obnovovať duchovne premenou zmysľania“ (Ef 4, 23), aby sme boli v súlade s Kristom. Duch Svätý koná, ale je nevyhnutné, aby sme slávenie svätej omše prežívali ako nepretržitú

obnovu – neprestajné zomieranie a zmŕtvychvstanie, aby sme tak mali účasť na smrti a zmŕtvychvstaní Krista.

Na uskutočnenie tohto všetkého nestačí len samotná svätá omša, je nevyhnutný celý náš život. Ak sa niekto zúčastňuje na slávení v tomto duchu, vyťažší z neho ovocie na neprestajnú obnovu.

Nech to Pán dopraje aj čitateľovi týchto riadkov!

